

BIBLIOTECA NAȚIONALĂ A REPUBLICII MOLDOVA

**PĂRINȚI ȘI SCRITORI BISERICEȘTI
DIN SPAȚIUL ROMÂNESC
(SEC. XIX-ÎNCEP. SEC. XX)**

**Materialele Ateneului de Cultură și Credință
„Biserica Albă”**

**Simpozionul Național,
ediția a III-a, 15 noiembrie, 2022**

Chișinău • 2023

CZU 271.22-72(478+498)''18/19''(092)(082)

P 35

Director general: Elena Pintilei

Coordonator: Veronica T. Cosovan

Redactor: Raisa Plăieșu

Coperta: Cristina Ceoinac

Procesare computerizată: Diana Odobescu

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova
Părinți și scriitori bisericești din spațiul românesc (sec. XIX-încep. sec. XX) :
Materialele Ateneului de Cultură și Credință „Biserica Albă” : Simpozionul Național, ediția a 3-a, 15 noiembrie 2022 / comitetul organizatoric: Elena Pintilei [et al.]. – Chișinău : [S. n.], 2023 (Primex-Com). – 136 p. : fot.
Antetit.: Biblioteca Națională a Republicii Moldova. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – 25 ex.
ISBN 978-9975-119-63-4.
271.22-72(478+498)''18/19''(092)(082)
P 35

Răspunderea asupra conținutului articolelor revine în întregime autorilor.

Comitetul organizatoric: Elena Pintilei, director general al BNRM, Veronica Borș, director adjunct, BNRM, Prot. Mitrofor Maxim Melinti, parohul Bisericii „Acoperământul Maicii Domnului”, Veronica Cosovan, șef secție Carte veche și rară, BNRM.

© Biblioteca Națională a Republicii Moldova, 2023

CUPRINS

Argument	4
Program	6
Prot. Mitrofor Octavian MOȘIN. Slujitori basarabeni – promotori ai culturii și educației (sec. XIX - începutul sec. XX).....	8
Traian VASILCĂU. Reimpunerea unui destin strălucit de sfânt: Ioan Zlotea.....	10
Pr., dr. Aurel Florin ȚUȘCANU. Episcopul Melchisedec Ștefănescu (1823-1892) – un ierarh erudit și un dascăl iscusit. Câteva considerații privind opera sa.....	19
Tatiana GHEICEANU. 160 de ani de la nașterea mitropolitului Arsenie Stadnițchi.....	38
Prot. Mitrofor Maxim MELINTI. Opera Sfântului Ierarh Iosif cel Milostiv, Mitropolitul Moldovei.....	46
Pr. Eugen ONICOV. Știri despre viața monahală din Eparhia Chișinăului și Hotinului (sec. XIX – înc. sec. XX) în paginile revistei Luminătorul, semnate de scriitori bisericești din Basarabia	63
Ion GUMENĂI. Nicolae IORGA – editor, interpretator și critic al izvoarelor istorice, inedite și editate.	84
Pr., dr. Viorel COJOCARU. Repere biografice a protoiereului iconom stavrofor Constantin Popovici, redactor-fondator al revistei „Luminătorul”	99
Ion GĂINĂ. Urmele preotului-poet Alexie Mateevici: patrimoniu și îndemn la înălțare spirituală.....	110
Inga DOHOTARU. Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni – om de cultură și sfânt al neamului nostru	120
Veronica COSOVAN. Influența operei Cuviosului Paisie Velickovski asupra spiritualității slave	129

ARGUMENT

Biblioteca Națională a Republicii Moldova, prin bogata ei tradiție în valorificarea și promovarea patrimoniului cultural, organizează al treilea an consecutiv, în colaborare cu Mitropolia Chișinăului și a Întregii Moldove, Simpozionul Național, ***Ateneul de Cultură și Credință „Biserica Albă”***, dedicat ***Părinților și scriitorilor bisericești din spațiul românesc (secolul XIX-începutul secolului XX)***.

Volumul de față apare în baza materialelor ***Ateneului de Cultură și Credință „Biserica Albă”, Simpozionului Național, ediția a III-a***, activitate științifico-culturală ce s-a desfășurat la 15 noiembrie 2022, la Mănăstirea „Marta și Maria” din satul Hagimus, raionul Căușeni. Evenimentul face parte din șirul activităților științifice ale Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova, scopul căruia este de a pune în lumină cercetările realizate de personalități ai Bisericii Ortodoxe, lucrările cărora au contribuit permanent la mărturisirea și valorificarea istoriei, culturii neamului nostru. Simpozionul a reunit oameni de știință, cercetători cu reputație din mai multe domenii: teologie, biblioteconomie, istorie, ziariștică. Lucrările reuniunii au reușit să armonizeze cultura și știința în pofida prejudecăților potrivit cărora aceste domenii ar fi greu de conciliat.

Partenerii ediției a III-a a Simpozionului Național au fost: Liga Bibliotecarilor din Republica Moldova „Alexe Rău” și Societatea Științifică de Bibliofilie și Ex-libris „Paul Mihail” din Moldova. Lucrările reuniunii cultural-științifice s-au desfășurat la Mănăstirea „Sf. Marta și Maria” din s. Hagimus, raionul Căușeni.

Cu un mesaj de salut către participanții Simpozionului Național s-au adresat: Preacuviosul Mănăstirii Andrei (Cotruță) și dna Elena Pintilei, directorul general al Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova, care au menționat semnificația acestui simpozion științific. În cadrul evenimentului au fost prezentate 11 comunicări

susținute de către: Prot. Mitrofor Octavian Moșin (parohul Bisericii „Întâmpinarea Domnului”, Universitatea de Stat din Moldova); preotul Aurel Florin Țuscanu (Arhiepiscopia Romanului și Bacăului); Prot. Mitrofor Maxim Melinti (parohul Bisericii „Acoperământul Maicii Domnului”, s. Ghidighici, mun. Chișinău); Pr. prof. dr. Eugen Onicov (Academia de Teologie Ortodoxă, Chișinău); doctorul habilitat Ion Gumenâi; Pr. dr. Viorel Cojocar (Biserica „Sfinții Apostoli Petru și Pavel”, or. Chișinău); scriitorul și muzeograful Ion Găină; jurnalista și poeta Inga Dohotaru; scriitorul Traian Vasilcău; Tatiana Gheiceanu, șefa secției Lectura publică, BNRM; Veronica Cosovan, șefa secției Carte veche și rară, BNRM și Ilie Gluh, corespondent la „Telradio Moldova”. Comunicările prezentate în cadrul Simpozionului au fost incluse în culegerea de materiale ale simpozionului. Tematica lor pun în lumină atât cercetările realizate de personalități ale Bisericii Ortodoxe, cât și lucrările oamenilor de știință care au contribuit permanent la înțelegerea și valorificarea istoriei și culturii neamului nostru.

Evenimentul a fost predicat cu un recital de cântări religioase, interpretate de Corul de fete „Ascensio” (dirijor Tatiana Daniță) al Liceului Teoretic „Grigore Grigoriu”, profil de arte (muzică), cu sediul la Mănăstirea „Sfintele Mironosițe Marta și Maria”.

După finalizarea lucrărilor simpozionului, participanții au avut parte de o excursie documentară în cele mai reprezentative obiective turistice din zona Căușenilor: Mănăstirea de maici „Sfintele Mironosițe Marta și Maria”, Casa-muzeu „Alexei Mateevici” și Complexul muzeal „Monahul Ioan Zlotea”.

Acest volum este adresat cadrelor didactice, cercetătorilor științifici, studenților ciclului I – licență, ciclului II – masterat, ciclului III – doctorat în teologie, cultură și istorie, precum și tuturor celor interesați de importanța dimensiunii creștine și spirituale a culturii naționale.

Veronica T. COSOVAN,
șefa secției Carte veche și rară, BNRM

Program

15 noiembrie 2022

- 8:00** Plecarea la Mănăstirea „Sf. Mironosițe Marta și Maria”, s. Hagimus, raionul Căușeni (din scuarul Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova)
- 10:00-10:30** **Inaugurarea Ateneului de Cultură și Credință „Biserica Albă”, Simpozionului Național, ediția a III-a**
- Cuvânt de deschidere: Prot. Mitrofor Maxim MELINTI, doctor în istorie, parohul Bisericii „Acoperământul Maicii Domnului”, s. Ghidighici, mun. Chișinău
  - Mesaj de salut din partea Preacuvioasei stareță MARTA (CUȘNIR)
- 10.30-10.45** ▪ Cântări bisericești, intonate de Corul de maici al Mănăstirii „Sf. Mironosițe Marta și Maria”
- 10:45-12:30** **Sesiune de comunicări științifice**
- Moderatori: Prot. Mitrofor Maxim MELINTI ; Elena PINTILEI, director general al BNRM
- Vorbitori:**
- Protoiereul Mitrofor Octavian MOȘIN, doctor, conf. univ., parohul Bisericii „Întâmpinarea Domnului”, Universitatea de Stat din Moldova
  - Traian VASILCĂU, scriitor, membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova
  - Preotul Aurel Florin ȚUSCANU, Arhiepiscopia Romanului și Bacăului, România
  - Tatiana GHEICEANU, șef secție Lectura

publică, BNRM

- Prot. Mitrofor Maxim MELINTI, doctor în istorie, parohul Bisericii „Acoperământul Maicii Domnului”, s. Ghidighici, mun. Chișinău
- Pr. prof. dr. Eugen ONICOV, Academia de Teologie Ortodoxă, or. Chișinău

12:30-13:00

Pauză

13:00-14:30

Sesiune de comunicări (continuare)

Vorbitori:

- Ion GUMENĂI, doctor habilitat, conf. univ., cercetător științific principal, Institutul de Istorie
- Preotul dr. Viorel COJOCARU, revista „Luminătorul”, Biserica Sfinții Apostoli „Petru și Pavel”, or. Chișinău
- Ion GĂINĂ, scriitor, membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova, directorul Casei-muzeu „Alexei Mateevici”, satul Zaim, raionul Căușeni
- Inga DOHOTARU, jurnalistă, poetă și teolog
- Veronica COSOVAN, șef secție Carte veche și rară, Biblioteca Națională a Republicii Moldova

14:30-15:30

Popas turistic creștin

Excursie documentară cu următoarele trasee: Mănăstirea „Sf. Mironosițe Marta și Maria”, Hagimus, raionul Căușeni; Biserica „Adormirea Maicii Domnului”, or. Căușeni; Casa-muzeu „Alexei Mateevici”, s. Zaim, raionul Căușeni; Complexul muzeal „Monahul Ioan Zlotea”, s. Sălcuța, raionul Căușeni – ghid Ion Găină, directorul Casei-muzeu „Alexei Mateevici” din Zaim, Căușeni.

SLUJITORI BASARABENI – PROMOTORI AI CULTURII ȘI EDUCAȚIEI (SEC. XIX - ÎNCEPUTUL SEC. XX)

Prot. Mitrofor Octavian MOȘIN,
doctor, conf. univ., parohul Bisericii
”Întâmpinarea Domnului”,
Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: mosin.octavian@gmail.com

Rezumat: Încercăm să prezentăm circa 50 de oameni ai Bisericii din spațiul basarabean în perioada țaristă, care nu doar au propovăduit credința creștin-ortodoxă, majoritară în acest teritoriu, dar au promovat cultura și spiritualitatea națională, fiind implicați și în procesul educației în diverse domenii ale vieții sociale. Ne referim la ierarhi, preoți, monahi și chiar laici din sânul Bisericii, care au conștientizat necesitatea implicării lor în vederea luminării poporului și conștientizării identității naționale și religioase. Unii slujitori s-au manifestat la ei acasă, fiind încadrați în viața parohiilor sau obștilor monahale, concomitent îmbinând slujirea cu cercetarea istoriei și culturii acestui pământ, contribuind la tipărirea unor cărți de zidire sufletească, manuale și studii, publicând în periodicele vremii. Identificăm preoți cu darul catehetic, care s-au consacrat apostolatului educațional, fiind încadrați în învățământul religios și teologic. Este frumos să urmărim, în mod special, activitatea Seminarului Teologic de la Chișinău, care a școlit cele mai emblematice personalități ale vremii. Descoperim vrednici ostenitori ai Bisericii în

domeniul muzicii și cântării bisericești, istorie, artei și alte domenii.

Alți slujitori au ajuns departe de meleagurile natale, însă de care nu au uitat de rădăcinile și specificul locurilor de baștină, transmițând elemente ale culturii și spiritualității românești acolo unde și-au dus ascultările.

Câțiva ierarhi au fost trecuți în rândul sfinților, fiind canonizați, aceștia ajungând a fi cunoscuți și venerați în Bisericile din întreaga lume ortodoxă.

Nădărdim, prin acest modest studiu să scoatem la lumină cele mai prolifiche personalități ale Bisericii basarabene, care merită a fi cunoscute și prețuite.

Cuvinte-cheie: *Biserica Ortodoxă, istoria bisericii, teologie, ierarhi canonizați, învățământ religios, spațiul basarabean.*

REIMPUNEREA UNUI DESTIN STRĂLUCIT DE SFÂNT: IOAN ZLOTEA

Traian VASILCĂU, scriitor,
membru al Uniunii Scriitorilor
din Moldova
E-mail: traian.vasilcau87@gmail.com

Rezumat: *Călugărul Bisericii Ortodoxe strămoșești Ioan Zlotea, o personalitate unică, în felul ei, căruia subsemnatul i-a consacrat o carte întreagă de poezii, alta fiind în pregătire. Versurile inspirate de multe momente tulburătoare, cu arome bineplăcute de mandragore biblice și busuioc din păretarul bunicilor, le-am izvodit ca să reimpună un destin strălucit de Sfânt, Chemat și Ales de Dumnezeu, menit să păstorească sufletele dintre Nistru și Prut, destin venit ca o binecuvântare cerească dată pentru suferințele îndurate de poporul nostru, atât de încercat în decursul istoriei sale.*

Izvoarele studiate sunt multe. Manuscrisele ucenicilor Părintelui Ioan Zlotea abundă de tâlcuiri inedite ale Evangheliei, de învățături extraordinare ale unui om școlit de Dumnezeu la propriu, fiindcă trebuie spus că Ioan Zlotea, din punct de vedere omenesc, n-a urmat nici un fel de studii, dar din punct de vedere creștinesc a fost o făptură cerească și instruită de-adevăratele la Înalta Școală Divină, cea fără de preț. Menționez mărturiile scrise ale ucenicilor săi: Vasile Șerban Neagu scrie „Tâlcuirea Evangheliilor și învățăturile Părintelui Ioan Zlotea”; Gheorghe Mîrza-Enache scrie „Viața, faptele, minunile

și cuvintele de învățătură ale părintelui Ioan Zlotea de la Sălcuța”; merită o atenție deosebită cartea „Viața, faptele, învățăturile, minunile și petrecerea din viață a Părintelui Ioan Zlotea”, scrisă de Anghel Popa și tipărită în 1930; cu frică și cu dragoste scrie Emilian Niculăescu-Ceibatur „Viața, faptele, minunile, pildele și cuvintele de învățătură ale Părintelui Ioan Sălcuțanu”. Remarcăm și „Cartea despre viața Părintelui Ioan Zlotea și a Părintelui Dorimedont David”, scrisă de monahul Iordan Ilarion și editată inițial de Popa Iordache, dar și lucrarea „Viața Părintelui Ioan Zlotea”, trimis nouă de Dumnezeu”, scrisă de Macarie Sîrbu din Căușenii Vechi, unicul autor basarabean de carte despre viața Părintelui Ioan Zlotea, ceilalți fiind toți de peste Prut, din Regat. Remarcăm și pledoariile consacraților scriitori Gheorghe Vodă din Chișinău și Vasile Andru din București despre Ioan cel împodobit cu minunile lui Dumnezeu.

Aceștia, și nu numai ei, s-au simțit „datori a vesti cele ce-au văzut cu ochii lor și ce-au auzit cu urechile lor de la acest Prea luminat Părinte și Mare om ceresc, care a viețuit în zilele acelea.”

Cuvinte-cheie: *preotul Ioan Zlotea, sfinți basarabeni, tămăduitor și duhovnic, puterea rugăciunii.*

***

Mulți poeți, români și nu numai, au dedicat câte o poezie, poate două, unor sfinți, față de care au avut, ori mai au, o anumită predilecție sau evlavie de creștin. Eu însă am mers mult mai departe decât ceilalți și am consacrat Călugărului Bisericii Ortodoxe strămoșești Ioan Zlotea, lui Ioan Cel Rupt din Rai, precum i-am zis, o colecție întreagă de carte duhovnicească, unde am inclus și o carte întreagă de poezii în anul 2018. Alta va apare, cu noi poezii, puțin mai târziu.

Profund inspirat de viața sfântă, de vindecările, învățăturile și proorociile lui Ioan Zlotea de la Sălcuța Căușenilor, de crinii duhovnicești, sădiți în sufletele următorilor Părintelui, am cercetat diferite izvoare istorice, păstrate din anii '20-'30 ai secolului XX

până azi, în secolul XXI. Versurile inspirate de multe momente tulburătoare, cu arome bineplăcute de mandragore biblice și busuioc din păretarul bunicilor, le-am izvodit ca să reimpună un destin strălucit de sfânt, chemat și ales de Dumnezeu, merit să păstorească sufletele dintre Nistru și Prut, destin venit ca o binecuvântare cerească dată pentru suferințele îndurate de poporul nostru, atât de încercat în decursul istoriei sale.

Izvoarele studiate sunt multe. Manuscrisele ucenicilor Părintelui Ioan Zlotea abundă de tâlcuiri inedite ale Evangheliei, de învățături extraordinare ale unui om școlit de Dumnezeu la propriu, fiindcă trebuie spus că Ioan Zlotea, din punct de vedere omenesc, n-a urmat nici un fel de studii, dar din punct de vedere creștinesc a fost o făptură cerească și instruită cu-adevăratelea la Înalta Școală Divină, cea fără de preț.

Menționăm mărturiile scrise ale ucenicilor săi: basarabeanul Vasile Șerban Neagu din comuna Șaptesate, județul Lăpușna e autorul manuscrisului „Tâlcuirea Evangheliilor și alte învățături ale Părintelui Ioan Zlotea”; românul dobrogean Gheorghe Mîrza-Enache scrie în volumul „Viața Părintelui Ioan Zlotea la Sălcuța”, dar și în celălalt volum deja tipărit „Părintele Ioan Zlotea, Împăciuitorul lumii cu Mîntuitorul”, apoi și în lucrarea „Dumnezeiasca Iubire a Părintelui Ioan Zlotea, pentru frați” despre Alesul Părinte; merită o atenție deosebită manuscrisul „Viața, faptele, învățăturile, minunile și petrecerea din viață a Părintelui Ioan Zlotea”, scris de românul regățean Anghel Popa până în anul 1930; cu frică și cu dragoste scrie Emilian Nicolăescu-Ceibatur lucrarea tipărită de noi „Părintele Ioan Zlotea, om îndumnezeit cu-adevărat”, apoi cartea „Pildele, Învățăturile, Patimile, Minunile și Proorociile Părintelui Ioan Zlotea”. Remarcăm și cartea „Viața ierodiaconului Dorimedont David, primul mucenic-ucenic al Părintelui Ioan Zlotea”, scrisă de monahul Iordan Ilarion și editată inițial de Popa Iordache peste Prut.

Iată doar un fragment din lucrare: „De Înviere, cei 15 000 de

deținuți din închisoarea de la Sărata au fost așezați în careu cu fața la mijloc, în ordine și le-au fost împărțite aceste daruri. Au cântat „Hristos a înviat!” și apoi le-au dat și celorlalți ouă, pască și cozonac. Apoi a luat și Părintele Dorimedont David o luminare mică în mână și au stat 15 000 de deținuți în genunchi, de Înviere! Venise atunci un general de armată, care a ținut cuvântare pentru acea faptă, despre care se dusesse vestea. Această lucrare, făcută în mijlocul acelei lumi adunată și pedepsită, a ajuns la urechea generalului, ca fiind alcătuită de către Părintele Dorimedont. Atunci generalul a zis: „Degeaba am închis un om aici!”. Și multe altele a grăit generalul acela. Și a mai zis: „Noi vom vorbi cu mareșalul Antonescu despre acel monah Dorimedont David”.

La 9 februarie 1944, dușmanii sovietici l-au dezbrăcat pe băcăuanul nostru, l-au legat cu un cablu de un stâlp, au turnat apă rece peste el și, fiind frig cumplit, a înghețat. Este îngropat în cimitirul din satul Sălcuța, satul de baștină al Părintelui Ioan Zlotea. Ierodiaconul român Dorimedont David e primul ucenic-mucenic din cele cinci obști ale Părintelui, care a plătit cu viața pentru propovăduirea celei de-a doua Veniri a Mîntuitorului nostru. Au urmat arestările și condamnările altor ucenici ai Părintelui în GULAG-urile sovietice: românul dobrogean Gheorghe Mîrza-Enache din satul Zebil, comuna Sarichioi, raionul Babadag (actualmente-județul Tulcea) capătă 25 de ani de detenție în lagărul din Tambov-ul Rusiei, apoi i se micșorează termenul până la 10 ani, unde se stinge, astfel adevărindu-se proorocia Părintelui făcută înainte de nașterea lui pentru Cer. Bulgarul ucrainean Dumitru Busilcov, originar din satul Todorovca, raionul Novo-Vasilevski, regiunea Dnepropetrovsk, în unele pagini din dosar, în regiunea Zaporojie, e condamnat de NKVD-iști la 25 de ani, nefiindu-i micșorat termenul cu nici o zi. Basarabeanul Ermolae Croitoru din satul Marinici, raionul Cărpineni, azi Nisporeni, e condamnat la 25 de ani, micșorându-i termenul până la 10 ani, apoi până la 6

ani. În timpul perchezițiilor din casa acestuia, NKVD-iștii nu au găsit nimic, decât scrisori primite de la Gheorghe Mîrza-Enache și cărți creștine, care, cităm din dosarul de la Securitate, pentru că „nu prezentau pericol, au fost arse pe loc”.

Ce au fost până la urmă acești oameni, chemați prin revelație divină și veniți în inima largă cât un cer a Părintelui Ioan Zlotea tocmai din Donbasul Ucrainei, din Dobrogea românească și din Basarabia dezrobită de sub ruși, decât niște vrednici Mărturisitori ai Dreptei Credințe Ortodoxe?

Toți cei trei, neîntemeiați condamnați și supuși represiunilor politice, au fost reabilitați la 31 octombrie 2005 de către Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova.

Trebuie să menționăm faptul că prima lucrare tipărită despre Părintele Ioan Zlotea, de numai 54 de pagini, a fost cea a basarabeanului Macarie Sîrbu de la Căușenii Vechi, intitulată „Viața Părintelui Ioan Zlotea”, completată de noi cu fraza „trimis nouă de Dumnezeu”, sintagmă aparținând scriitorului Gheorghe Vodă. Evidențiem faptul că autorul cărții din anul 1929 nu a fost un om oarecare, ci a activat în Administrația Volostei de la Căușeni și la Mitropolia Chișinăului, ca parte integrantă a Patriarhiei Române, fiind și delegat al Uniunii Creștine din Basarabia în principala structură clericală de atunci. Aceștia toți, și nu numai ei, nefiind scriitori sau filologi de meserie, s-au simțit „datori pentru Dumnezeu a vesti cele ce-au văzut cu ochii lor și ce-au auzit cu urechile lor de la acest Prea luminat Părinte și Mare om ceresc, care a viețuit în zilele acelea”. Referitor la necesitatea consemnării faptelor de virtute ale călugărului vrednic de cinste Ioan Zlotea, ucenicul său, pictorul și sculptorul Anghel Popa din Regatul României, scria următoarele: „Văzînd noi Puterea și Darul dumnezeiesc ce-l purta pe dânsul și învățătura lui cea necuprinsă de mintea omenească și neîntrecută, minunile cele fără de număr și milostivirea lui cea

mare, și temându-ne de a ascunde această învățătură, ca nu cumva să ne asemănăm cu sluga cea vicleană, despre care se spune în Sfânta Evanghelie că a îngropat talantul în pământ, și temându-mă și eu a ascunde Lumina sub obroc, vreau a o pune în sfeșnic, ca să lumineze tuturora.” Și tot el continua: ”Vă spun, iubiiții mei cetitori, că mulți prooroci și împărați au dorit să vadă ce am văzut noi și să audă ce am auzit noi și n-au văzut și nici n-au auzit. Iar eu acestea toate și încă multe alte nenumărate lucruri minunate, le-am văzut, făcute de Părintele în fața mea și pentru aceasta vreau a arăta aici (în carte – n. n.) ceea ce am văzut cu ochii mei făcându-se, și învățăturile pe care le-am auzit și cu care ne învăța pre noi Părintele Ioan.

Mare folos sufletesc este în aceste învățături, pentru că el a avut pre Dumnezeu cu Dânsul și toată înțelepciunea lui Dumnezeu el a cuprins-o. La sfârșitul „Cuvântului” său „Înainte”, autorul Anghel Popa concluzionează: „Lucrările lui Ioan Zlotea mărturisesc, într-un mod așa de clar, că el a avut viață deosebită de cea a oamenilor pământeni. Și cu cât este mai departe cerul de pământ, și mai înalt, cu atât a fost și înțelepciunea lui mai înaltă decât înțelepciunea oamenilor, și învățătura lui decât învățătura oamenilor, și faptele lui decât faptele oamenilor”.

Remarcăm și pledoaria scriitorului român Vasile Andru, originar din Bucovina istorică, cel care, alături de frații basarabeni Gheorghe Vodă, Mihail Bortă și Ioan Găină, aci de față, a scris și a tipărit multe și memorabile pagini despre Ioan cel împodobit cu minunile lui Dumnezeu. Scriitorul Ioan Găină a editat și 3 volume despre Viața Părintelui Ioan Zlotea în colecția „Mărturii”, după eliberarea Basarabiei de comunismul sovietic și ateism.

Eu, păcătosul, prin Mila lui Dumnezeu, am înțeles acest adevăr și m-am contaminat, în sensul cel mai bun al cuvântului, de Viața, Învățăturile și Faptele Monahului Ioan Zlotea, de acest Mare cu

adevărat Sfânt, în care au lucrat din belșug, cu asupra de măsură și cu nemaivăzută frumusețe duhovnicească „duhul și puterea Marelui între prooroci Ilie”, iar din această „bolire sfântă” am luat și-am izvodit o colecție absolut necesară și „un șirag” de poezii despre un om, repet, *Chemat și Ales de Dumnezeu*, care în scurtul lui pelerinaj lucrător pe pământ, de numai 66 de ani, a lăsat niște urme profund grăitoare și vrednice de toată atenția preoților și mirenilor de Neam românesc. Tipărinte această colecție de carte despre „Ioan cel Rupt din Rai”, dar „din al meu suflet - niciodată”, trebuie să vă spun că minunile care se fac până azi la mormântul Părintelui de la Dobrogea Chișinăului sunt nenumărate, încât, de foarte multe ori, atunci când creștinii nu mai au nici o nădejde la medicii pământești, o găsesc și-o împlinesc la Părintele Ioan Zlotea, care, prin voia lui Dumnezeu, îi vindecă și-i ajută să trăiască în continuare. Cât de mare a fost dragostea poporului pentru Părintele Ioan, care poate fi înțeleasă și din cele câteva succinte mărturii vorbite la prima înmormântare a Părintelui din 13 decembrie 1928, de la Mănăstirea „Via Arhierească” din Chișinău. Acestea au fost rostite cu lacrimi de doi preoți ai Patriarhiei Române. Primul, Părintele Ieremia Ciocan, hotinean de origine, slujea la Novaci, în județul Chișinău. Lângă chipul Părintelui, a spus așa: „Iubiți creștini! Toți cei care au venit la Părintele Ioan Zlotea nu s-au mai îndurat să se ducă înapoi, că acești oameni, care s-au adunat pe lângă dânsul, toți din Mila lui au trăit”.

La 12 iulie 1940, acest preot e arestat de NKVD-ul sovietic, întemnițat la Chișinău și împușcat, tot acolo, la 27 iunie 1941. Cel de-al doilea preot din Patriarhia Română, cu prenumele Ioan, necunoscut rămânându-i numele de familie, din satul de slujire Dolna, în aceeași zi, la prima înmormântare a Părintelui Ioan Zlotea, cu lacrimi a spus și el: „Plângeți cu toții, fraților, că om ca acesta nici n-a mai fost, nici n-are să mai fie! El a fost tată la toată

lumea, că numai cine n-a venit la el, acela n-a fost miluit!”. Plângea Basarabia reîntregită cu Țara, plângea Țara întregă, fiindcă rămânea fără un Mare Sfânt Ortodox al ei, călugărit la Mănăstirea Vlădiceni din Iași, care a organizat 5 obști de creștini, veniți din tot Regatul României și din Ucraina, să trăiască în Duh creștinesc lângă omul lui Dumnezeu, cel care a fost întemnițat de 25 de ori, din cauza oamenilor invidioși, inclusiv a preotului din Sălcuța natală, ce i-a cerut ulterior iertare Părintelui și Ioan Zlotea, blând și smerit cu inima, l-a iertat și chiar a ajutat biserica din Sălcuța, cu dragoste sfântă!

Arestat, legat, judecat, bătut nemilos și scuipat în față, Părintele vorbea în temniță cu Mântuitorul și cu Maica Domnului, care-l ajutau și-i spuneau în câte zile va fi eliberat. Cel, care a vindecat orbi, surzi și muți, toți astfel din naștere; cel care a proorocit fapte ce s-au împlinit ori se împlinesc în chiar zilele noastre; cel care ne-a lăsat un Îndreptar duhovnicesc pentru eternitate; cel care a fost un model de ascultare și față de părinți, și față de slăvitul și demnul de laudă Mitropolit român Gurie Grosu, care l-a ocrotit, pe cât a fost în stare, de tot răul oamenilor și care nu participa la Sfântul Sinod al Patriarhiei Române fără Părintele Ioan Zlotea; cel care a fost auzit de către Dumnezeu prin nume (Zlotea, de Aur), prin virtuți, prin rugăciuni, prin minuni, prin tămăduiri, prin proorocii, prin povățuiri nepământești, mai strălucește și-acum!

Și prin Poezie, pentru că de azi înainte orice antologie a preoților și călugărilor români va trebui să conțină în ea și poezia descoperită de noi în manuscrisele ucenicilor Părintelui Ioan Zlotea.

O poezie de aur, aparținând neșcolitului nostru Părinte, ce de fapt, a avut cea mai mare școală dintre toate: cea a lui Dumnezeu.

*Iată Poezia!
Leacul creștinului
Fără lacrimi și suspin
Nu scoți sufletul din chin.
Fără plîns, fără oftat
Nu scoți sufletul din iad.
Focul inimii s-aprinde.
Pân-nu plîngi, nu se mai stinge.
Dintâi „Vai!” și apoi Rai!
Dintâi „Vai!” și apoi Rai!
Că până n-ai zice „Vai!”
N-o să poți intra în Rai!*

Autor: Părintele Ioan Zlotea

Și, la sfârșit, vă mai propun un singur citat dintr-un cunoscut și apreciat preot duhovnic român contemporan. Citat inclus de noi și în volumul IX al colecției „Trîmbițele lui Dumnezeu”, dedicată în totalitate Părintelui Ioan Zlotea și următorilor lui, în care mai stau, răbdătoare, să intre încă 5 cărți.

Preotul, conf.univ.dr. în teologie Constantin Necula scrie așa: „Despre Hristos Domnul unii au zis că este Ilie. Alții au zis că este Ioan Botezătorul. Ce cinste mai mare pentru un sfânt decât aceea ca semenii, contemporanii lui, să-L confunde pe Dumnezeu cu el!”

La care eu adaug doar câteva cuvinte ale Sfântului Siluan Athonitul, care spune că „**Dumnezeu e slăvit întru sfinții Lui, iar sfinții, la rîndul lor, sunt slăviți de Dumnezeu!**”

Amin!

Traian VASILCĂU,
(Cuvînt rostit la Ateneul de Cultură
și Credință „Biserica Albă”,
15 noiembrie 2022, Mănăstirea Hagimus, Căușeni)

EPISCOPUL MELCHISEDEC ȘTEFĂNESCU (1823-1892) – UN IERARH ERUDIT ȘI UN DAS- CĂL ISCUSIT. CÂTEVA CONSIDERAȚII PRIVIND OPERA SA

Pr., dr. Aurel Florin ȚUSCANU,
Arhiepiscopia Romanului
și Bacăului, România
E-mail: tuscanu65mai@yahoo.com

Rezumat: *Cercetarea trecutului nostru, editarea de manuale școlare, tipărirea unui număr semnificativ de lucrări cu caracter cultural-științific, dar și teologice, duhovnicești, sunt doar câteva dintre preocupările episcopului academician Melchisedec Ștefănescu. Etapa istorică în care a trăit – una de renaștere națională - contextul social politic, au făcut ca strădaniile și acțiunile sale, din cea de-a doua decadă a secolului al XIX-lea, să contribuie la deschiderea unei noi etape în viața poporului român, de consolidare și afirmare a statului român.*

Melchisedec Ștefănescu, „cel mai învățat episcop al românilor” după cum aprecia mitropolitul Moldovei Iosif Naniescu la instalarea lui în scaunul vlădicesc de la Roman, clericul cărturar, călăuzit de înalte idei patriotice, s-a angajat cu mult zel, cu vocație și dăruire într-o amplă operă de cercetare și de promovare a valorilor culturale și spirituale – operă cu peste 120 de titluri (cărți, manuale de seminar, memorii, comunicări, predici etc).

Figură emblematică a Ortodoxiei românești, slujitor și orator, cercetător și promotor al istoriei și al culturii naționale, cărturar și patriot, Melchisedec Ștefănescu a provocat o emulație aparte în rândurile clericilor, fiind considerat „figura cea mai impunătoare din epoca regenerării României și cel mai mare ierarh al Bisericii Ortodoxe naționale din epoca următoare a Unirii”. Melchisedec Ștefănescu, „această figură de uriaș al spiritualității noastre”, a rămas pentru totdeauna în conștiința Bisericii Ortodoxe Române, mai întâi ca ierarh, implicat în procesul de dobândire a Unirii Principatelor, de obținere a independenței naționale și mai apoi a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române și cu o laborioasă activitate în Sfântul Sinod, dar și ca om de știință cu o însemnată operă istorică, fapte pentru care Academia Română a așezat secția de Studii Istorice sub oblăduirea chipului său efigiar.

Pentru a surprinde complexa personalitate și vasta sa operă în câteva cuvinte, am apelat la unul dintre contemporanii săi și totodată primul său biograf (Constantin C. Diculescu) să ne vorbească: „Sunt două feluri de oameni mari: pe unii îi ridică favorurile, intrigile (...) aceștia sunt mari numai în timpul vieții lor și în cercul lor restrâns de interese (...).

Pe alții, pe adevărații oameni mari îi înalță strălucirea minții lor, bogăția cunoștințelor, geniul, aptitudinile, modestia, bunătatea inimii și tezaurul virtuților(...). Melchisedec, rămâne una dintre gloriile episcopatului român și o podoabă a țării sale”.

Cuvinte-cheie: *Spiritualitate românească, episcopal Melchisedec Ștefănescu, Biserica Ortodoxă Română, teologie românească, preoți scriitori, clerici cărturari.*

PRELIMINARI

S-au împlinit anul acesta 130 de ani de la „nașterea în ceruri” a ilustrului ierarh Melchisedec Ștefănescu, membru al Academiei Române, prilej de pioasă aducere aminte și de cinstire a memoriei, celui care a fost caracterizat de către mitropolitul Moldovei Iosif Naniescu, drept „*cel mai învățat episcop al românilor*” [23, p. 483], în ziua de 3 aprilie 1879, l-a solemnitatea înscăunării sale ca episcop al Romanului.

Asupra vieții și operei sale vaste și complexe, pe toate planurile, s-au aplecat foarte mulți istorici și cercetători, fie laici sau clerici [1, 3, 5, 6, 7, 8, 10, 12, 14, 16, 20, 21, 22, 25, 26, 29, 31], fapt pentru care nu vom face în continuare decât o scurtă trecere în revistă a principalelor repere biografice, a responsabilităților și demnităților pe care le-a onorat cu demnitate și responsabilitate neobositul episcop Melchisedec, demersul nostru urmărind a prezenta câteva aspecte inedite privind moartea și funeraliile episcopului, ce s-au desfășurat la Episcopia Romanului, la jumătatea lunii mai a anului 1892.

Viața și meritele episcopului Melchisedec, așa cum aprecia un biograf al său, „*privite sub toate înfățișările lor, sunt o pildă elocventă, de ceea ce pot face virtuțile, talentul și stăruința pentru a scoate pe un om din întuneric, a-l pune în evidență și a-l face lumina unei națiuni*” [6, p. 148].

Într-adevăr, prin pregătirea sa intelectuală, prin viziunea și inițiativele social-politice, prin vasta sa operă academică, prin înfăptuirile sale administrativ-gospodărești, pretutindeni în Eparhiile pe care le-a păstorit, episcopul Melchisedec a fost un adevărat „*ambasador al valorilor culturale, spirituale și sociale ale neamului românesc*”, un ierarh care s-a risipit generos în multiple laturi ale slujirii Bisericii și a neamului său, într-o epocă de renaștere națională.

Un contemporan al său, membru al Academiei Române, consemna următoarele: „*La etatea de 69 ani, după ce o jumătate de secol a revărsat raze de știință, de credință și de binefaceri în Biserica neamului său, Melchisedec apune ca un luceafăr în orașul Roman, în dimineața zilei de Sâmbătă 16 Mai, anul 1892. Fiindcă nu aparținuse nici unui partid politic, moartea lui a trecut aproape neobservată. Potrivit dorinței exprimate de dânsul înainte de a muri, Melchisedec a fost înmormântat în grădina caselor sale din Roman. Mormântul său simplu, fără nici un monument, se află în mijlocul pomilor și florilor, în acel loc unde se recreia totdeauna și unde, departe de zgomotele lumii, găsea el adevărata mulțumire și fericire a vieții*” [13, p. 162].

Într-un proces verbal al ședinței Academiei Române din 22 mai 1892, care a avut loc sub președenția lui V. A. Urechia s-a consemnat trecerea la cele veșnice a marelui prelat de la Roman: „*Domnul Președinte face Academiei trista înștiințare că, în cursul săptămânei, de la ședința trecută până astăzi au încetat din viață doi membri ai Academiei: Prea Sfinția Sa Episcopul Melchisedec și Grigore Cobălcescu.*

Prea Sfinția Sa Episcopul Melchisedec a repausat la Roman, sâmbătă la 16 maiu, 2 ore dimineața; înmormântarea s-a făcut luni la 18 mai. Academia a fost reprezentată la trista ceremonie a înmormântării prin domnii colegi: Gr. G. Tocilescu, N. Ionescu și A. Papadopol-Calimach” [2, p. 4].

Despre moartea și funeraliile acestui mare ierarh aș dori să prezint câteva aspecte inedite, pe baza unor mărturii de arhivă descoperite în zestrea Arhiepiscopiei Romanului și Bacăului.

Repere biografice. Pentru început aș vrea să trecem în revistă sumar, cele mai importante momente din biografia acestui strălucit ierarh, care a încheiat marea generație a celor ce au zidit edificiul României moderne.

Melchisedec, s-a născut la 15 febr.1823, în localitatea Gârcina,

județul Neamț, în familia preotului Petru și al prezbiterii Anastasia Ștefănescu [27, p. 177] (o familie numeroasă, 11 copii, din 15 născuți) și a primit la botez numele Mihail.

A început primele studii la școala care funcționa pe lângă biserica „Sf. Ioan Domnesc” din Piatra Neamț, apoi la o altă școală, a boierului Sulgerul [6, p. 3], din același oraș. Remarcându-se prin calitățile sale, mai cu seamă prin râvna pentru învățatură, în toamna anului 1834 a fost înscris la Seminarul de la Socola. După șapte ani de studii, a primit atestatul de absolvent, fiind numit învățător la școala înființată în satul Șerbești – Neamț. În toamna anului 1842 a fost rechemat la Seminarul de la Iași pentru a audia cursurile introduse în programa școlii [24, p. 345 – 346].

Absolvind Seminarul, în anul 1843, tânărul Mihail Ștefănescu, la propunerea directorului Filaret Scriban, a fost numit profesor „supleant la catedra de Retorică, Pastorală și Istorie Națională”.

La 24 decembrie 1843, pe când avea doar 21 de ani, a îmbrăcat haina monahală primind numele Melchisedec, iar la 16 august 1844 a fost hirotonit diacon de către mitropolitul Meletie, pe seama bisericii „Schimbarea la Față” de la Mănăstirea Socola, îndeplinind pe lângă misiunea de profesor și aceea de spiritual (inspector). Deși tânăr, Melchisedec s-a dovedit a fi nu doar bine pregătit, ci și un om cumpătat, înțelept, cu un tact pedagogic deosebit.

La începutul anului 1848, luând apărarea directorului Seminarului Filaret Scriban, pe care mitropolitul Meletie voia să-l înlăture, Melchisedec a fost desărcinat din posturile de profesor și inspector pe care le ocupa la Seminarul Socola, fiind trimis la Mănăstirea Neamțu. Având înclinație spre activitățile cărțurărești, pe toată perioada șederii sale la Neamț a cercetat biblioteca și arhiva acestei străvechi așezări monahale, a adunat material documentar pentru diferite teme de istorie bisericească care-l preocupau și a început a învăța limba rusă [6, p. 403 – 415].

După moartea mitropolitului Meletie, cu sprijinul lui Fila-

ret Scriban, revine la Iași pentru a fi trimis la studii la vestita Academie duhovnicească de la Kiev, unde a studiat trei ani. La sfârșitul anului academic 1850-1851, Melchisedec a primit titlul de *magistru*, fiind hirotonit preot de către mitropolitul Filaret al Kievului. Întors în țară, a fost numit pe postul de profesor și inspector la Seminarul din Iași, predând discipline teologice, dar și limbi clasice și moderne.

Mitropolitul Moldovei Sofronie Miclescu i-a acordat distincția de *protosinghel* (6 iunie 1852), apoi rangul de *arhimandrit* (6 ianuarie 1856). După cinci ani de activitate la Seminarul Veniamin din Iași, episcopul Hușilor Meletie Istrati l-a solicitat pentru postul de director și profesor al seminarului din Huși. În acest oraș a scris și a publicat mai multe manuale școlare pentru seminar, a studiat documentele istorice păstrate în arhiva eparhială, pe care mai târziu le va folosi la redactarea unei consistente monografii dedicată Episcopiei Hușilor.

La 27 august, 1857 a fost ales deputat în Divanul ad-hoc de către clericii din orașul de reședință al Eparhiei Hușilor. La propunerea lui Mihail Kogălniceanu, arhimandritul Melchisedec a fost numit în ziua de 30 aprilie 1860, ministru al Cultelor și Instrucțiunii publice, dar s-a retras din guvern după câteva zile, din cauza unei campanii dezlănțuită împotriva prezenței sale în acest înalt for al țării.

La 15 ianuarie 1861, prin decret domnesc (nr.46), a fost numit locotenent de episcop la Huși, „*până la alegerea canonicului episcop*” [17]; iar la 30 decembrie 1862 a fost înălțat la treapta de arhieru, cu titulatura „*Tripoleos*” [6, p. 12].

Înființându-se Episcopia Dunării de Jos, arhieru Melchisedec a fost rânduit la conducerea acestei eparhii pe 17 noiembrie 1864, în calitate de locotenent de episcop [18]. Trecând peste prevederile canoanelor bisericești, care menționau că episcopul trebuie să fie ales, în virtutea legii privind numirea mitropoliților și episcopi-

lor eparhioți, adoptată în luna mai 1865, domnitorul Alexandru Ioan Cuza l-a numit pe Melchisedec prin decret domnesc, pe 11 mai 1865, ca episcop eparhiot (titular) al Dunării de Jos [19], fapt pentru care adversarii săi l-au considerat ani de-a rândul „*episcop necanonic*”, deoarece a fost numit și nu ales, cum prevăd canoanele bisericești.

În anul 1868, episcopul Melchisedec împreună cu Ioan Cantacuzino, fost ministru de finanțe, a fost trimis într-o misiune diplomatică la Petersburg [32, p. 21-34] pentru a obține bunăvoința Rusiei pentru noul domnitor; iar în august 1875, împreună cu arhiereul Ghenadie, a participat la conferința teologică de la Bon a vechilor catolici, ca delegați ai Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

La 22 februarie 1879, Melchisedec a fost ales în scaunul vlădicesc de la Roman, rămas vacant după moartea episcopului Isaia Vicol, fiind înscăunat potrivit tradiției, de către mitropolitul Moldovei și Sucevei Iosif Naniescu, cel care l-a prezentat mulțimii adunate la ceremonia înscăunării sale, în Catedrala Episcopală din Roman, în ziua de 3 aprilie 1879, drept „*cel mai învățat episcop al românilor*” [1, p. 50].

La Roman și-a încununat activitatea administrativ-gospodărească, cultural-științifică, pastoral-misionară, social-filantropică, literar-cărturărească, cu multe și importante înfăptuiri care i-au înscris numele în cartea de aur a acestei străvechi eparhii. Remarcându-se activitatea sa cărturărească și strădaniile sale închinat istoriei neamului, la 10 septembrie 1870, Societatea Academică Română l-a ales membru al ei. Prin Testamentul său, ca semn de prețuire pentru Academia Română, el a hotărât trecerea bibliotecii sale (2511 cărți și 82 de manuscrise), precum și a colecției de monede (114 monede), în patrimoniul acestei înalte instituții [4, p. 690-692].

Preocupările sale au fost mereu ațintite asupra activităților cultural

științifice, literare, istorice, de promovare a valorilor naționale, într-o epocă tumultuoasă cum a fost a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Pe când păstorea la Roman, în toamna anului 1881, Melchisedec a făcut o călătorie de studii în Bucovina; în anul 1884 el a vizitat mai multe centre de importanță istorică din Bulgaria, iar în 1885 a călătorit în Rusia, publicând mai apoi rezultatele acestora.

Slăbit de o boală necruțătoare și de unele suferințe morale, pricinuite de adversarii săi, episcopul Melchisedec s-a stins din viață în reședința sa de la Episcopia Romanului, în ziua de 16/29 mai 1892, în vârstă de 69 de ani.

Sfârșitul vieții sale a fost grăbit de faptul că adversitatea politică stârnită de opera sa epocală în slujba prestigiului și bunăstării clerului român, perceput în acea vreme ca o rămășiță anacronică a unor timpuri revoluate, a reușit să-și găsească neprieteni și răuvoitori chiar printre confrății săi, ale căror insulte l-au afectat profund. Episcopul Melchisedec „*se născuse prea devreme pentru timpul său*”, aprecia la 40 de ani de la trecerea sa în veșnicie succesorul său în scaunul episcopal de la Roman, vlădica Lucian Triteanu, pentru că mulți dintre contemporanii săi nu l-au înțeles, fapt pentru care în ultima etapă a vieții nu a mai deranjat pe nimeni, rămânând retras în reședința sa de la Roman, pe care o numea „*azilul bătrâneților mele*” [14, p. 42].

Prin pregătirea sa temeinică (fiind superior tuturor clericilor contemporani), prin vederile și atitudinile sale social-patriotice, prin opera sa literar-cărturărească impresionantă, prin înfăptuirile sale gospodărești, la toate cele trei eparhii pe care le-a condus, episcopul Melchisedec și-a fixat un loc de cinste în panteonul marilor ierarhi al Bisericii Ortodoxe Române, dar și în istoria poporului nostru, fiind așa cum îl caracterizează academicianul Alexandru Zub „*figura cea mai impunătoare din epoca regenerării României și cel mai mare ierarh al Bisericii Ortodoxe naționale din epoca următoare Unirii*” [34, p. 630].

Moartea și funeraliile episcopului Melchisedec

Cercetând documentele de epocă, păstrate în Arhiva Arhiepiscopiei Romanului și Bacăului, am avut bucuria să descopăr câteva mărturii legate de funeraliile episcopului Melchisedec: programul înmormântării sale¹, detalii despre participanții la funeraliile sale, ba chiar și câteva dintre cuvântările funebre ce s-au rostit atunci la căpătâiul său, precum și o fotografie inedită, realizată de un participant la slujba prohodului ce a fost oficiată de un sobor impresionant, în curtea Episcopiei, luni 18 mai 1892 [28].

Voi încerca în cele ce urmează să fac o retrospectivă, o recapitulare a evenimentelor, pentru a-l redescoperi pe episcopul Melchisedec, prin cuvintele contemporanilor săi, a celor care l-au însoțit acum 130 de ani, pe ultimul său drum.

Pe un manuscris din secolul al XIX-lea, aparținând bisericii Precista – Mare din Roman, am descoperit o însemnare făcută de un monah, (biserica fiind timp îndelungat mănăstire), care a notat spre știință următoarele: „Astăzi 16 mai 1892, s-a mutat din această viață, la cereștile locașuri Preasfinția sa episcopul Romanului Melchisedec, ctitorul și luminătorul Bisericii Ortodoxe”².

Despre moartea episcopului Melchisedec un contemporan al său consemna: „La etatea de 69 de ani, după ce o jumătate de secol a revărsat raze de știință, de credință și de binefaceri în Biserica neamului său, Melchisedec apune ca un luceafăr în orașul Roman, în dimineața zilei de sâmbătă 16 Mai, anul 1892. Fiindcă nu aparținuse nici unui partid politic, moartea lui a trecut aproape

---

¹ *Catavasier* - manuscris, aparținând bisericii Precista Mare - Roman, 1846, însemnare pe coperta interioară.

² „Figura acestui vlădică Melchisedec era copleșitoare, nu numai prin înalta sa poziție în Biserică, ci prin tot ce gravita în jurul său, impunându-l ca pe cineva superior prin sine însuși (...). Mi-am putut da seama de complexitatea personalității sale și din respectul de care se bucura în cler și în oraș și îndeosebi din cele auzite în ziua înmormântării sale, ce a avut loc la 18 mai 1892, eu fiind atunci elev în clasa a doua seminarială”.

neobservată” [6, p. 162].

Potrivit dorinței exprimate de dânsul, Melchisedec a fost înmormântat în grădina situată în vecinătatea Episcopiei din Roman. „*Mormântul său simplu, fără nici un monument, se află în mijlocul pomilor și florilor, în acel loc unde se recreia totdeauna și unde, departe de zgomotele lumii, găsea el adevărata mulțumire și fericire a vieții*” [6, p. 29].

Moartea episcopului Melchisedec s-a petrecut în dimineața zilei de sâmbătă, 16 mai 1892, fiind atunci perioada pascală. Frații săi trupești, cei ce l-au îngrijit în perioada grea de suferință, cât a zăcut la pat în casa arhierescă, *Valerian* arhierul și *Ieronim* arhimandritul, la care s-a adăugat arhierul Ioanichie Băcăuanul, au pregătit după rânduiala înmormântării călugărilor trupul neînsuflețit și l-au depus apoi în Catedrala Episcopală „Sf. Cuvioasa Parascheva”, cântând Hristos a Înviați! Moartea sa poate fi considerată un „*Paște personal*” pentru că el a trecut „*prin moarte la viața veșnică și de pe pământ la cer*” cum spun cântările pascale.

A doua zi, duminică 17 mai 1892, a fost oficiată Sf. Liturghie de către arhierul vicar Ioanichie Băcăuanul, apoi slujba parastasului, după care foarte multă lume a venit seara la priveghere.

Luni, 18 mai 1892 a fost stabilită slujba și ceremonia de înmormântare. Programul a început dimineața, la orele 09.00 cu Sfanta Liturghie Arhierescă, oficiată de P.S. Ioanichie Flor Băcăuanul - arhieru vicar al Episcopiei Romanului, iar răspunsurile stranei au fost date de corul Mitropoliei din Iași [28, p. 1-2].

La orele 14.00 a început slujba prohodului, după tipicul înmormântării călugărilor, aceasta fiind oficiată în curtea Episcopiei, pentru a putea participa cât mai multă lume la ceremonialul religios. Corpul defunctului a fost așezat pe un catafalc, într-un umbrar amenajat ad-hoc, în fața Catedralei „Sf. Parascheva”.

Slujba înmormântării a fost oficiată de un sobor impresionant pentru acele vremuri, format din 7 ierarhi, adică jumătate din Sinodul Bisericii Ortodoxe Române și anume episcopii: Silvestru

al Hușilor, Partenie al Dunării de Jos, Ieremia Gălățeanul, Dosi-tei Botoșeneanul, Gherasim Piteșteanul, Valerian Râmnicenul și Ioanichie Băcăuanul, asistați de clerul episcopiei, protoiereii eparhiei și clerul orașului Roman [28, p. 1].

După terminarea serviciului religios s-au ținut patru cuvântări în curtea Episcopiei, înainte de plecarea cortegiului spre mormânt, în următoarea ordine:

1. Din partea Ministerului Instrucțiunii Publice – dl Ștefan Mihăilescu;
2. Din partea Academiei Române - dl Grigorie Tocilescu;
3. Din partea Facultății de Teologie - dl Constantin Erbiceanu;
4. Din partea Seminarului „Veniamin” din Iași - dl Gheorghe Erbiceanu [28].

Vom încerca, în cele ce urmează să spicuiem cele mai relevante gânduri de prețuire și recunoștință ce au fost rostite la catafalcul său, înainte de a fi coborât în mormânt.

În primul necrolog, discursul fiind rostit după prohod de către profesorul Constantin Erbiceanu, mesagerul Facultății de Teologie, vorbitorul a făcut un rezumat al biografiei complexe a răposatului episcop, insistând asupra activității sale de profesor și pedagog [28, p. 3-12].

„Bine serv bun și credincios, peste puține ai fost credincios, peste multe te voi pune, intră întru bucuria Domnului tău” (Mt.25,21).

„Vestea despre încetarea din viață a P.S. Melchisedec s-a răspândit cu puterea fulgerului, de la o margine a României până la alta și a zguduit inimile multora (...) forța morală a clerului român, valoarea științifică a Bisericii naționale, dispar pentru un timp cu el în mormânt (...).

Iar noi, fiii săi sufletești, răspândiți prin diferite unghiuri ale României, rămânem orfani de părintele nostru (...) mi se pare că-i aud vocea sa impunătoare și plină de încredere: „Eu cu voi voi fi în toate zilele, până nu mă veți uita!” (...) în el pierdem coloana cea mai puternică, ce ținea cu tărie și curaj creștinesc devotat

ortodoxismului strămoșesc, prin el pierdem pe cel mai înfocat, dibaci și prudent apărător al drepturilor Bisericii naționale, pe clericul și cetățeanul model (...) golul pentru moment nimeni nu-l poate umple!”

A urmat apoi cuvântarea ținută de Dl. Gheorghe Erbiceanu, mesagerul Seminarului „Veniamin” din Iași, din care consemnăm următoarele [9, p. 14-23]: „*Fericit barbatul, carele n-a umblat după sfatul necredincioșilor, ci în legea Domnului voia lui cugetând ziua și noaptea. Acesta este ca pomul răsădit lângă izvoarele apelor, carele rodul său își dă în timpul său și frunza lui nu se vestejește și tot ce face va spori*”(Ps. 1). „*O stea luminoasă și binefăcătoare dispăre de pe orizontul României, prin moartea P.S. Episcop Melchisedec. Razele acestei stele nu sunt cele ale unui meteor, ce momentan numai atrag privirile spectatorilor și apoi dispar fără urmă; ele au încălzit și pătruns adânc în straturile societății românești și au produs roade frumoase și de mare preț pentru Biserică (...). De la 1851 și până astăzi, a lucrat și învățat în Școală ca profesor, a guvernat în Biserică și a luminat prin erudiția sa clerul ca episcop, a luat parte și ca slujitor, și ca om de stat la rezolvarea celor mai grele chestiuni ce a întâmpinat în perioada de renaștere și constituire a acestei țări (...). Iată omul cel distins, prudent în cuvinte și măreț în fapte. Iată mintea cea înțeleaptă și neobosită în cercetarea științifică. Iată ierarhul cel împodobit cu tot felul de fapte bune evanghelice, carele astăzi, spre durerea noastră, dispăre dintre noi! Golul ce el lasă, mai ales în cler, va fi greu de împlinit!*”

Energia neobosită a spiritului său, plutirea fără șovăire a cârmaciului experimentat în valurile vieții, tăria de caracter neînfrântă în lupte și împrejurări grele ale B.O.R. ne probează că în P.S. Melchisedec rezida un suflet mare, o inimă plină de patriotism și conștiință, mai presus de toate, curată și limpede (...). El, bărbatul ce nu umbla în sfatul necredincioșilor, știa că tot ce face este bine și util țării sale (...). Iată ceea ce explică impozanta adunare ce asistă la înmormântarea sa. Ferice de acela al cărui nume s-a identificat

cu tot ce are Romanul mai scump! (...).

Ca episcop, vocea lui instructivă n-a tăcut niciodată, când o cereau împrejurările Bisericii! Acest episcop dar, cu dreptate se poate zice că a fost stâlp și întărire Bisericii (...). Ferice de tine Episcop, în care lumea prihană și răutate n-a cunoscut! Ce zic eu, că lumea prihană în el n-a aflat!? Aș minți mie și vouă, fraților creștini, dacă n-aș spune totul despre răposatul. I s-a găsit o pată, nu de morală, națională însă.

Vă rog dar să-mi permiteți a desluși un punct foarte delicat din viața P. S. Melchisedec. I s-a aruncat epitetul de rusofil și trădător de patrie, acum la bătrânețe, pentru că a crezut bine pentru interesele Bisericii Române să trimită tineri spre educațiune religioasă și la Academia de Kiev (...). Dar această armă iezuită, străină, deși aruncată de român contra românilor, este astăzi tocită, nu mai rănește, nu mai sângerează. Ori de câte ori episcopi români ca Sriban, ori Melchisedec, au susținut cu tărie de caracter și cu zel luminat drepturile eclesiastice și Ortodoxia Bisericii lor, au fost taxați de rusofili, grecofili, vânduți adică și vânzători străinilor (...).

Invidia altcumva a-i ataca, le căuta pete negre de streinism, ca soarelui când strălucește pe meridian (...). De o viață exemplară, modestă și adânc pătrunsă de spiritul virtuților evanghelice, el și la moarte își arată mărinimia sa, dăruind spre folosul cultural al orașului Roman, tot avutul ce i-a ramas. Pe mica sa proprietate se va forma o școală de copii, susținută din fondul ce l-a consacrat. Într-adevăr, Mare Păstor, carele și în viață și după moarte, a avut ca scop principal luminarea turmei sale. Familia sa, pe care o înzestra, sunt toți copiii cetățenilor, care desfătându-se în grădina sa, și luminându-se la școala sa, îl vor binecuvânta.

Iată omul evanghelic, care și-a înmulțit talantul său punându-l la dispoziția nevoiașilor. În urmare, voi încheia zicând: Ferice de tine episcopo, că te-ai făcut și pentru viitor înțelepțitorul copiilor și mângâietorul părinților lor”.

După slujba prohodului și cuvântările funebre, mulțimea de participanți la acest trist eveniment, a părăsit curtea interioară a

Catedralei Episcopale, în rânduială, potrivit unui program liturgic riguros alcătuit și anunțat. Ordinea ieșirii reprezentanților instituțiilor prezente la funeralii, din curtea Episcopiei către mormânt, a fost următoarea: 1.Seminarul „Sf. Gheorghe”, 2.Gimnaziul, 3. Școlile primare de băieți, 4.Școala de meserii de băieți, 5.Școala de agricultură, toate aceste școli având steagurile cernite [28, p. 2].

După școli au urmat: cei care purtau decorațiile episcopului Melchisedec, coroanele, clerul, corul, corpul defunctului dus de cler, înconjurat de ofițeri, familia episcopului, delegația Senatului, delegația Sf. Sinod, delegația Academiei, delegația Ministerului Cultelor și Instrucțiunii, reprezentanții Facultății de Teologie, cei ai Seminarului „*Veniamin*” din Iași, reprezentanți străini, prefectul județului Roman, comandantul Diviziei, președintele Tribunalului, Consiliul Județean, primarul cu Consiliul Local, corpul profesoral, alte autorități locale [28, p. 3].

La ieșirea cortegiului, muzica militară a intonat imnul funebru până la mormânt, timp în care trupele au prezentat armele. Onorurile militare au fost prezentate de trupele de infanterie, artilerie și cavalerie, desfășurate pe străzile Traian și Alexandru cel Bun, înșirate până la mormânt [28, p. 4].

În preajma Seminarului „Sf. Gheorghe” situat în vecinătatea Episcopiei, în drumul cortegiului spre mormânt, în numele corpului profesoral și al elevilor școlii a vorbit profesorul de muzică bisericească Vucol Dornescu. Alături de el se aflau cadrele didactice și elevii seminariști. Amintim aici un detaliu și anume că între seminariștii prezenți la înmormântare se aflau și Ioan Mircea, viitor arhiereu la Roman (1922-1950) cu titlatura Ilarion Băcăuanul, Constantin Matasă, viitor protopop de Piatra Neamț, precum și Victor Puiu, viitorul mitropolit Visarion al Bucovinei (1935-1940), cel care-și va aminti mai apoi de binefăcătorul său, Melchisedec [33, p. 28]³. Cuvântarea profesorului Vucol Dornescu

---

³ Discursul funebru al prof. VUCOL DORNESCU tipărit în *Analele Academiei Române*, Seria II, Tomul XV, București, Lito-Tipografia Carol GOBL, strada Doamnei, nr.16, București, 1893, pp. 24 - 26.

a fost impresionantă și poate cea mai emoționantă. Să lăsăm cuvintele acestuia să ne vorbească despre ce a reprezentat Melchisedec pentru învățământul teologic românesc și pentru Seminarul teologic de la Roman, ctitoria sa:

„Rămășițe sfinte! Nu treceți în eternitate, în acea țară străină, pe care ați cântat-o cu câteva ore înaintea morții, fără ca să vă aruncați ochii sufletului, asupra acestei instituții, a Seminarului! Nu treceți înainte zic, fără ca sufletul vostru să binecuvinteze, pentru cea de pe urmă oară, această școală, pe care atât de mult ați iubit-o, cât ați fost în viață. Ați iubit-o și ați pus toată osârdia, ca să fie adevărata răsadniță a principiilor și învățăturilor morale evanghelice ale lui Iisus Hristos – căroră ați urmat și pe care le-ați profesat, în tot cursul vieții ca cel mai mare dascăl (...).

Așa, onorată adunare, acest însemnat prelat al Bisericii române și mare dascăl al neamului românesc, singure două lucruri a iubit toată viața sa: Școala și Biserica. Era convins că acestea sunt singurele instituții care pot duce omenirea în general și neamul românesc în special, la cea mai înaltă dezvoltare intelectuală și la adevărata perfecțiune morală (...).

Astăzi, când țara întregă își exprimă regretele ei pentru pierderea acestui mare prelat și noi corpul profesoral al Seminarului, dimpreună cu elevii, unim alături de țară și biserică expresiunile noastre de durere și de adânci regrete pentru această pierdere ireparabilă. Depunem aici, înaintea sicriului, care poartă rămășițele celui ce a fost un stâlp neclintit al bisericii și un devotat dascăl, omagiile noastre de recunoștință, eternizându-i memoria.

Acum, când ne-am îndeplinit cea din urmă datorie sacră, vă putem zice respectuos: plecați rămășițe sfinte, continuându-vă liniștit calea către veșnicie! Mergeți să depuneți corpul în sânul mumei comunei-pământul, din care ați ieșit, căci sufletul vostru deja a luat zborul către locașurile cerești, unde a fost chemat de Dumnezeu (...)⁴.

---

⁴ Menționez că în timpul vieții episcopul Melchisedec a tipărit, sau a lăsat în manuscris la Biblioteca Academiei Române 23 de cărți istorice, 12 didactice, 10 cărți de cult (ritual), și 17 cărți cu tematică diversă: în total 62 de titluri.

Ajungând cortegiul la mormântul proaspăt săpat în grădină, au mai fost rostite aici încă patru cuvântări, de către domnii: Acad. Neculai Ionescu, dl. Munteanu, dl. Pacu și directorul Școlii Primare din Roman [28, p. 2]. Aceste cuvântări, din pacate nu s-au mai păstrat!

Trupul neînsuflețit al episcopului Melchisedec a fost apoi coborât în pământ, iar mai târziu peste jumătate de secol, succesorul său în scaunul vlădicesc de la Roman, episcopul Lucian Triteanu a ridicat deasupra acestui mormânt o frumoasă capelă, după proiectul arhitectului Patriarhiei Române, D. Ionescu Berechet [31, p. 238].

CONCLUZII

Personalitate complexă și polivalentă, ce s-a risipit generos în toate laturile cultural-spirituale ale vremii sale, episcopul Melchisedec și-a pus amprenta într-un mod aparte asupra istoriei Bisericii și a neamului românesc, pe care a marcat-o prin prezența sa în marile evenimente prin care a trecut țara și prin tratatele sale de înaltă ținută științifică⁵, definind Națiunea și Biserica drept două entități aflate în armonie, după modelul bizantin.

A fost un pedagog prin excelență, fiind autorul a douăsprezece manuale pentru seminarii și pentru unele discipline laice, reformulând principii didactice, sau încercând ca un vizionar, o adaptare a lor la timpurile și la condițiile vremurilor sale.

Pe tărâm bisericesc a excelat în toate funcțiile pe care le-a îndeplinit: călugăr, teolog, profesor de seminar și director, inspector școlar și ministru al instrucțiunilor publice, arhieru, episcop eparhial la Dunărea de Jos și la Roman, deputat în Divanul ad-hoc din partea clerului, senator și membru al Academiei Române, pretutindeni s-a arătat a fi un adevărat „*apostol a cărui inimă lumina pe frații săi cu razele credinței și-I încălzea cu caritatea sa*” [7, p. 99].

⁵ Menționez că în timpul vieții episcopul Melchisedec a tipărit, sau a lăsat în manuscris la Biblioteca Academiei Române 23 de cărți istorice, 12 didactice, 10 cărți de cult (ritual), și 17 cărți cu tematică diversă: în total 62 de titluri.

Găsesc potrivit să închei aceste gânduri de recunoștință și de cinstire a memoriei marelui episcop Melchisedec Ștefănescu, cu un medalion pe care i l-a făcut un contemporan al său, Constantin C. Diculescu, cel care în anul 1908 i-a dedicat și prima lucrare biografică consistentă [6, p. 188]: „*Sunt două feluri de oameni mari; pe unii îi ridică favorurile, intrigile și combinațiile politice - aceștia sunt mari numai în timpul vieții lor și în cercul mai mult sau mai puțin restrâns al linguișitorilor, care cerc variază și el neconținut, după cum variază și interesele meschine și mărunțișurile comune ale vieții ce-i leagă laolaltă; pe alții, pe adevărații oameni mari, îi înalță strălucirea minții lor, bogăția cunoștințelor, geniul, aptitudinile, modestia, bunătatea inimii și tezaurul virtuților.*

Pe când numele celor dintâi ne lasă reci și indiferenți, amintirea celor din urmă ne încălzește sufletul. Imaginea acestora răsare misterios din negura trecutului, o imagine blândă, dulce, sfântă, care se sapă în inima noastră și ne e ca model pe căile aspre și încurcate ale vieții. Viața și meritele lui Melchisedec, privite sub toate înfățișările lor, sunt o pildă elocventă, de ceea ce pot face virtuțile, talentul și stăruința pentru a scoate pe un om din întuneric, a-l pune în evidență și a-l face lumina unei națiuni. Astfel a fost și astfel rămâne episcopul Melchisedec: una din gloriile episcopatului român și o podoabă a țării sale” [6, p. 148].

Referințe bibliografice

1. ALEXANDRU M. Ioniță, preot. Episcopul Melchisedec al Romanului. Viața și activitatea, București, 1992, 201 p.
2. Analele Academiei Române, Seria II, tomul XV: 1892-1893: partea administrativă și debaterile, București, 1893, p. 4.
3. CIACHIR, Nicolae. Cu privire la misiunea diplomatică a episcopului Melchisedec în Rusia în anul 1868. In: Biserica Ortodoxă Română, 1965, nr.11-12, pp.1079-1082;
4. COCORĂ, Gabriel; PORCESCU, Scarlat. Un veac de la înființarea Academiei; clerici ortodocși din Moldova în acest înalt for de cultură.

In: Mitropolia Moldovei și Sucevei, 1968, nr. 9-12, pp. 690-692.

5. DICULESCU, Constantin C. Din corespondența episcopului Melchisedec. București, 1909, 103 p;

6. DICULESCU, Constantin C. Episcopul Melchisedec. Studiu asupra vieții și activității lui, București, 1908, 188 p;

7. EFTIMIE, Episcopul Romanului și Hușilor. Episcopul Melchisedec Ștefănescu. Viața și înfăptuirile sale, Roman : Ed. Episcopiei Romanului și Hușilor, 1982, p. 99.

8. Enciclopedia istoriografiei românești, București, 1978, pp.216-217;

9. ERBICEANU, Gheorghe. Discurs funebru. In: Analele Academiei Române, Seria II - Tomul XV, București, Lito-Tipogr. Carol Gobl, 1893, pp. 14-23.

10. GEORGESCU-TISTU, N. Preocupările de carte ale episcopului Melchisedec și biblioteca sa. In: Biserica Ortodoxă Română, 1963, nr. 11-12, pp. 1146-1203;

11. GHEORGHE Vlad, preot. Episcopul Melchisedec. In: Mitropolia Moldovei și Sucevei, 1958, nr.1-2, pp. 76-85;

12. GHERONTIE Nicolau, episcopul Constanței. Melchisedec zugrăvit de câțiva din ucenicii săi. București, 1939, 192 p.;

13. HASDEU, B. P. Episcopul Melchisedec. In: Revista Nouă, 1892, nr.1- 2, p. 162.

14. IOACHIM Giosanu, Arhiepiscop. Episcopul Melchisedec, calea spre sfințenie, Roman: Ed. Filocalia, 2018, 141 p.

15. IOAN Gh. Ivan, Diacon. Legăturile episcopului Melchisedec cu mănăstirea Neamț. In : Mitropolia Moldovei și Sucevei, 1972, nr. 5 – 6, p. 403-415.

16. KALINDERU, Ioan, Episcopulu Melchisedec discursu de recepțiune rostit în ședința solemnă a Academiei Române sub președenția M.S. regelui la 25 martie 1894. București: Lito-Tipografia „Carol Gobl”, 1984. 95 p;

17. Monitorul oficial al Moldovei, 1861, nr. 91. 27 ian.;

18. Monitorul oficial al Moldovei, 1865, nr. 9, 14 ian.

19. Monitorul oficial al Moldovei, 1865, nr. 105, 15 mai.

20. MOSOR, Constantin. Episcopul Melchisedec Ștefănescu. In: Biserica Ortodoxă Română, 1972, nr. 3-4, p.335-348;

21. PAUL Mihail, preot. Din corespondența episcopului Melchisedec.

În: Biserica Ortodoxă Română, 1959, nr.5-6, pp. 493-612;

22. PAUL Mihail, preot. Legăturile culturale ale episcopului Melchisedec cu Rusia. Corespondența din anii 1849-1892. In: Mitropolia Moldovei și Sucevei, 1961, nr.3-4, pp. 261-296;

23. PĂCURARIU, Mircea. Dicționarul Teologilor Români. București: Ed. Enciclopedică, 2002, 550 p.

24. POCITAN, Veniamin. Episcopul Melchisedec. Școlar la Seminarul de la Socola. In: Biserica Ortodoxă Română, anul L, 1932, nr.5, pp. 345 - 346.

25. POCITAN, Veniamin. Melchisedec ca membru al Sf. Sinod (1861-1892). București, 1939, 98 p.;

26. POCITAN, Veniamin. Momente din viața și activitatea lui Melchisedec între anii 1856-1861. București, 1936, 96 p.;

27. POPESCU, Emilian. Un model de preoteasă și de mamă creștină, Anastasia Ștefănescu. In : Îndrumător bisericesc misionar și patriotic, Iași, 1989, nr. 5, p. 177.

28. Programul înmormântării PSS Melchisedec, episcop de Roman, fost ministru de culte, membru al Academiei Romane și al altor Academii străine, cavaler a mai multor ordine naționale și străine. București: Tip. Cărilor, 1892, pp. 1-2.

29. RELI, Simion. Un mare educator social, episcopul Melchisedec al Romanului. In: Candela, an. LIII – LIV, 1942-1943, p.7-26;

30. SCARLAT Porcescu, preot. Episcopia Romanului. Roman : Ed. Episcopiei Romanului și Hușilor, 1984, p. 238.

31. SCARLAT Porcescu, preot. Episcopul Melchisedec. 80 de ani de la moartea sa. In: Mitropolia Moldovei și Sucevei, 1972, nr.5-6, p. 380-402;

32. STURZA, Mihai Dimitrie. Românii între frica de Rusia și dragostea de Franța, București, Editura Roza Vânturilor, 2006, 252 p.

33. VISARION Puiu, Mitropolit. Însemnări din viața mea, Editura Trinitas, Iași, 2004. 216 p.

34. ZUB, Alexandru. Kogălniceanu și Melchisedec. Note pe marginea unei opere de colaborare. În: Mitropolia Moldovei și Sucevei, 1967, nr. 9-10, p. 630.

160 DE ANI DE LA NAȘTEREA MITROPOLITULUI ARSENIE STADNIȚCHI

Tatiana GHEICEANU,
șef secție Lectura publică, BNRM
E-mail: t.gheiceanu@gmail.com

Rezumat: *Arsenie (Avksenti) Stadnițchi, teolog, pedagog, istoric, jurnalist originar din Basarabia, Mitropolit în cadrul Bisericii Ortodoxe Ruse a scris foarte multe lucrări referitoare la istoria Bisericii Românești. Deși a scris în limba rusă, el a folosit în lucrările sale terminologia românească, precum „neamul românesc”, „patria poporului român”, „românii din Moldova și Valahia”, „teoria originii românilor”, „limba română”, „eparhii românești”, „istoria bisericii românești”, „cronicile românești”, „Principatele Române”, „boierii români din Basarabia”, „conștiința națională românească”, „patrioții români”. Fiu de preot din Comarova-Hotin, magistrul în teologie al Academiei Duhovnicești din Kiev, profesor la Seminarul Teologic din Chișinău, apoi rector al celui din Novgorod, profesor și rector al Academiei duhovnicești din Moscova, în 1917 a fost unul din cei trei candidați pentru ocuparea scaunului de patriarh al Rusiei. A deținut și funcția de redactor al organului de presă al clerului basarabean din Chișinău, Кушинеvские епархиальные ведомости, în care Arsenie Stadnițchi a publicat peste 100 de articole. Opera care l-a consacrat a fost monografia dedicată Mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, publicată în 1895. Mitropolitul Arsenie Stadnițchi a*

rămas în istorie drept un model pentru toți. Modest și perseverent în ceea ce privește moralitatea clerului, un erudit, milostiv și afectuos cu semenii săi debusolați, atent la judecățile de valoare, el a frapat contemporanietatea prin inteligența sa creatoare și încrederea înfinită în virtuțile morale ale propriului popor. Stadnițchi a jucat un rol important în dezvoltarea culturii. Prin publicarea unor curajoase lucrări (chiar dacă și în limba rusă) au contribuit efectiv la menținerea ideii naționale.

Cuvinte-cheie: *Arsenie Stadnițchi, Basarabia, spiritualitate românească, Gavriil Bănulescu-Bodoni, Seminarul Teologic din Chișinău, clerul basarabean.*

***

Epărhia Chișinăului a dat oameni care au muncit cu multă râvnă pentru interesele bisericești, ajungând adeseori la mare izbândă. Aici vom reaminti pe neobosiții cercetători ai trecutului bisericesc din Basarabia și printre ei, în primul rând, pe profesorul seminarului din Chișinău basarabeanul Avxentie Stadnițchi, mai târziu Arsenie, arhiepiscop al Novgorodului, doctor în istoria bisericească. Înzestrat de la natură cu frumoase însușiri sufletești și crescut după cum afirmă Nicolae Popovschi, „în atmosfera și condițiunile mișcării religioase – bisericești din Rusia Stadnițchi și-a însușit tendințele și principiile regimului Pobiedonosțev., [4, p. 340]. A știut să le aplice cu mult succes nu doar pe teren științifico-istoric, cercetând trecutul Basarabiei și al Principatelor Române, ci și-n domeniul administrativ, în calitate de conducător și profesor al unor școli duhovnicești, iar mai târziu ca episcop și ca membru cu mare autoritate al sinodului rus.

Arsenie Stadnițchi, venerabilul mitropolit și candidat la Scaunul patriarhal, s-a născut la 24 ianuarie 1862, cu numele de botez Avksentie, în familia preotului Gheorghe Stadnițchi, din satul Comarova, județul Hotin. În familia lor au existat și alți clerici pe linia mamei sale, născută Cernoușan. Încă din frageda copilărie

i-au fost cultivate normele fundamentale ale moralei creștine, care i-au și marcat întreaga viață.

Studiile le-a început la Seminarul Teologic din Edineț, apoi le-a continuat la Seminarul Teologic din Chișinău (1874-1880), pe care l-a absolvit cu mențiune. Deținând primul loc în promoția sa, în 1880 a fost trimis la Academia Teologică din Kiev, pe care a absolvit-o în 1885. În timpurile studiilor la Kiev, Stadnițchi a cunoscut studenți din România, care a menținut relații pe parcursul mai multor ani. E suficient să-l pomenim pe arhimandritul Neofit Scriban, cu care Stadnițchi corespundea atât în limba română cât și în rusă. A corespundat în perioada 1920-1936 și cu un alt absolvent al acestei academii, originar din Basarabia, viitorul mitropolit al Basarabiei Gurie Grosu. În anul 1895 devine magistru în teologie cu teza *Gavriil Bănulescu-Bodoni, exarhul Moldo-Vlahiei (1808-1812) și mitropolit al Chișinăului (1813-1821)*, în prefața căreia subliniază faptul că România a dăruit Rusiei o serie de mari ierarhi, unul fiind Gavriil Bănulescu-Bodoni. În monografia respectivă Arsenie Stadnițchi încearcă să pătrundă în miezul problemei și să găsească o explicație adecvată dușmăniilor exagerate publicate în mass-media de la acea vreme față de Gavriil Bănulescu-Bodoni. Lucrarea amintită prezintă un interes deosebit pentru formarea unor concluzii corecte privind relațiile dintre biserica română și cea rusă.

Pe lângă faptul că a fost slujitor al bisericii, Stadnițchi a urmat și o carieră pedagogică în anii 1880-1881, fiind profesor la Școala Duhovnicească din Edineț. Ulterior, după absolvirea Academiei Teologice din Kiev, a predat o perioadă îndelungată teologia și limba greacă clasică, muzica bisericească la Seminarul Teologic din Chișinău (1885-1895). Concomitent a deținut și funcția de redactor la revista *Kișiniovskie Eparhialnie Vedomosti*, scrie pentru această publicație 100 de articole, majoritatea având conținut istorico-bisericesc referitor la Biserica din Basarabia (1887-1895).

În 1895 se călugărește, luând numele Arsenie, apoi este numit

inspector al Seminarului Teologic din Novgorod, iar peste un an rector al aceluiași seminar, fiind ridicat la rangul de arhimandrit (1896). În anul 1897 devine inspector al Academiei Teologice din Moscova, activând la catedră în calitate de profesor ordinar de istorie biblică, apoi este numit rector (1898-1903). În 1899 este hirotonit ca episcop de Volokolamsk, obține funcția de cel de-al treilea vicar al Mitropoliei Moscovei. În anul 1900, împreună cu un grup de studenți și profesori de la Academia Teologică din Moscova, face un pelerinaj la Locurile Sfinte în Palestina și alte țări din Orientul Apropiat. Grație inepuizabilului său talent narativ și calităților de iscusit cercetător, în baza impresiilor de călătorie episcopul Arsenie editează lucrarea *În țara sfintelor amintiri*, în care a inserat și circa 60 de fotografii, marea lor majoritate fiind realizată chiar de autor.

În 1895 scria într-un număr al revistei *Кишиневский Епархиальные Ведомости* următoarele: „Urmărind istoria Moldovei, putem vedea că românii, în toate perioadele existenței lor, simțeau nevoia de cultură... Românii se sileau aproape întotdeauna să stea la același nivel de cultură cu alte popoare vecine și nu erau străini de dorința de a-și însuși pe deplin, după pilda altor popoare, roadele civilizației...” El folosea foarte des în studiile sale terminologia românească și nu ezita de fiecare dată să precizeze că „românii, al căror număr, conform statisticii savanților români, a ajuns la 13 mln., iar după statistica străină – la 10 milioane, locuiesc în Regatul contemporan al României, în Basarabia rusească, în Bucovina austriacă, Transilvania ungurească, Banatul unguresc, Macedonia, Thessalia și Epirul turcesc, iar o parte trăiesc în Serbia, Bulgaria și Grecia” [6, p. XIII]. În aceeași sursă el subliniază că românii trăiau în Peninsula Balcanică și la nord de Dunăre încă în anul 660, când au năvălit bulgarii și au ocupat multe regiuni populate de români, greci și slavi. Printre termenii cei mai des utilizați se regăsesc: „neamul românesc”, „patria poporului român”, „românii din Moldova și Valahia”, „teoria originii românilor”,

„limba română”, „eparhii românești”, „istoria bisericii românești”, „cronicile românești”, „Principatele Române”, „boierii români din Basarabia”, „conștiința națională românească”, „patrioții români”. Episcopul Arsenie scria că orașul Dubăsari era populat de români încă în anul 1716.

A fost un cercetător înzestrat cu o vastă cultură istorică. Operele sale se deosebesc prin documentarea minuțioasă și generalizări competente. Printre acestea se menționează lucrarea *Studii și monografii asupra istoriei Bisericii din Moldova. Istoria eparhiei Moldovei și arhieriei ei de la întemeierea statului până în zilele noastre* [6] pentru care i s-a conferit titlul de doctor în istoria bisericească.

Autorul prezintă în ea un tablou complex al Principatelor Române, al bisericii din acest spațiu și sintetizează momentele de maximă importanță. Printre dramele poporului român el evidențiază nefastele domniei fanariote. Lucrarea s-a bucurat de mare succes atât în Rusia, cât și în afara hotarelor ei, beneficiind de numeroase mențiuni și premii. Pentru această realizare științifică regele Carol I al României l-a decorat pe Arsenie Stadnițchi cu medalia „Bene Merente” de gradul I. Totodată, Academia de Științe a Rusiei i-a decernat Marele Premiu „Uvarov”.

Arsenie Stadnițchi desfășoară o vastă activitate cultural-filantropică: înființează școli, muzee. A fost inițiatorul în începutul lucrărilor de restaurare a soborului mănăstirii Ferapont. În 1910 este ales în scaunul arhiepiscopal al orașelor Novgorod și Starorusi. În această perioadă el își îndreaptă eforturile în vederea restaurării unei serii de monumente istorice valoroase ale arhitecturii teologice ruse. Participant activ la cea de-a XV-a întrunire a arheologilor din întreaga Rusie, care a avut loc în lunile iulie-august 1911 în Novgorod a avut o intervenție cu tema „starea curentă a soborului Sf. Sofia din Novgorod”.

La inițiativa lui a fost înfăptuită restaurarea complexului numit „Lihudskii” din Novgorod, „complex în care cândva a activat o instituție de învățământ, în care au predat frații Lihud”. [3] În 1912,

în Novgorod a fost deschisă Casa eparhială a Prea Sfințitului Arsenie. În incinta ei au fost stabilite consistoriul, consiliile misionar și de învățământ, biblioteca, librăria, muzeul istorico-bisericesc al eparhiei, redacția ziarului „Novgorodskie eparhielinie vedomosti” (Noutățile eparhiale din Novgorod), hotel pentru cler.

Pentru studiul științific, conservarea și înmulțirea obiectelor din colecția muzeului a creat Comitetul Istorigo-Arheologic (1913), statutul căruia a fost aprobat de Sfântul Sinod. Unul din scopurile primordiale ale comitetului devenise protejarea monumentelor bisericești. A fost președintele Sinodului local al Bisericii Ruse în anii 1917-1918. În octombrie 1917 Arsenie Stadnițchi, ca membru al Consiliului suprem al Sfântului Sinod, a candidat pentru numirea în rangul de patriarh, împreună cu episcopii Antonie și Tihon, dar în urma tragerii la sorți funcția i-a revenit arhierului Tihon. La 29 noiembrie 1917 este desemnat membru permanent al Sfântului Sinod de la Sankt Petersburg.

În timpul puterii sovietice Mitropolitul Arsenie s-a aflat în conflict permanent cu regimul comunist și, începând cu anul 1919 de nenumărate ori a fost supus arestului – în primul rând pentru refuzul de a trece de partea celor ce încercau să transforme biserica în instrument al politicii regimului bolșevic. Astfel, unul din cei trei candidați pentru ocuparea scaunului de Patriarh al Rusiei, a fost condamnat și exilat la Tobolsk, în Siberia, pe timpul când Lenin cerea insistent lichidarea clerului.

La 11 august 1933 Arsenie Stadnițchi a fost numit mitropolit de Tașkent și Turkestan, loc unde și-a petrecut ultimii ani din viață. A făcut călătorii de studii și documentare în România, la Muntele Athos și în Țara Sfântă și a purtat corespondență cu numeroși cărturari din România. Mitropolitul Stadnițchi a lăsat drept moștenire urmașilor mai multe lucrări științifice și publicistice.

A scris foarte multe lucrări referitoare la istoria Bisericii Române, dar majoritatea în limba rusă.

Dintre cele mai importante pot fi evidențiate: „Jurnalul studentu-

lui-pelerin la Athos” (1886), despre impresiile de călătorie la Muntele Athos, prima sa lucrare pe care a publicat-o la Kiev, pentru care a și fost decorat cu Premiul „Macarie”, cea mai înaltă distincție academică bisericească din Rusia; „Materiale pentru Istoria Seminarului Teologic din Chișinău” (1888); „Starea clerului ortodox din România” (1889); „Românii care au studiat în instituțiile de învățământ teologic din Rusia” (1891); „Tipografia exarhicească a Basarabiei” (1892); „Materiale despre Mănăstirea Căpriana” (1892); „Arhimandritul Andronic – egumenul mănăstirii Noul Neamț” (1894); „În țara amintirilor sacre” (1900), despre călătoria sa pe pământurile sfinte; „Din viața bisericească a României contemporane” (1902).

Continuând să se ocupe de istoria Bisericii din România, în anul 1914 a publicat lucrarea Mitropolitul Sucevei Dositei și relațiile sale cu Rusia în baza noilor documente.

Este primul istoric al tiparului și cărții din Basarabia. Operele sale au fost solicitate de „Alexei Mateevici, Ștefan Ciobanu, Nicolae Popovschi, Alexandru Iațimirski și mulți alți cărturari”. [5, p. 368]. „Chiar dacă arhivele lui Stadnițchi sunt valorificate treptat, partea legată de Basarabia și legăturile renumitului ierarh cu clericii români nu au fost cercetate în deplină măsură, în special corespondența lui cu ierarhii Bisericii Ortodoxe Române, purtată adesea în limba română literară, pe care Stadnițchi o cunoștea destul de bine” [1, p. 24]. El a fost părintele duhovnicesc al arhiepiscopului Luca (Voinolasnețkii), în mâinile căruia a murit pe 23 februarie 1936, spitalul din Tașkent (Uzbekistan). S-a stins din viață pe 23 februarie 1936, la spitalul din Tașkent (Uzbekistan). Așa s-a sfârșit drumul pământesc al unui basarabean care putea să ajungă patriarh. A fost înmormântat la Cimitirul Botkin din același oraș. Mitropolitul Arsenie Stadnițchi a rămas în istorie drept un model pentru toți. Se evidențiază printr-un caracter greu, cu toate acestea era corect și direct. I se spunea „cel mai sever arhipastor” al Bisericii Ruse. „Modest și perseverent, intransigent în ceea ce privește moralitatea clerului, un erudit autentic, respectuos față de ființa

umană în genere, milostiv și afectuos cu semenii săi debusolați, atent la judecățile de valoare, el a frapat contemporaneitatea prin inteligența sa creatoare și încrederea infinită în virtuțile morale ale propriului popor.” [2]

A fost în perioada țaristă unul dintre cei mai serioși cercetători ai istoriei bisericii române și a lăsat lucruri fundamentale pe acest tărâm. În anul 1993, Biserica Ortodoxă Rusă din Diasporă și-a amintit de osteneala ecumenică și jertfa de dragoste întru credință a Prea Sfințitului Arsenie și l-au canonizat.

În concluzie putem afirmă că Arsenie Stadnițchi a jucat un rol important în dezvoltarea culturii ca izvor al conștiinței naționale. Prin publicarea unor curajoase lucrări (chiar dacă și în limba rusă) au contribuit efectiv la menținerea ideii naționale.

Referințe bibliografice

1. COLIN, A; STÎCALIN A.S. Mitropolitul basarabean Arsenie (1862 – 1936). In: Magazin istoric. București, 2016, nr. 1/3, p. 24.
2. EȚCO, Diana. Rolul seminarului teologic din Chișinău în formarea elitei intelectual-politice basarabene. În: Enciclopedia. Revistă de istorie a științei și studii enciclopedice. nr. 2 (9) 2015. [online]. [citat 02.02.2023] Disponibil: https://enciclopedia.asm.md/wp-content/uploads/Enciclopedia-Revista_29_2015_internet-2-Copie.pdf
3. MELINTI, Maxim. Arsenie Stadnițchi – admirator al ordinii și al disciplinei în Biserică și Școlile teologice. [online]. [citat 02.02.2023] Disponibil: <https://ortodox.md/arsenie-stadnitchi-admirator-al-ordinii-si-al-disciplinei-in-biserica-si-scolile-teologice/>
4. POPOVȘCHI, Nicolae. Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea : subt ruși : [cu 21 ilustrații]. Chișinău : Tipografia Eparhială „Cartea românească”. 1931. 512 p.
5. STADNIȚCHI, Axentie (1862-1936). În: Calendar Național. Chișinău, 2002, p. 368.
6. ЕПИСКОП, Арсений. Исследования и монографии по истории молдавской церкви . Спб. 1904. 583 p.

OPERA SFÂNTULUI IERARH IOSIF CEL MILOSTIV, MITROPOLITUL MOLDOVEI

Prot. Mitrofor Maxim MELINTI,
doctor în istorie, parohul Bisericii
„Acoperământul Maicii Domnului”,
s. Ghidighici, mun. Chișinău
E-mail: bicghidighici@gmail.com

Rezumat: *Mitropolitul Iosif Naniescu al Moldovei și Sucevei, numit cel „milostiv”, s-a născut la 15/27 iulie 1818 în s. Răzălăi, azi r-nul Sîngerei, Republica Moldova. Timp de 27 de ani, Iosif Naniescu a păstorit cu blândețe și înțelepciune Mitropolia Moldovei, devenind cunoscut, admirat și apreciat de către cler, enoriași și elita epocii, datorită unui efort uriaș în promovarea științei teologice, vieții spirituale și misiunii social-caritabile. La inițiativa și cu cheltuiala proprie, între 25 martie 1883-18 ianuarie 1887, mitropolitul Iosif tipărește revista teologică „Mitropolia Moldovei”. A sprijinit activitatea Seminarului „Veniamin”, pentru care a procurat palatul lui Mihail Sturza, situat în preajma catedralei și reședinței sale de la Iași. Mitropolitul Iosif Naniescu a patronat proiecte culturale. Astfel că bogata sa bibliotecă, care număra peste 10.000 de volume, tipărituri vechi, manuscrise și documente a donat-o Academiei Române, care, la 16 aprilie 1888, l-a ales membru de onoare. Au rămas de la el manuscrise muzicale de o deosebită valoare. A scris câteva lucrări de mici dimensiuni, predici, cuvântări și o lucrare dedicată Istoriei Seminarilor teologice. A editat lucrarea lui Gavriil Protul, „Viața Sfântului Nifon”.*

A rămas în conștiința contemporanilor și a urmașilor drept un mare filantrop, prin ajutoarele dăruite săracilor și prin înființarea Societății Clerului Român, Binefacerea, care avea misiunea de a ajuta pe copiii de preoți, rămași orfani și pe preotesele văduve. Numeroși elevi și studenți au găsit sprijin financiar pentru continuarea studiilor la ușa blândului arhiepăstor. Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în ședința din 5 octombrie 2017, analizând ortodoxia credinței, sfințenia vieții și recunoașterea sfințeniei prin evlavia poporului, a hotărât canonizarea Mitropolitului Iosif Naniescu, numit de acum înainte Sfântul Ierarh Iosif cel Milostiv, Mitropolitul Moldovei, cu ziua de prăznuire la data de 26 ianuarie.

Cuvinte-cheie: *Mitropolitul Iosif Naniescu, spiritualitate românească, Biserica Ortodoxă Română, Societatea Clerului Român. Revista teologică, Mitropolia Moldovei.*

***

*„Aduceți-vă aminte de mai-marii voștri,
care v-au grăit vouă cuvântul lui Dumnezeu;
priviți cu luare aminte cum și-au încheiat viața
și urmați-le credința.”
(Evrei 13, 7)*

*Bun, blând, îngăduitor,
Mitropolitul Iosif ne-a dat la toți pildă vie
de iubirea de aproapele înțeleasă
în sensul cel mai înalt și mai nobil al cuvântului.
Spiru Haret*

Iosif Naniescu – un mare iubitor de carte, un administrator înțelept și iconom iscusit al patrimoniului ecleziastic, un tată al orfanilor și celor nevoiași, un model de trăire monahicească autentică într-o sfințenie pilduitoare, care s-a înălțat la treptele

desăvârșite de slujure și promovare a culturii și spiritualității ortodoxe române.

Îl putem numi contemporanul nostru, deși a trăit și a activat în secolul XIX- începutul secolului XX. Totuși, ținând seama de epocă, moravurile și atitudinea societății secularizate de atunci și de azi, vedem că Sfântul Ierarh a fost martorul unei perioade zbuciumate. Iată cum îl descrie, discipolul său – Nicodim Munteanu, cel de-al doilea Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române: „Iosif Naniescu a fost Mitropolit în acea epocă de ateism sălbatic și de socialism, care în chip deosebit se cuibaseră la Iași. Tot ceea ce era religie era bârfit. Icoanele erau „scânduri boite”, și procesiunile religioase erau intitulate „popi în haine de carnaval” [11, p. VIII].

Mitropolitul Iosif Naniescu al Moldovei și Sucevei, numit cel „milostiv”, a fost născut la 15 iulie 1818 în s. Răzălăi, județul Soroca (azi r-nul Sîngerei, Republica Moldova), în familia preotului Anania (Nane) Mihalache, primind la botez numele Ioan. Rămas orfan de tată la vârsta de doi ani, a fost crescut de mama sa, Teodosia, până la vârsta de 10 ani, când în anul 1829 primește monahismul cu numele de Fevronia, iar Ioan este încredințat purtării de grijă a unei rudenii, ierodiaconul Teofilact din Mănăstirea Frumoasa (Frumușica) din Basarabia (azi Mănăstirea de maici „Sf. Treime”, Eparhia de Ungheni și Nisporeni, Mitropolia Chișinăului și a Întregii Moldove). Aici, tânărul Ioan a deprins primii pași în viața monahală. În 1831, unchiul său, ierodiaconul Teofilact, a venit la Mănăstirea „Sfântul Spiridon” din Iași, de aceea l-a luat lângă sine și pe tânărul Ioan, nepotul său, aflată pe atunci sub conducerea arhierelui Varlaam Cuza Sardeon.

L-a urmat pe ierodiaconul Teofilact la Mănăstirea „Sfântul Prooroc Samuel” din Focșani și la Episcopia din Buzău, unde, la 23 noiembrie 1835 a fost tuns în monahism de episcopul Chesarie, iar a doua zi a fost hirotont diacon. A urmat cursurile nou înființatului seminar din Buzău (1836-1840), mai apoi pe cele ale

Colegiului „Sf. Sava” din București (1840-1847). A îndeplinit ascultarea de egumen al mănăstirilor Șerbănești-Morunglavu - jud. Vâlcea (1849-1857) și Găiseni - jud. Dâmbovița (1857-1863), fiind hirotonit ieromonah (29 august 1850) și hirotosit protosinghel (30 noiembrie 1852) și arhimandrit (1860). Pentru o perioadă scurtă (1863-1864) a fost „curator” (egumen) la Mănăstirea Sărindar din București. A desfășurat o bogată activitate didactică în București, funcționând ca profesor de religie la Gimnaziul „Gh. Lazăr” (1864-1866), Liceul „Matei Basarab” (1866-1873) și la Școala Normală „Carol I” (1867-1873). Timp de un an, între 1870-1871, a fost director al Seminarului „Central” din București. La 23 aprilie 1872 a fost hirotonit arhieru cu titlul de „Mireon” (de Mira Lichiei), iar la 18 ianuarie 1873 a fost ales episcop la Argeș, unde a păstorit o perioadă scurtă, până la alegerea sa, la 10 iunie 1875, ca mitropolit al Moldovei. A fost instalat la Iași la 6 iulie 1875 și a păstorit până la moartea sa, întâmplată la 26 ianuarie 1902.

Timp de 27 de ani, Iosif Naniescu a păstorit cu blândețe și înțelepciune Mitropolia Moldovei, devenind cunoscut, admirat și apreciat de către cler, enoriași și elita epocii, datorită unui efort uriaș în promovarea științei teologice, vieții spirituale și misiunii social-caritabile.

La inițiativa și cu cheltuiala proprie, între 25 martie 1883 - 18 ianuarie 1887, mitropolitul Iosif tipărește *Revista Teologică*.

A sprijinit activitatea Seminarului „Veniamin”, pentru care a procurat palatul lui Mihail Sturza, situat în preajma catedralei și reședinței sale de la Iași.

Mitropolitul Iosif Naniescu a patronat proiecte culturale. Astfel că bogata sa bibliotecă, care număra peste 10.000 de volume, tipărituri vechi, manuscrise și documente a donat-o Academiei Române, care, la 16 aprilie 1888, l-a ales membru de onoare.

Au rămas de la el manuscrise muzicale de o deosebită valoare. A scris câteva lucrări de mici dimensiuni, predici, cuvântări și o

lucrare dedicată Istoriei Seminariilor teologice. A editat lucrarea lui Gavriil Preotul, *Viața Sfântului Nifon*.

Opera administrativă

Cea mai de seamă realizare a mitropolitului Iosif Naniescu, pomenită zilnic la Sfânta Liturghie săvârșită în Catedrala mitropolitană din Iași, este aceea a refacerii lăcașului de cult început de mitropolitul Veniamin Costachi. Prin rânduiala lui Dumnezeu, tânărul Ioan Naniescu fusese martor în 1833 la punerea pietrei de temelie a bisericii. Rămasă neterminată, construcția a fost afectată de trecerea timpului, fiind într-o stare avansată de degradare. După ce a făcut demersurile necesare pentru reluarea lucrărilor, mitropolitul Iosif a pus la 15 aprilie 1881 cea de-a doua piatră de temelie. Pictura a fost realizată de fostul său coleg de studii de la Seminarul din Buzău, Gheorghe Tattarescu. Iubind „podoaba Casei lui Dumnezeu”, înaltul ierarh a înzestrat lăcașul cu toate cele de trebuință pentru slujbe. Cu câteva luni înainte de sfințire, la 30 decembrie 1886, a adus de la Mănăstirea Slatina, jud. Suceava, osemintele mitropolitului Veniamin Costachi, pe care le-a așezat în catedrală, în partea dreaptă a pronaosului. Sfințirea bisericii a fost oficiată de un sobor de 12 ierarhi, numeroși preoți și diaconi, în prezența regelui Carol I și a reginei Elisabeta, la 23 aprilie 1887, în ziua hramului. La scurt timp au fost așezate în noua catedrală mitropolitană moaștele Cuvioasei Parascheva, păstrate până atunci în biserica Mănăstirii „Sfinții Trei Ierarhi” din Iași. Mitropolitul Iosif a purtat o grijă deosebită ctitoriei sale lucrând, după terminarea și sfințirea zidurilor, la creșterea duhovnicească și sfințirea sufletelor celor care veneau să se închine aici. La rugămintea compozitorului Gavriil Musicescu, dirijorul corului catedralei, a permis și a susținut prezența femeilor într-un cor bisericesc. A selectat cei mai buni cântăreți și predicatori care să înfrumusețeze sfintele slujbe. Între cei care au activat în

această perioadă amintim pe arhidiaconul Vasile Marțian și pe protopsaltul Dimitrie Suceveanu. Mitropolitul Iosif era el însuși un bun liturgist, un predicator priceput și un neîntrecut cântăreț, participând zilnic la slujbele oficiate la catedrală.

Tot ca un continuator al lucrărilor începute de mitropolitul Veniamin Costachi s-a arătat vlădica Iosif și în ceea ce privește Seminarul „Veniamin”. Constatând condițiile improprii în care acesta își desfășura activitatea, cursurile fiind ținute, după mutarea de la Socola, în diferite case particulare unde era găzduită cu chirie instituția, mitropolitul Iosif Naniescu a cumpărat palatul din Iași al fostului domnitor Mihail Sturdza pentru a stabili acolo școala. După reparațiile necesare și extinderea impusă de noua destinație a clădirii, Seminarul „Veniamin” a fost mutat în locația din imediata apropiere a Catedralei și a Reședinței mitropolitane din Iași. Profesorii și elevii s-au bucurat de atenția specială a ierarhului.

Opera cărturărească Ierarh cărturar, trăitor și apărător al Ortodoxiei

Între 23 martie 1883 și 18 ianuarie 1887, sub îndrumarea și cu cheltuiala mitropolitului Iosif, a apărut la Iași *Revista Teologică*, redactată de profesorii Constantin Erbiceanu și Dragomir Demetrescu. Revista a avut o înaltă ținută științifică și un profund caracter misionar.

În calitate de teolog și ierarh nu a lăsat o operă scrisă în cărți și volume. Totuși, tipărește un număr de șapte lucrări, cincisprezece scrisori-pastorale și douăzeci și șapte de cuvântări [2, p. 356-361]. Menționăm că predicile mitropolitului Iosif au fost caracterizate ca fiind „realiste, bazate pe Sfânta Scriptură și pe Sfinții Părinți, adânc înrădăcinate în problemele vieții, exemple grăitoare despre cum trebuie să fie o cuvântare”. În calitate de stareț al mănăstirii Șerbăneștii Morunglavului, jud. Vâlcea, publică studiul „Despre mormântul lui Stroe Buzescu”. În calitate de mitropolit al Moldovei

publică alte două lucrări importante: „Viața și traiul sfinției sale părintelui nostru Nifon, patriarhul Țarigradului, care a strălucit între multe patemi și ispite în Țarigrad și Țara Muntenescă. Scrisă de Gavriil Protul, adecă mai marele Sfetagorei” (București, Tipografia Cărților bisericești, 1888) și *Istoricul pe scurt al seminariilor în România*, atât în Moldova cât și în Țara Românească propriuzisă sau Valahie (București, Tipografia Cărților bisericești, 1893).

Mitropolitul Iosif Naniescu a fost un iubitor de carte. A fost un mare colecționar de manuscrise de mare valoare, documente istorice și lucrări de specialitate, adunând o bogată bibliotecă, considerată una din cele mai mari biblioteci personale din Moldova a vremii sale. (peste 10.000 de volume) pe care, prin testamentul său, după moarte, a donat-o Academiei Române.

La 16 aprilie 1888, Academia l-a ales membru de onoare. Înaltul ierarh a fost interesat de literatura română, dar și de cea străină, adunând lucrări cu o tematică variată, multe dintre ele ale unor autori contemporani cu el. Pe lângă valoarea istorică și literară, volumele din biblioteca lui Iosif Naniescu se disting prin legătura în piele și prin autograful sau însemnările sale de posesor.

Nu a uitat vrednicul mitropolit și de obârșiile sale. În luna iulie 1937, preotul Dimitrie Micșunescu a vizitat Mănăstirea Frumoasă, lasând următoarea impresie: „ 22 iulie... Mănăstirea Frumoasa. Oprim în fața chiliilor de la stăreție. Iată și părintele stareț proto-singhelul Nicolae Ivancenco, plin de viață și veșnic cu zâmbetul pe buze, trăind blândețea și bunătatea inimii sale. Ne vorbește cu multă prietenie și dragoste despre sfânta mănăstire: „Aici și-a avut metania și Iosif Naniescu, Mitropolitul Moldovei, care a adus în dar multe cărți moldovenești pe care citim și cântăm noi azi, neuitând că aici a slujit ca frate” [4, p. 57].

Mitropolitul Iosif s-a remarcat prin dragostea sa pentru muzica bisericească, rămânând de la el manuscrise muzicale de o deosebită valoare și făcând o contribuție uriașă la dezvoltarea muzicii

bisericești, fiind supranumit și într-o perioadă „privighetoarea Argeșului”, iar după Iustin Gașpar – „măiestru executant al cântărilor bisericești” [10, p. 69-74]. Tot el a contribuit la introducerea în cultul bisericii române a corurilor mixte. O parte din cântările alcătuite de Iosif Naniescu au fost incluse de Anton Papp în Liturghierul, tipărit la București în 1847.

A scris lucrări mărunte, predici, cuvântări și o lucrare dedicată istoriei seminariilor teologice. A editat lucrarea lui Gavriil Protul, *Viața Sfântului Nifon*.

Opera caritabilă „Iosif cel bun”

A rămas în conștiința contemporanilor și a urmașilor drept un mare filantrop, prin ajutoarele individuale dăruite săracilor și prin înființarea Societății Clerului Român, Binefacerea, care avea misiunea de a ajuta pe copiii de preot rămași orfani și pe preotesele văduve. Numeroși elevi și studenți au fost ajutați de Iosif Naniescu să se întrețină pe perioada studiilor. În timpul Războiului de Independență dintre anii 1877-1878 a organizat colecte pentru armată în mănăstirile și parohiile eparhiei, a mobilizat călugări și călugărițe pentru serviciul sanitar al Armatei Române. A lucrat milostenia cu discreția cerută de Evanghelie, nu puține fiind cazurile când, chiar la o distanță considerabilă de moartea sa, sunt consemnate mărturii potrivit cărora mitropolitul Iosif își împărțea întreaga leafă celor nevoiași și chiar se împrumuta pentru a nu-i lăsa să plece nemiluiți pe cei ce veneau la el.

Ultimele momente ale vieții

Mitropolitul Iosif Naniescu s-a mutat la Domnul în dimineața zilei de sâmbătă, 26 ianuarie 1902, la ora 09:40. Cu o zi înainte, la prăznuirea Sfântului Grigorie Teologul, nu a mai putut sluji Sfânta Liturghie la catedrală, primind Sfintele Taine din mâna ucenicului său, arhimandritul Nicodim Munteanu, viitorul Patriarh al Româ-

niei. Acesta descrie atmosfera care era în acele zile în eparhia pe care blândul ierarh o păstorise cu atâta vrednicie: „Când a murit mitropolitul Iosif, pe toate buzele fluturau cuvintele: «Iosif cel Sfânt» și în tot Iașul și Moldova toată l-au petrecut la mormânt în murmurul acestor cuvinte. Biruise viața lui pilduitoare și faptele sale creștinești”.

Din ordinul Regelui României, Carol I, înmormântarea mitropolitului Iosif s-a făcut pe cheltuiala Statului, primarul orașului Iași, juristul Constantin B. Pennescu, mare iubitor de cultură și bun prieten cu vlădicul decedat, fiind delegat să întocmească programul funeraliilor. Neîntârziat s-a început pregătirea mormântului în curtea Mitropoliei, în partea de miazăzi a catedralei, loc indicat de însuși mitropolitul Iosif cu doi ani în urmă când și-a întocmit testamentul.

După ce a fost înveșmântat în toate odăjdiile arhieresti și așezat într-un jilț, așa cum prevede tradiția, vlădica Iosif a fost depus pe un catafalc, în catedrala de el ctitorită pe care a iubit-o nesfârșit și pentru care a trudit neșarmurit.

Mitropolitul Iosif a fost înmormântat în ziua pomenirii Sfinților Trei Ierarhi, în exteriorul Catedralei mitropolitane din Iași, în partea dreaptă, de unde adesea împodobește cu cântarea lui frumoasă slujbele. paralel cu locul din biserică unde se află moaștele Cuvioasei Parascheva pe care mitropolitul Iosif a așezat-o în Catedrala Mitropolitană din Iași, aducându-o de la Mănăstirea Sfinții Trei Ierarhi, și mormântul mitropolitului Veniamin Costachi.

Prima a fost ținută de către Ministrul Cultelor, Spiru Haret, în numele guvernului, reamintind celor prezenți figura luminoasă a mitropolitului: „Bun, blând, îngăduitor, Mitropolitul Iosif ne-a dat la toți pildă vie de iubirea de aproapele înțeleasă în sensul cel mai înalt și mai nobil al cuvântului. Știa să facă binele cu atâta discreție, încât niciodată nu s-ar fi știut că l-a făcut, dacă nu ar fi venit trista ocazie de astăzi, când vedem în doliu orașul întreg,

casa bogatului ca și a săracului, a ortodoxului ca și a eterodoxului. ...Prin virtuțile sale, prin înțelepciunea sa, prin stăruința ce a pus pentru a desăvârși cel mai măreț monument religios al țării, început de un alt mare Mitropolit, Părintele Iosif Naniescu și-a înscris una din cele mai glorioase pagini în istoria înalților prelați ai țării. Fie-i țărâna ușoară!”

A urmat la cuvânt Constantin B. Pennescu, primarul Iașului, care a reiterat binefacerile moștenite de la Mitropolitul Iosif: „Suflet bun, inimă simțitoare și înduioșată, nenumărate sunt binefacerile, mângâierile și alinările ce le-a adus fie cu cuvântul, fie cu fapta, tuturor celor care se adresau lui. Adevărat Apostol al lui Hristos, împărțea frățește tot avutul lui. Din gura și mâna lui, bătrâni și tineri, femei și copii, creștini ortodocși și creștini de alte rituri precum și mozaici primeau mângâierea sufletului și hrana trupului. El a fost sprijinul săracului și a oropsiților de soartă. Dar astăzi, vai, nu vom mai auzi mângâietorul său glas, suferințele vor zbuciuma piepturile celor nenorociți fără a mai găsi acel balsam mângâietor al blândelor sale sfaturi. Sărmanii în zadar vor căuta cu privirea blânda față a părintelui mitropolit și nici mâna lui tremurândă nu le va mai întinde mijloacele de hrană. Văduve, orfani și voi cei scăpați din belșug, vi s-a dus sprijinul vostru. Plângeți cu toții și depunând pe mormântul lui lacrimi de recunoștință, neuitată să ne fie memoria lui”.

A treia cuvântare a fost rostită de Constantin Erbiceanu, în numele Academiei Române. Marele elenist și ilustrul profesor Erbiceanu avea multe și emoționante amintiri cu mitropolitul Iosif. La Iași, în urmă cu ceva timp împreună au fondat publicația *Revisita Teologică* unde au văzut lumina tiparului foarte multe articole și studii scrise de Erbiceanu. Văzându-i iscusința și puterea cuvântului chiriarhul l-a angajat pe teologul Constantin Erbiceanu predicator la catedrala Sfintei Mitropolii, ascultare împlinită până la plecarea la București, ca profesor universitar și redactor șef al

prestigioasei revistei oficiale a Sfântului Sinod, *Biserica Ortodoxă Română*. Acum, vădit emoționat, academicianul a rostit un înflăcărat cuvânt în care a accentuat calitatea vlădicului Iosif de mare erudit, care a îmbinat dorul după știință cu milostenia, lăsând întreaga sa bibliotecă, aproximativ 10,000 volume, Academiei Române. Pentru aceasta vorbitorul a adus cuvânt de grațitudine și mulțumire în numele forului suprem al culturii românești pentru donația impresionantă de carte pe care Mitropolitul Iosif a făcut-o acestei instituții.

Ultimul discurs l-a ținut directorul Seminarului Veniamin din Iași, Pr. Iconom Pavel Savin, din partea clerului, în care, ca și antevorbitorii săi, a evocat personalitatea mitropolitului, punând accent pe latura filantropică, de ajutorarea spirituală și financiară a păstoriților săi. Necrologul ultimului vorbitor se sfârșea cu un îndemn pătrunzător: „Și acum, iubiți fii spirituali, apropiați-vă și luați ultima binecuvântare de la acel ce v-a păstorit un pătrar de veac. Apropiați-vă și voi, iubiți seminariști, care vă instruiți în fructul ostenelilor răposatului mitropolit, depuneți ultima voastră sărutare pe mâna aceluia care cu drag v-a binecuvântat. Dumnezeu să primească sufletul său în rândurile dreptilor, acolo unde este bucurie și viață fără de sfârșit. Dumnezeu să-i ierte greșelile cele de voie și fără de voie, veșnică să-i fie pomenirea și eternă memoria”.

După rostirea tuturor discursurilor, s-a făcut tradiționala procesiune în jurul măreței catedrale, cu cele patru opriri și apoi sicriul a fost coborât în mormânt, în dangătul trist al clopotelor catedralei. În aceeași zi s-a împărțit la săraci 500 de pâini, câte o lumânare și 20 de bani de fiecare. După slujbă, Episcopul Partenie orânduia ca timp de patruzeci de zile de la mutarea la cele veșnice a mitropolitului Iosif să se facă Sfânta Liturghie cu sobor în catedrală, iar după aceea, la mormânt trisaghion. De asemenea, în zilele a nouă, a douăzeci și una, și a patruzecă, s-a stabilit să se facă panahidă în monumentalul edificiu ctitorit de cel care acum îl

veghea cuminte din cripta de lângă zidul dinspre miazăzi, precum și la toate bisericile din Iași și la bisericile catedrale ale județelor eparhiei. Aceste panahide urmau să se repete și la trei luni, la șase, la nouă luni, la un an și la fiecare an până la al șaptelea. Se mai reglementa ca, pentru a se putea învrednici toți preoții din cuprinsul eparhiei a face rugăciuni la mormântul iubitului lor mitropolit, să ia parte pe rând la oficierea Sfintei Liturghii din cele patruzeci de zile, protoiereii având îndatorirea de a „întocmi tabloul preoților liturghisitori în așa mod, ca să nu sufere sfintele servicii pe la biserici, nici îndatoririle preoțești”.

Inscripția de pe piatra de mormânt:

„Aici, sub această piatră, lângă zidul bisericei mari, Catedrala Mitropoliei Moldovei din Iași, în partea dreaptă din afară, spre miazăzi, odihnesc în sfânt etern repaos pămentestele remășițe ale mitropolitului Moldovei și Sucevei Iosif Naniescu, încetat din viață în anul 1902, luna ianuarie, ziua 26, sâmbătă.

Reposatul, născut în Basarabia, în micul sat Răzălăii, anul 1820, fiul preotului Anania din acel sat, a fost adus în Iași copil de 11 ani (1831). De aci la Buzeu anul 1835, septembrie, când episcopul Chesarie al Buzeului l-a și călugărit în acelaș an, noembrie 23, sâmbătă, și a doua zi, duminică, l-a hirotonit diacon însuși episcopul Chesarie. Studiile și le-a făcut în Seminarul de la Buzeu, 1836 și în urmă în Colegiul Sfântul Sava din București până în anul 1847. Iar dupe încetarea din viață a episcopului Chesarie, anul 1846, noemvrie 30, ierodiaconul Iosif trecend prin tote treptele ierarhice bisericești și ocupând diferite posturi, precum: egumen la Monastirea Șerbăneștii Morunqlavului – Vîlcea (1848-1857), egumen la Monastirea Găisenii (1857-1863), egumen la Monastirea Sărindaru din București (1863-1866), profesor de religiune la liceele Lazăr, Mateiu Bassarab, Școala Normală Carol 1 din București și director al Seminarului Central. La anul 1872 aprilie 23

a fost hirotonit arhiepiscop în București de către mitropolitul Nifon, apoi la anul 1873 ianuarie 18 ales episcop la Argeș și în cele din urmă, la 10 iunie 1875, ales mitropolit al Moldovei și Sucevei.

Înmormântarea s-a făcut în acest loc afară, lângă zidul bisericii mari, despre miazăzi după însăși a sa dorință ca restaurator și terminător al acestei biserici care a stat neterminată peste 40 de ani, începută în anul 1833 și terminată în anul 1886”.

A rămas în conștiința contemporanilor și a urmașilor drept un mare filantrop, prin ajutoarele dăruite săracilor și prin înființarea Societății Clerului Român, Binefacerea, care avea misiunea de a ajuta pe copiii de preot rămași orfani și pe preotesele văduve. Numeroși elevi și studenți au găsit sprijin financiar pentru continuarea studiilor la ușa blândului arhipăstor.

A întrunit titlu de păstor blând și smerit, și după învățătura lui Hristos și mai ales, după recomandările Sfântului Ioan Gură de Aur, care spunea că „preotul este dator a predica în trei feluri, și anume: cu cuvântul, cu scrisul și cu viața. Cu gura este dator să învețe pe credincioși cuvântul lui Dumnezeu, dogmele, canoanele și învățăturile Sfinților Părinți. Cu scrisul sau cu mâna este dator să scrie cele ce a învățat din Sfânta Scriptură și de la Sfinții Părinți, iar cu viața este dator să predice prin trăirea personală, după putere. Această predică este și cea mai importantă”.

Cazul lui Iosif Naniescu fapte care fac parte din categoria sfinților, de la care nu s-au cunoscut anumite miracole la morminte, ci datorită unei evlavii din partea credincioșilor care purtau ani de-a rândul cinste și respect față de acest blând și înțelept ierarh, personalitate, care fără aprobarea sinodală, a fost catalogată drept om sfânt: „Iosif cel dintâiu a dobândit în Moldova titlul de „Apărătorul vajnic al autocefaliei Bisericii Moldovei”. Teoctist a primit titlul de „sfetnic înțelept a lui Ștefan cel Mare”. Dosoftei e cinstit și titlul de „mare cunoscător al sfințelor Scripturi și de poet, care a înveșmântat psaltirea în haina poetică”. Varlaam se

proslăvește ca autor al „cazaniilor”, și Veniamin ca „Mare cărturar și tâlmăcitor de cărți”. Iosif al doilea a fost cinstit cu numele de „Iosif cel Sfânt”. Așa l-a numit poporul. El l-a canonizat și l-a pus în numărul sfinților. Așa zic cei ce se închină la mormântul lui „Iosif cel Sfânt” [11, p. XI].

Această cinste și pietate, ierarhul a câștigat din partea credincioșilor datorită sfinției vieții și milosteniei. „El se ruga și citea mult, mânca puțin și era foarte cumpătat, își drămuia cu mare măsură timpul, având mare osârdie pentru cele sfinte. Dumnezeiasca Liturghie o săvârșea totdeauna cu bucurie și cu ochii umeziți de lacrimi. Era, de asemenea, un vorbitor priceput și duhovnic înțelept, căutat de multă lume pentru blândețea și cuvintele lui. Cunoștea bine Sfânta Scriptură, din care mărturisea că învață toate, și era desăvârșit părinte duhovnicesc. Pe lângă celelalte daruri, mitropolitul avea și darul smereniei și al ascultării desăvârșite, că toate le primea ca de la Dumnezeu” [8].

Marele Nicolae Iorga a lăsat și el frumoase impresii, evocând cuvinte pline de admirație pentru viața modestă și grijă de cele sfinte: „Acest Basarabean, care a trăit până la adânci bătrânețe în chiliile sărăcicioase de lângă marea mitropolie a lui Veniamin Costachi, zidită după planurile lui Gheorghe Asachi însuși și sfințită de un Rege al României, a fost, ca și marele Veniamin, cel veșnic milostiv și darnic, păzitorul cinstit al averii rămase Mitropoliei, în clădiri, odoare și odăjdii, slujitorul credincios în biserica Dumnezeului său și, neasemănat iubitor de cultură, ca un inel de aur între bronzul vechilor timpuri de carte bisericească și fierul aspru al noii culturi laice revărsate și asupra Bisericii. Care a fost Ieșeanul, Moldoveanul, Românul cu iubire pentru legea strămoșilor săi care să nu fi vărsat o lacrimă caldă când trupul bătrânului de optzeci și doi de ani se coborî, la 1902, călugărește, afară din zidurile bisericești, în care el, sfânt viu, stătuse închinându-se treizeci de ani între chipurile sfinților nemuritori? O epocă din

istoria Bisericii românești s-a încheiat în clipa când genele lungi albe se aplecară pe obrajii supti de viață aspră, pecetluind pentru vecie lumina ochilor vii” [3, p. 242].

În ziua de 5 octombrie 2017, în *Sala Sinodală* a Patriarhiei Române, sub oblăduirea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, a avut loc ședința de lucru a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în cadrul căreia au fost concretizate următoarele hotărâri: Canonizarea Mitropolitului Iosif Naniescu, numit *Sfântul Ierarh Iosif cel Milostiv* Mitropolitul Moldovei, cu ziua de prăznuire la data de 26 ianuarie [5].

Proclamarea canonizării, adică oficializarea publică a avut loc de două ori. Prima oară la Iași, 28 martie 2018, fiind oficiată de Preafericitul Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Evenimentul s-a petrecut la Iași, în contextul aniversării a 100 ani de la Unirea Basarabiei cu Regatul României (27 martie 1918). Împreună cu Mitropolitul Iosif, a fost proclamat ca sfânt și Sfântul Gheorghe Pelerinul. Preafericitul Părinte a menționat printre altele că, „Acești sfinți pe care îi proclamăm sunt reprezentanți ai două provincii românești care în 1918 s-au unit cu Patria Mamă, cu Regatul României. Iosif Naniescu este un basarabean, iar Gheorghe Pelerinul, sau Moș Gheorghe cum îi spunea în popor, este de origine transilvănean” [7].

A doua proclamare s-a petrecut în satul natal al sfântului ierarh – Răzălăi, r-nul Sângerei, la 22 mai 2018. Cu acest prilej, un fragment din moaștele sfântului și o icoană reprezentând pe marele ierarh au fost dăruite comunității din Răzălăi de o delegație a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române condusă de Mitropolitul Teofan al Moldovei și Bucovinei. Ceremonia de proclamare a canonizării a urmat prin oficierea Sfinte Liturghii urmată de 5 ierarhi ai Bisericii noastre în lăcașul de cult din Răzălăi [6]:

1. Înaltpreasfințitul Părinte *Teofan*, Arhiepiscopul Iașilor - Mitropolitul Moldovei și Bucovinei;
2. Înaltpreasfințitul Părinte Petru, Arhiepiscopul Chișinăului,

Mitropolitul Basarabiei și Exarhul Plaiurilor;

3. Înaltpreasfințitul Părinte Casian, Arhiepiscopul Dunării de Jos;
4. Preasfințitul Părinte Ignatie, Episcopul Hușilor;
5. Preasfințitul Părinte Antonie de Orhei, episcop vicar al Arhiepiscopiei Chișinăului.

Înveșnicirea memoriei

În anul 2007, la inițiativa ASCOR, în localitatea Răzălăi, raionul Sângerei din Republica Moldova, a fost sfințită o troiță din piatră, în cinstea Sfântului Ierarh Iosif Naniescu. Troița a fost instalată în satul natal al Sfântului Iosif, pe locul vechiului cimitir – distrus de comuniștii sovietici, alături de pristolul vechii biserici din Răzălăi, unde a liturghisit tatăl Sfântului Ierarh [9].

La 17 decembrie 2014, Institutul Cultural Român „Mihai Eminescu” din Chișinău a organizat la Sângerei, dezvelirea bustului mitropolitului Iosif Naniescu, lucrare finanțată de Institutul Cultural Român și realizată de artistul plastic din Republica Moldova, Iulian Condrea. La eveniment au fost prezenți dl Nagy Mihály Zoltán, vicepreședinte al Institutului Cultural Român, dl Valeriu Matei, director al Institutului Cultural Român „Mihai Eminescu” din Chișinău, dl Gheorghe Meaun, președintele raionului Sângerei, dl Vasile Doga, primarul orașului Sângerei, un sobor de preoți, reprezentanți ai autorităților centrale și locale [1].

Că eu de-acum mă jertfesc și vremea despărțirii mele s-a apropiat. Lupta cea bună m-am luptat, călătoria am săvârșit, credința am păzit. De acum mi s-a gătit cununa dreptății, pe care Domnul îmi va da-o în ziua aceea, El, Dreptul Judecător, și nu numai mie, ci și tuturor celor ce au iubit arătarea Lui (II Timotei 4, 6-8).

Referințe bibliografice:

1. Dezvelirea bustului mitropolitului Iosif Naniescu la Sângerei. [on-line]. [citat 28.02.2023]. Disponibil: <https://www.icr.ro/pagini/dezvelirea-bustului-mitropolitului-iosif-naniescu-la-sangerei>

2. GAȘPAR, Pr. Justin. Sfântul Iosif Naniescu Mitropolitul Moldovei. In : Mitropolia Olteniei, 1990, nr. 1-3, p. 110-114.

3. IORGA, Nicolae. Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor. vol. II. București, 1932, p. 242.

4. MICȘUNESCU, Dimitrie, Vizitând mănăstiri basarabene și bucovinene. București, 1937, p. 57.

5. Noi hotărâri ale Sfântului Sinod. Trei sfinți au fost adăugați în calendarul Bisericii Ortodoxe Române. [on-line]. [citat 12.12.2022]. Disponibil: <https://basilica.ro/noi-hotarari-ale-sfantului-sinod-trei-sfinti-au-fost-adaugati-in-calendarul-bisericii-ortodoxe-romane/>

6. Proclamarea canonizării ca sfânt a Mitropolitului Iosif Naniescu în localitatea natală – Răzălăi. [on-line]. [citat 28.02.2023]. Disponibil: <https://mitropoliabasarabiei.md/proclamarea-canoniz%C4%83rii-ca-sf%C3%A2nt-mitropolitului-iosif-naniescu-%C3%AEen-localitatea-natal%C4%83-r%C4%83z%C4%83l%C4%83i>

7. Sfințenia Mitropolitului Iosif Naniescu va fi proclamată în localitatea sa natală din Rep. Moldova. [on-line]. [citat 28.02.2023]. Disponibil: <https://basilica.ro/sfintenia-mitropolitului-iosif-naniescu-va-fi-proclamata-in-localitatea-sa-natala-din-rep-moldova/>

8. Sfinți români contemporani | Un mitropolit și un ascet mirean din sec. 20 au fost canonizați de Sfântul Sinod [on-line]. [citat 12.12.2022]. Disponibil: <https://basilica.ro/sfinti-romani-contemporani-un-mitropolit-si-un-ascet-mirean-din-sec-20-au-fost-canonizati-de-sfantul-sinod/>

9. Troița ridicată în cinstea Sfântului Iosif cel Milostiv din Răzălăi, Basarabia. [on-line]. [citat 28.02.2023]. Disponibil: <https://doxologia.ro/foto-troiita-ridicata-cinstea-sfantului-iosif-cel-milostiv-din-razalai-basarabia>

10. Un manuscript de cântări bisericești. In : Mitropolia Moldovei și Sucevei, 1982, nr. 1-2, pp. 69-74.

11. VASILACHE, Vasile. Iosif Naniescu strălucit mitropolit al Moldovei. Mănăstirea Neamț, 1940, XVI, 195 p., 12 il.

ȘTIRI DESPRE VIAȚA MONAHALĂ DIN EPARHIA CHIȘINĂULUI ȘI HOTINULUI (SEC. XIX – ÎNCEP. SEC. XX) ÎN PAGINILE REVISTEI *LUMINĂTORUL*, SEMNATE DE SCRIITORI BISERICEȘTI DIN BASARABIA

Pr. prof. dr. Eugen ONICOV,
Academia de Teologie Ortodoxă,
or. Chișinău
E-mail: onicov@yahoo.com

Rezumat: *Revista „Luminătorul” de la momentul apariției sale devine un glas al Bisericii din Basarabia și atrage mulți scriitori, cercetători și istorici, care publică articole cu un conținut vast și profund despre viața bisericească din acest ținut. Acest articol vine ca o sinteză pentru identificarea acelor autori și a celor știri pe care le găsim în paginile revistei „Luminătorul” ce vizează viața monahală din Basarabia (istoria mănăstirilor vechi, înființarea mănăstirilor și schiturilor noi, pravila vieții monahale, manuscrise, scrieri, cărți și biblioteci care se păstrează la mănăstiri, dar și personalități ce s-au nevoit în aceste sfinte așezări). În acelaș timp lucrarea poate fi folosită și ca un ghid pentru cei care vor să studieze istoria mănăstirilor și a vieții monahale din Basarabia, pentru a găsi mai ușor articolele în paginile Luminătorului.*

Cuvinte-cheie: *Luminătorul, reviste teologice, Basarabia, istoriografie, scriitori teologi.*

File din istoria revistei Luminătorul

Ideea fondării unei reviste bisericești în limba înțeleasă de majoritatea populației din Basarabia, aparține ieromonahului Gurie Grosu (1877-1943), care, în articolul „O revistă spirituală în limba moldovenească„, (KEV, 1907) menționa: „Biserica basarabeană este cuprinsă în majoritatea sa din moldoveni. Mulți preoți cu care am avut ocazia să ma întâlnesc dezvoltau în fața noastră ideea necesității editării unei reviste spirituale în limba moldovenească, menționând că în Basarabia sunt preoți care nu cunosc limba rusă... între moldoveni există necesitatea de citire și, mai ales într-o citire serioasă, bisericească... e necesară începerea editării unei reviste spirituale în limba moldovenească...” [4, p. 12].

Propunerea de a înființa revista a fost înaintată la Congresul general eparhial din 1907. Preoțimea basarabeană prin Societatea „Frățimea Nașterii lui Hristos” din Chișinău, intervine pe lângă autoritățile superioare bisericești cu rugămintea de a le aproba editarea revistei. Arhiepiscopul Vladimir (1905-1908)⁶ cere în 1907 susținerea Sf. Sinod în editarea revistei. Prin hotărârea sa nr. 15441 din 20 septembrie 1907, Sf. Sinod aducea la cunostință arhiepiscopului din Chișinău că „rânduiește: a se da dezlegare tipăririi de la anul 1908 prin sfatul Societății „Frățimea Nașterii lui Hristos” din Chișinău a jurnalului „Luminătorul” în limba moldovenească, după programul arătat, sub cenzura protoiereului Spiridon Muranevici și numirea protoiereului Constantin Popovici și a ieromonahului Gurie în calitate de redactori ai acestei reviste” [7, p.3].

Astfel, Luminătorul este prima publicație bisericească în limba română din Basarabia [2, p. 24]. În 1918 Consiliul Superior Eparhial hotărăște fuzionarea revistelor „Golos Bessarabskoj Čercvi” – fosta KEV și a Luminătorului, în locul lor apărând Lu-

---

⁶ Arhiepiscopul Vladimir fusese misionar și înțelegea puterea cuvântului viu, rostit în limba vorbită de popor (Nistor Ion. Istoria Basarabiei. Chișinău, 1991, p.236).

minătorul: revista oficială a eparhiei Chișinăului și Hotinului [3, p. 226]. Acum „Luminătorul” preia funcția KEV-lui de odinioară și, la rubrica oficială, vom găsi importante informații despre viața monastică din Basarabia: numiri și destituiri, decorări... Noua publicație păstrează titlul revistei românești și numerotarea celei rusești. Are o parte oficială editată cu caractere latine și una neoficială, ca supliment, editată cu caractere rusești (integral până în 1921, iar din 1921-1924 apar texte cu caractere latine alături de cele cu caractere chirilice) [3, p. 226]. Compartimentul oficial apărea bilunar, celălalt-lunar, iar din 1924-1943, doar cu caractere latine.

La început, Luminătorul se expedia obligatoriu la 731 parohii moldovenești și mixte, 19 mănăstiri și 13 biserici orășenești; abonațiilor particulari, numărul cărora în 1908 a alcătuit 633 persoane; la diferite organizații centrale și locale; unui număr de persoane particulare, gratis [4, p. 14].

Programul și articolele

Merită de menționat faptul, că pe lângă funcția principală pe care și-a propus-o „ca să lumineze calea spre mântuirea sufletului de păcate, spre câștigarea fericirii celei veșnice” își mai asumă și funcția de culturalizare a populației, astfel publica în anii războiului știri de pe front, de asemenea și știri care să reflecte unele evenimente mai interesante din Basarabia și din Imperiu. De asemenea și rețete pentru a lupta cu „nerodirea pământului, cu seceta, cu stricarea viilor...” [1, p. 5].

Despre multitudinea problemelor abordate de „Luminătorul”, ne putem convinge, parcurgând sumarul bogat al fiecărui număr. Așa de exemplu, în partea oficială, pe lângă circulare, ordonanțe, apeluri oficiale, mai sunt publicate informații detaliate despre examenele de admitere la seminare și la Facultatea de Teologie, despre editarea și confirmarea manualelor de religie pentru cursul primar și cel secundar, despre componența corpurilor didactice de la diferite instituții de învățământ, despre predarea religiei în

școală, despre asigurarea cu material didactic și multe altele [2, p. 30]. În ceea ce privește conținutul părții neoficiale, bibliograful Ion Șpac grupează cele apoximativ 8000 de materiale în compartimentele: „Religie. Istoria Bisericii”, „Sărbători bisericești. Obiceiuri”, „Predici”, „Învățământ. Educație. Povește”, „Filozofie. Sociologie”, „Probleme sociale. Economie”, „Probleme de drept”, „Știință. Cultură. Artă”, „Istorie. Geografie. Personalități”, „Literatură. Critică și istorie literară”, „Reclamă. Presă. Bibliografie” [6, p. 47].

Pentru cercetători prezintă un deosebit interes articolele cu privire la organizarea bisericească, povestirile din viața parohiilor, un loc important îl ocupă și articolele care vizează direct această lucrare-istoria mănăstirilor. Câteva denumiri: Prof. G. M. Rașcu, „Cutreerând principalele mănăstiri din Basarabia” (nr.2, 1922); „Comemorarea împlinirii a 100 de ani de la moartea mitropolitului Gavriil Bănulescu Bodoni”(nr. 6, 1921); Constantin Tomescu, „Tipografia Mănăstirii Neamțului”(13-14, 1922); preot Ilie Chirica, „Satul Grinăuți Soroca” (nr.11,1910)...

Colaboratorii revistei

Despre consiliul redacțional, episcopul Serafim s-ar fi exprimat public că este alcătuit dintr-o „bandă de separatiști” (sugestivă catalogare, având în vedere străduința episcopului de a marginaliza și a stinge orice scânteie de românism din Basarabia) în frunte cu misionarul eparhial Gurie, care ulterior a fost retras din funcția de redactor și trimis să-și îndrepte „ostenelele carturărești” și misionare într-o gubernie rusească [4, p. 15].

În primele numere de revistă, din ianuarie 1908 și până în decembrie 1909, misionarul eparhial Gurie a reușit să publice un număr impresionant de articole. Anume datorită lui au apărut materiale cu titlul rezumativ „Documente în limba moldovenească”, fiind vorba de documente din istoria bisericii neamului de până la 1812. După 1909, fiind expulzat în Rusia îl regăsim în paginile *Luminătorului* abia după 1911.

Un alt înzestrat mânduitor al cuvântului și apărător al interesului poporului, un luptător perseverent pentru redeşeptarea conștiinței naționale a basarabenilor a fost Constantin Popovici. Sugestiv își intitula *Luminătorul* și paginile necrologului: „A murit mândria preoțimei basarabene, Iconomul Mitrofor Constantin Popovici”. A activat timp de 22 de ani la *Luminătorul*.

Alți colaboratori: Serghie Bejan, profesorul facultății de teologie, C.N.Tomescu (redactorul părții oficiale), Ilie Tocan, Ștefan Berechet. Secretar al revistei a fost numit Petru Comerzan. Munca de traducător a luat-o asupra sa Iustin Ignatovici (Ignatie după ce s-a călugărit), cu straduința lui au fost traduse patru volume mari din viețile Sfinților. Această lucrare s-a întrerupt însă, prin moartea inimosului și neobositului părinte Ignatie [5, p. 399].

Printre colaboratori trebuie menționat desigur și autorul „Limbii noastre”, Alexei Mateevici care, începând cu anul 1910 a publicat mereu în revistă. Poeziile de debut au fost - „Pocăința hoțului” (nr.3, 1910), „Un vis dorit” (nr.5, 1910), „Nădejdea”, „Roagă-te” (nr.12, 1911). A mai publicat traduceri din proza rusă, nuvele, povește, scrieri pe teme de morală.

Importanța

Luminătorul și-a încetat activitatea în anul 1944, constituind pe parcursul a 36 de ani o adevărată rază de lumină pentru românii din Basarabia. Prin colaboratorii săi, prin credința lor, prin dragostea de neam, prin curajul și munca cu care au lucrat la deșeptarea și îndrumarea poporului, *Luminătorul* se înscrie fericit între clipele frumoase de deșeptare „din somn de moarte” a neamului. Astfel că interesul pentru cercetarea bibliografică a revistei cât și pentru punerea în lumină a personalității și activității colaboratorilor ei, e în continuare un lucru ce se impune.

Informațiile despre mănăstiri publicate în *Luminătorul*.

1908

Nr. 1) P.72. Cronica vieții bisericești din eparhie: în Măn.Sf. Gheorghe, Suruceni, pe 23 dec. s-a botezat un tânăr evreu (descrierea evenimentului).

2) P.32. Conform hotărârii Sinodului, care i-a ascultat cererea, Preasfințitul Arcadie, fost episcop de Akerman și vicar al eparhiei Chișinăului este „învoit la odihnă” la mănăstirea Curchi.

1909

Nr. 1) P.73. Preasfințitul Arcadie își aduce aminte de mănăstirea Curchi, unde a fost „nastoiateli” 20 de ani.

4) P.78. Știri: Congresul călugărilor din Rusia- în Lavra Sf. Treimi din Serghiev Posad, 15 iul..

6) P.79. Știri: în urma ucazului Presf. Sinod, pe 31 mart. 1909, Preasf. Serafim, episcopul Chișinăului și al Hotinului a ridicat la rang de arhim. pe părintele *ierom. Gurie, redactorul Revistei „Luminătorul”*.

1910

Nr. 1) P.80, numire: redactorul revistei „Luminătorul”, *arhim. Gurie* e mutat în orașul Smolensk, ca egumen al mănăstirii „Spaso-Avramie”.

11) P.80, statistică : bisericile din Rusia. În Rusia la acea dată existau 1765 biserici de mănăstiri, 835 mănăstiri, 70510 călugări și ascultători.

1911

Nr. 1) P.5. Adresarea Preasf. Serafim, episcopul Chișinăului și al Hotinului către călugării eparhiei Chișinăului.

10) P.80. Preasf. Serapion: rezoluție asupra spovedirii creștinilor în mănăstire.

1912

Nr. 9) P.77. Știri: scrisoarea starețului măn. din Balta către

Consistoria Duhovnicească din Chișinău.

1915

Nr. 6) P.27. Despre Sfânta icoană a Maicii Domnului de la măn.Hârbovăț .

P.80. Știri: Sfânta icoană a Maicii Domnului de la măn. Hârbovăț, adusă la Chișinău.

1916

Nr. 8) P.66. Știri: Măn. Japca și Călărășeuca sunt transformate din mănăstiri de bărbați în mănăstiri de femei.

1917

Nr. 12) P.24. Cuvânt de hirotesire a Sfatului Țării, rostit de părintele arhim.Gurie.

1918

Nr. 2) P.38. Decesul preotului sectant Inochentie.

5)P.17. Fondul bisericesc, problema împărțirii pământurilor mănăstirilor.

6)P.35. Cuvântarea preacuv. arhim. Gurie, cu ocazia numirii P.S. episcop Nicodim.

7)P.76. Știri: preacuv. arhim. Gurie este hirotonit întru arhiereu.

9)P.76 .Vizita canonică a P.S. Nicodim la mănăstirile din Județul Călărași: Hârjauca, Răciula, Hârbovăț.

1919

6) P.4. Itinerarul Sf. icoane a Maicii Domnului de la Hârbovăț.
P.9. Mișcare în clerul monahal.

7) P.5. Tabloul statistic al mănăstirilor din Basarabia.

16)P.5. Numiri și destituiri.

17-18) P.7. Programul pentru întâmpinarea Sfântei icoane a Maicii Domnului de la măn. Hârbovăț, la 30 sept 1919.

P.10. Ordine circulare către mănăstirile de monahi (din partea arhim. Nicodim): despre circulația călugărilor dintr-o măn. în alta, în privința recoltei, despre plecarea dintr-o măn. în alta pentru a fi călugăriți mai degrabă.

19-20) P.16. Partea oficială.

P.19. Statutul Societății : „Ospătăria populară”, care are ca membri monahi.

8) Circulara nr. 4798, 1919, 29 apr/12 mai către mănăstiri (în legătură cu aplicarea legii de expropriere și împrumut în Basarabia): mănăstirile să indice suprafețele de pământ și trăitorii din mănăstiri.

11) P.7. Mișcare în clerul monahal.

1920

Nr. 5) P.11. Câte ceva despre activitatea ieromonahului Gurie.

8) P.44. Știri: Vizitele canonice ale Arhiep. Gurie al Chișinăului și al Hotinului la mănăstirile din Județul Chișinău: Măn. Condrița .

P. 60. Note: Măn. Condrița e înființată de ierom. Iosif venit din Măn. Căpriană cu mai mulți monahi la 1783. De la 1918, 1 sept. e despărțită de Măn. Căpriană. Are 2 biserici...

9) P.3. Ierom. Vavila e casierul schitului Saharna, 30 mai.

11) P.3. Ranguri onorifice: ierom. Agafodor de la măn. Hîrbovăț - ridicat la rang de protosinghel, 29 Septembrie.

1921

Nr. 3) P.7. Intervenții ale arhiepiscopiei în legătură cu aplicarea reformei agrare în Basarabia:

- în cazul preoților de mir deservenți la cele 7 m.-ri de maici;
- în cazul pământului m.-rii.

P.13. Raspunsuri la intervenții:

- pentru preoții de mir de la măn. de maici nu se vor rezerva loturi de pământ.

- ministerul agriculturii și domeniilor a aprobat acordarea lemnului arhiepiscopiei mănăstirilor.

4) P.2. Decedat: Schibinschi, duhovnic al măn. Călărășeuca, 13 dec. 1920.

P.55. Statutul Organic al Bisericii Ortodoxe Române. Dispozițiuni generale : Sfintele mănăstiri.

5) *P.19.* Procesele verbale ale Congresului eparhial extraordinar: nr. 14, despre împărțirea județelor (despre împărțirea județelor, iar în chestia mănăstirilor se va chema pentru rezolvarea ei un congres al stareților sub președinția P.S. Vicar Dionisie, starețul măn.Suruceni.

7) *P.40.* Despre examenele monahilor care sunt propuși la hirotonie.

8) Partea oficială (numiri): Arhim. Teognost Donose – Exarh al mănăstirilor din Basarabia, 15 mai.

Protosinghel Achepsim din măn.Țigănești – stareț la măn. Dobr., 1 iun.

Protosinghel Savatie din Ismail – stareț în măn.Cetatea, 1 iun..

Ierom. Inochentie de la schitul Pripiceni – econom al Casei Arhiepiscopale, 15 iun..

Ierom. Arsenie de la măn.Noul-Neamț – duhovnic blagocin al Casei Arhiepiscopale, 15 iun.

Ierom. Iacob de la măn. Căpriană – ca vesmintar al Mitropoliei, 15 iun.

Protosinghelul Dosoftei din schitul Terapont – ca stareț al măn. Țigănești, 1 iul.

Decedați: Schimonahul Terapont Suruceanu din Schitul Terapont, 26 apr..

P. 37. Ranguri onorifice (acordate pe baza referatelor Consoriului bisericesc din 20 mai/23 iun. 1921, cu ocazia instalării Î.P.S. Arhiep. Gurie): Arhim. Protosinghel Hrisant, starețul măn. Noul-Neamț.

9) *P.4.* Decedați : Ierom. Isidor Zavatu, măn.Hârbovăț, 22 iun.

Ranguri onorifice: ierom. Ilarion (măn.Hârjauca) – cruce aurită, 9 iun., ierom. Serapion (măn.Hârjauca)- cruce aurită, 9 iun., ierom. Vârnava (măn.Hârjauca- nabederniță, 9 iun.

P.17. Din istoria bisericii neamului român (despre călugărul Nicodim..., voievodul a durat biserica de piatră pentru măn.Arges.)

10) P.2. Teodor Bakonsky –numit preot la măn.Vărzărești, 15 sept..

P 5. Demisii: Preotul Ioan Loghin, din postul de preot al măn. Vărzărești, 15 sept.

P. 40. *Biserica de la Râșcova e biserică veche mănăstirească*

11) P. 3. Transferări: ierom. Ilarion de la măn.Hârjauca- la măn. Călărași, 12 oct.

Ierom. Dionisie - de la măn.Hirj. la schitul Rugi.

P. 6. Ranguri onorifice: cruce aurită: ierom. Sava Pogoja (măn. Hârbovăț) 20 iun., ieromonahii Teodosie Gorgan, Varnava Briceag, Ioachim Buliga, Meletie Ursu (toți de la măn. Condița).

P.16- 28. „**Cutreerând principalele mănăstiri din Basarabia**”, prof. G.M. Rașcu.

P.67. Vizita canonică a Î.P.S. Gurie prin Eparhia Chișinăului și a Hotinului la mănăstirile: Țipova (p. 67), Saharna (70-71), Dobrușa (p. 73, 75-76).

1922

Nr. 2) Numiri: Protosinghel Gurie Doncila – duhovnic la schitul Borisovca, 1 feb., rechemindu-se la metania sa ierom. Hrisant.

P.9. Candiții monahi prezenți la examenele de hirotonie:

Au reusit: p-u ierodiaconi: Gherasim Verejan, Averchie Tataru (ambii măn.Noul Neamț); p-u ierom.:

Isachie Grosu, Dimitrie Solocicov, Filadelf Soroceanu (torti de la măn.Noul – Neamț), Mina Cozma din Episc. Ismailului.

Amînați: Monah Filaret Fulgar (măn..N.n), monah Ioachim Frunza (schitul Pripiceni).

Alt examen (30 ian, ismail). Au reușit Ierodiacon Ioasaf Madan, ierodc. Filaret Caisîn, monah Benedict Albu .

P.28- 35. „**Cutreerând principalele mănăstiri din Basarabia**”, prof. G.M. Rașcu.

P.62. Vizita canonică a Î.P.S. Gurie prin Eparhia Chișinăului și al Hotinului: măn. Japca.

4) *P.I.* Hirotonii: monah Benedict Albu- ierodiacon, ierodiacon Veaceslav Madan-ierom.

Decedați: schimonah Nicodem, măn. Cetatea-Ismail, 1 dec.

Numiri: Protos Gurie Doncila – măn.Tabăra.

P.16. Circulara nr. 1171 către consilieratele agricole de la Casa Noastră, din 10 dec., 1921 : pentru ca mănăstirile să fie ajutate a se păstra în bună stare gospodărească.

P.18. Examen pentru candidații monahi, 28-29 dec., 1921:

Din 19 candidați (14 ierodiaconi și 5 ierom. i) au reușit:

a) pentru hirotonia în ierodiacon: monahii Atanasie Vornicescu, Alipie Matei Teognost Verdeș, Cleonie Moraru, Antonie Vidrașcu, Pavel Cornovan, toți de la schitul Pripiceni, Nicolae Țurcanu și Mihail Ursu de la Casa Arhiepiscopală, Gherasim Silvestru și Simeon Strat de la măn. Frumoasa, Veniamin Batîr de la măn. Hârjauca;

b) pentru hirotonia în ierom.: ierodiaconii Nichodim Lozovan de la schitul Terapont; Pavel Hîrcăială de la măn.Căpriana; Ioanichie Racu de la schitul Pripiceni; Pitirim Chircu de la Casa Arhiepiscopală; Ioasaf Mardaru de la măn. Hârjauca.

Amânați: monahii Damaschin Vasilache, Dionisie Sălcuțan, Teofilact Batîr, toți de la măn. Căpriana.

P.19- 25. **„Cutreierând principalele măn. din Basarabia”,
prof. G.M. Rașcu.**

5) *P.I.* ierodiacon Mina Cozma e hirotonit ierom. la măn. Cetatea-Ismail, 5 feb.

11) *P.II.* Ranguri onorifice: Protosinghel : ierom. Neculai Starețul mănăstirii Frumoasa, ierom. Climent – măn. Hîncu, ierom. Inochentie Starețul- schitul Saharna.

Cruce aurită: monahia Evlavia, stareța mănăstirii Vărzărești, monahia Neonila, stareța mănăstirii Cușelăuca.

Nabederniță: ieromonahii : Ghenadie, Ioachom, Vladimir (toți de la măn.Hâncu) și ierom. Neofit de la măn.Frumoasa.

P.17 Itinerarul aducerii ic. Maicii Domnului de la Măn.Hârbovăț.

13-14) P.1. Numiri: protosinghel Gherasim din mănăstirea Căpriană – paroh provizoriu la parohia Berestie, jud. Hotin, 1 iul..

Indepărtări din serviciu: monah Varsanufie Botnar de la măn. Hârbovăț, pentru părăsirea m.-rii., 3 iul.

P.7. Examen de hirotonie p-u monahi : 23 martie, 7 și 8 iunie.

Au reușit : a) p-u ierodiacon, pe 23 martie: monahii-Ciprian Briceag, Grigorie Căpățină, Ipolit Iovu (toți de la schitul Suruceni); și pe 7-8 iulie; monahii – Anastasie Mustața, schitul Bocancea; Daniil Gropa, schitul Rugi; Ioachim Frunza, schitul Pripiceni; Filaret Fulgar, măn.Noul Neamț;

b) p-u ierom. : ierodiaconii Iradion Rotar, măn.Ismail – Cetatea;

Veniamin Rotar, schitul Suruceni; Melchisedec Alexiev, schitul Bocancea; Sevastian Tochilat, schitul Rugi; Dosoftei Sofianov, măn.Hîncu.

P.30-32. „**Tipografia mănăstirii Neamțului**”, de C.N.Tomescu.

15) Indepărtați din măn. Dobrușa: frații Foca Ștefan, Maxim Andreevici, Ioan Lupașcu puparasirea m.-rii., 18 iul.

23-24) P.2. Transferări: ierodiacon Ieronom de la măn.Noul Neamț la schitul Bocancea (în mod administrativ pentru nesupunere către stareț).

1923

Nr. 2-3) P.2. Transferări: ierom. de la Casa Arhierescă - la măn. Căpriană, 21 ian.. Decedați : Schimonahia Evdochia de la măn. Coșelăuca, 4 noiembrie.

6)P.1. Intervenție pentru mănăstiri, în legătură cu plata pentru Asigurarea Socială.

P.3 recomandare către mănăstiri și biserici de a cumpăra plancheta comemorativă cu familia regală.

P.6-18. Referatul delegaților imputerniciți ai clerului de mir și monahal din eparhia Chișinăului și a Hotinului e supus discuției

Congresului Proprietarilor basarabeni intrunit pentru discutarea Legii Agrare.

P.25. Donațiile din partea mănăstirilor pentru Societatea Istoric-Arheologica-Bisericească.

8) P.2, Decedați : Schimonahia Minodora Bunescu de la măn. Coșelăuca, 16 ian.; ierom. Sava Pogoja de la măn.Hîrbovăț, 23 dec.

P.8-9. Itinerarul Sf. Icoane a Maicii Domnului de la Hârbovăț

15) P 2-4 Hotărârea Sinodului comunicata Arhiepiscopiei, privind primirea surorilor în mănăstiri și tunderea lor în monahism.

16) P.2. Decedați : monah Vitalie Dediu, măn. Hâncu, 12 iulie.

18) Ranguri onorifice: ierom. Ciprian, măn. Cetatea-Ismail – cruce aurită; ierom. Victor, măn.Cetatea-Ismail- nabaderniță.

P.15. Itinerarul Sf. icoane a Maicii Domnului de la Hârbovăț.

21)P.32-35. Cinstirea mănăstirilor (despre vizitatorii mănăstirilor), Stefan Berechet.

P.64 Mănăstire noua în jud.Balti (sfințirea locului pentru viitoare măn.de lângă Cornești.

22) Decedați : ierom. Eleazar, măn..Cetatea-Ismail, 1 aug

23) P.10. Programul întâmpinării icoanei Maicii Domnului de la Hârbovăț.

26) P 2. Mișcare în monahism: ierom. Filaret din măn.Cetatea-Ismail e numit blagocin în locul monahului Gheorghe din aceeași mănăstire care a fost tuns în schimă.

28) P.1. Hirotonii: monahul Iuvenalie Miron – ierodiacon (18 noiembrie), monahul Smaragd Bajora-ierodiacon (7 oct.), monahul Nicolai Gherman (28 oct.), toți de la măn.Hîrbovăț.

1924

Nr. 1) P.9-26. *Ajutorarea Bisericii române de către stăpînitorii ruși în secolele XVI-XIX.*

2) Hirotonii: Monah Pavel Ochișor, măn.Cetatea-Ismail-ierodiacon.

P. 6. Lemne pentru mănăstiri.

12) Itinerarul Sf. icoane a Maicii Domnului de la Hîrbovăț.

16) P.1. Hirotoniți în ierodiaconi: monahii Dionisie (măn. Căpriană), 2 mai, Arsenie măn. Condița), 3 mai; în ierom.: ierodiaconii Ioachim (măn. Căpriană), 2 mai, Anfilohie (măn. Condița), 3 mai.

P.2-10. Adunarea stareților la măn. Căpriană (process verbal), 1-2 mai.

P. 65-70. „**Câteva chestiuni referitoare la starea de acum a monahismului**”, monah Iraclie din măn. Hârbovăț.

17) Rezultatele examenelor pentru monahii, candidați la hirotonie, 28-30 mai, Chișinău: au reușit, pentru treapta de ierodiacon - monahii Victor Iovu, Ilarie Josan de la măn. Suruceni, Filaret Stratan și Antinoghen Poroș de la măn. Frumoasa, Vitali Clima de la măn. Căpriană, Eufrosin Trofimov de la Casa Arhierescă și Iona Cimbir de la schitul Țipova; respinși: monahul Nicodim Chiriac, măn. Căpriană și ierod. Ciprian Briceag, schitul Suruceni.

18) P.1. Hirotoniți: Irinarh Tanase în ierodiacon, ierodiacon Ieronim Pascalov în ierom., ambii din măn. Noul Neamț, 5 iulie.

Ranguri onorifice: protosinghel Achepsim, locțiitor de stareț în măn. Dobrușa-arhim. mitrofor, 22 mai.

În eparhia Cetatea Alba-Ismail: hirotoniți: monah Anatolie Scurtu-ierodiacon la capela Casei Episcopale din Ismail, 15 febr.

Ierom. Vidrașcu Gheorghe e numit preot la schitul Borisovca.

19-22) P.43-56. Vizita canonică la măn. Noul Neamț, C.N. Tomescu.

P.56-61. Călătoria canonică la măn. Căpriană, I. Andronic.

25) P.16. Itinerarul Sf. icoane a Maicii Domnului de la Hârbovăț.

26) P.16. Itinerarul Sf. icoane a Maicii Domnului de la Hârbovăț.

27) P.2. Decedați : protosinghelul Gurie Doncila, duhovnicul măn. Tabăra.

1925

Nr. 2) Vizita canonică a episcopului Dionisie în jud. Chișinăului (25-29 sept): măn. Vărzărești, măn. Hâncu.

3) P. 43-45. „**Renașterea monahismului**”, pr. Gr. Onica.

5) P.17-21. *Despre mănăstirile din Basarabia cu ocazia Congresului stareților*, pr. I. Dolinscinski.

7-8) P.91-95. *Cu ce folosesc în prezent mănăstirile Bisericii în decomun și lumii, monahul Iraclie* (nu sunt date informații precise despre mănăstiri).

9) P.39-41. „*Vom vedea atunci*”, *despre stareții mănăstirilor* (pe lângă partea economică trebuie să se îngrijească și de cea sufletească), monahul Iraclie.

10) P. 60. *Vizita săvârșită de profesorul Universitatii din Oxford, preot C.T.Harley Walker, inclusiv și la mănăstirile Suruceni, Condița, Căpriana, Hârjauca și Noul-Neamț.*

12-13) *Dispoziții ale Sf.Sinod referitor la tunderea în monahism.*

P.18, *Venitul Societății Istorico-Arheologice Bisericești de la mănăstiri.*

14) P.1. *Apel către preoți și mănăstiri ca să dea veșmintele ce nu le au în folosința Mitropoliei.*

25) P.47. „**Document slav referitor la mănăstirea Căpriana, din 1688**”, de St. Berechet.

1926

Nr. 1) p.22-27. „**Documente de la mănăstirea Dobrușa**”, de arhim. E.Laiu, starețul m.-rii Dobrușa.

6) P.4 *Ierodiacon Melchisedec Ieșanu-îndepărtat din parohia Hotinului.*

P.33-40. *Tipografia Seminarului monahal, C.Tomescu.*

9) P.13. *călugărițele îndepărtate din măn.Hirova: Anastasia Levința, Tecla Rusu, Maria Caraman.*

P.14. *Itinerarul Sf. Icoane a Maicii Domnului de la Hârbovăț.*

10) P.13. *Numiri: arhim. Achepsim de la măn.Curchi e numit stareț la schitul Saharna, 22 mart., protosinghel Arsenie de la măn. Noul Neamț e delegat ca streț provizoriu la schitul Țipova, 5 mai.*

P.42-45. *Călăuza ostilității unor mănăstiri contra noului calendar, monah Iraclie.*

1927

Nr. 3) P.12. Cheta în bisericile și mănăstirile eparhiale din Basarabia p-u bisericile din Margineni (Bacau)

P. 49. Unde să se înființeze seminarul monahal?, de ierodc. Iraclie.

6) P.1 Ierom. Dionisie (măn.Frumoasa) numit duhovnic și preot deservent la măn. de maici Vărzărești, 15 sept.

Maica Aglaida (măn.Vărzărești) e numită stareța la măn.Tabăra, 12 sept.

7) P.28. Cum va fi privit seminarul monahal?

11) P.9. Venitul Societății Istorico-Arheologice Bisericești de la mănăstiri

12) P.91. Itinerarul Sf. icoane a Maicii Domnului de la Hârbovăț.

14) Îndepărtați din monahism : Monah Pisie Matveev (măn. Căpriană) pentru parasirea mănăstirii.

21) Vizite canonice la măn.Vărzărești.

1928

Nr. 4) P.45. Știri: Preasf. Visarion al Hotinului a cerut Ministerului Cultelor și Consiliului Superior Bisericesc să instituie câte un premiu pentru alcătuirea a câtorva lucrări, inclusiv a „**Istoriei monahismului din Țările Române**”.

12) P.2. Transferări: pr. Andronic Buruiană de la bis. m.-rii Tabăra — la parohia Cărpineni, 1 mai.

Ranguri onorifice: ierom. Meletie Ursu (măn.Condrița) - cruce aurită, 28 febr.; ierom. V. Postica - nabaderniță, 28 febr.

P. 45. Venitul Societății Istorico-Arheologice Bisericești de la mănăstiri.

17) P.1. Dumitru Ignatovici, absolvent al seminarului - numit preot la măn.Tabăra.

18) P2-3 „Spre luare aminte, către clerul și poporul ortodox din eparhia Chișinăului și îndeosebi către monahi” (despre articolele publicate în revistă de către monahi).

19) P.52- 58. *Însemnătatea monahismului*, Laura Scriban.

23) P46-50. **Bugetul moral al mănăstirilor pe anul 1929**, ierom. Iraclie.

1929

1) P.1. **Din procesiunea cu Sfânta icoană a Maicii Domnului de la Hârbovăț** (diverse observatii), ierom. Iraclie.

3) P.29-31. **Scurtă povestire despre Sfânta icoană a Maicii Domnului de la Hârbovăț.**

6) Ordinul circular 2/2275, 11 martie, către protopopi și mănăstiri referitor la condicii de milă.

9) P.3. Itinerarul Sf. icoane a Maicii Domnului de la Hârbovăț.

14-15) Venitul Societății Istorico-Arheologice Bisericești de la mănăstiri.

18) P.8. Itinerarul Sf. icoane a Maicii Domnului de la Hârbovăț.

1930

1) P.1. Ierom. Filadelf Suruceanu, numit stareț provizoriu la măn.Noul Neamț, 1 dec.; arhim. Hrisant- demisionat din postul de stareț al m.-rii Noul Neamț,1 dec..

6) P 331- 337. „**Monografia mănăstirii Neamțului**”, arhim D. Ciubotaru.

7) P.420-427. „**Monografia mănăstirii Neamțului**”, arhim D. Ciubotaru.

12) P.741, un mic raspuns fratelui Ion Botezat din schitul Țipova, jud. Soroca (despre pascalie), E. Jurcovschi-Virgolioci.

13-14) P.855-85. Vizita canonică a IPS Gurie la măn.Hârjauca.

15-16) P871-878. Cuvântare la instalarea ierom. Antonie Harghel ca stareț al m.-rii Noul Neamț.

P.909. Darea de seama a Societății Istorico Arheologice Bisericești (venitul de la mănăstiri).

17) P.988. Ordin circular 1057, din 11 august, despre reparația bisericilor monumentale (și a mănăstirilor).

20)P.1149-1161. *Tunderea în monahism a studentului teolog Pavel Babaca la măn.Căpriană*, Constantin Tomescu.

2) P.1306. Măn. (în general), pr.Vl.Bjolla.

P.1306-1312. O sărbătoare pe malul Nistrului(schitul Soroca).

1931

Nr. 6) *P.302-317.* Memoriu asupra situației și drepturilor m.-rii Neamțu, PS Nicodim.

9) Itinerarul Sf. icoane a Maicii Domnului de la Hârbovăț.

13) *P.738.* Vizită canonică la Măn.Hârjauca.

22) *P.1170-1178.* „**Întemeierea Mănăstirii Văratec**”, **Toma Bulat.**

23) *P.1.* *Ranguri* onorifice: ierom.Zosima Cercel de la via arhierască din Chișinău și Hrisant, economul Casei Mitropolitane-protosingheli, 15 aug.;

ierom. Climent (Casa Mitropolitana) – cruce aurită, ierom. Pitirim (via arhierasca)-cruce aurită.

P.1245-1252. „**Întemeierea Mănăstirii Văratec**”, **Toma Bulat.**

1932

10) *P.3-4.* Despre seminarul monahal.

11) *P.1.* A decedat ierom.Petru (starețul schitului Saharna), 13 mai.

18) *P.1.* Numiri: protosinghel Arsenie-locțiitor de stareț al Măn.Hârjauca;

Maica Evpraxia – numită stareță la măn.Răciula,1 aug.

Demisii: arhim. Serafim Hînca din postul de locțiitor de stareț al m.-rii Hârjauca.

P.924. Itinerarul Sf. icoane a Maicii Domnului de la Hîrbovăț.

22) *P.1163-1166.* Însemnătatea vieții monahicesti, de fratele Alexei Garștea, schitul Pripiceni.

P.1189. Cronica internă: la schitul Suruceni primește schima Ignatie Popa.

23) *P.1.* Reduceri de impozite pentru mănăstiri.

P.1251-1252. Vizită la Măn.Noul Neamț.

24) *P.1295-1301.* Doc.: Man. Neamțu Vechi se judecă cu statul (pentru padurea man), Constantin Tomescu.

1933

Nr. 5) P.263. Itinerarul Sf. icoane a Maicii Domnului de la Hârbovăț.

1934

Nr. 1) P.50. comuna Sadaclia, jud. Tighina - un loc pentru un schit nou sfințit de IPS Gurie, 8 noiembrie (locul e daruit de un credincios Tulba)

11) P.734. Noi schituri în eparhia Chișinăului: schitul: „Mitropolit Gurie”, com. Sadaclia; schitul „Ciumac” - al Măn.Noul Neamț, com.Copceag; în pregătire schitul „ Iserlia”, tot al Măn.Noul Neamț.
P. 776. poezie: ”În mănăstire”, N. Buruiana.

12) P.838-846. Sfințirea schitului nou : „Mitropolit Gurie” și vizita canonică a IPS Gurie.

1935

Nr. 6) P.368-370. Itinerarul Sf. icoane a Maicii Domnului de la Hârbovăț în Județul Cahul.

1936

Nr. 3) P.180. cronica internă: Vizita canonică a IPS Gurie la schitul nou-înființat „Ciumac” și la Măn.Noul Neamț.

6) P323-331 „**Monahismul ortodox în România de astăzi**” (inclusiv măn.Căpriana și Măn.Noul Neamț), de Visarion, mitropolitul Bucovinei.

10) P.631-633. cronica eparhială: Vizita canonică IPS Gurie la măn. Condrîța și Căpriana.

11) P.642-643. Ministerul Instruirii, Cultelor și Artelor – despre păstrarea monumentelor istorice (inclusiv a mănăstirilor).

Anexa: lucrările adunării eparhiei Chișinăului : p.104, gestiunea mănăstirească (situația economică a Măn.); p.127,129, decizii în privința Măn.Hârjauca – care încetează de a mai fi beneficiul Arhiepiscopiei,... și în privința Casei Arhiepiscopale.

1937

• P.4. Lichidarea mișcării stilistice în mănăstiri.

3) P.188. IPS Mitropolit Visarion al Bucovinei a dat voie călugărilor să poarte brâie verzi, apoi curele asemănătoare celor ce le

poartă monahii de la mănăstirile de pe Sf. Munte Athos.

4) P.381. Cronica internă: despre întemeierea școlilor monahale: Ministerul Cultelor a dat ordine să se înființeze școli monahale. Anul acesta de 1 sept vor lua ființă 10 școli.

7-8) P.498-502. „**O zăbovire reconfortantă printre frumusețile m.-rii Căpriana**”, de S.Nicu.

9) P.532-537. Starețul român Irinarh de pe muntele Taborului (1766-1859), pr. Nicolai Timuș.

12) P.759. Mitropolia Moldovei împotriva prefacerii mănăstirilor de aici în stațiuni climaterice.

1938

5) P.268-269. Jurnal pentru numirea exharhului peste mănăstirile din Arhiepiscopia Chișinăului, protosinghel Mihail Babaca.

P.270. Itinerarul Sf. icoane a Maicii Domnului de la Hârbovăț.

P.274. Ordin circular către toate parohiile și mănăstirile din eparhie, nr. 4556, din 12 apr. 1938 (despre îmbrăcămintea clerului și a monahilor).

P.314-318. **Figuri monahale din Basarabia** (călugărul zugraf Ioasaf Berghie, de la măn. Noul Neamț), pr. Paul Mihail.

9) P.483-508. Lucrările soborului stareților și starețelor din Arhiepiscopia Chișinăului: o nouă mănăstire de maici, noile denumiri ale unor mănăstiri, înzestrarea unei școli eparhiale, transformarea m-rii Frumoasa în mănăstire de maici cu viața de obște.

P.532. Dispoziții pentru cancelariile protopopești, mănăstirești, și parohiale (de la Arhiepiscopia Chișinăului).

P.534-536. *Mutarea școlii de muzică bisericească de la Chișinău la măn. Hârbovăț*, exarh protosinghel Ioil.

11) P.623-626. Noile numiri de mănăstiri:

1. Noul Neamț - Patriarhul Miron.

2. Țipova- Stefan cel Mare.

3. Saharna-Regina Maria.

4. Răciula-Doamna Oaltea.

7-8) Măn.Căpriana(versuri), pr.T.Suruceanu.

1939

Nr. 6) P.365-371. Legături cărturărești între Mitropolia Moldovei și Măn.Noul Neamț (urmare), pr P. Mihailovici.

7-8) P499-502. Arhim. mitrofor Iuvenalie Țaranu din măn. Curchi, N.C.Tomescu.

12) P.709. Prin decizia Sf.Sinod, se oferă rangul de arhim. prea cuviosului protosinghel Ioil Babaca.

P.731- 742. Ascultări la călugărițele române (surori infirmiere...), C.N Tomescu.

P.754-761. Cărți bisericești, manuscrise și icoane din Basarabia (măn. Curchi, p757-759)

1941

Nr. 1-2) P.31. fotografia Măn.Noul Neamț.

P.77. fotografia adunarii stareților Eparhiei Chișinăului, 1940.

1942

9-10) P582-585. „Mănăstirea Hârbovăț”, de ierom. Iraclie.”

Referințe bibliografice

1. Arhimandritul Gurie Grosu. De la redacție. In: Luminătorul, 1910, nr. 2, p. 5.

2. GROSU, Silvia. Publicație creștină de expresie românească- „Luminătorul”. In: Luminătorul, 2002, nr.1, pp. 24-34.

3. KULIKOVSKI, Lidia, Grosu, Silvia. Presa basarabeană de la începuturi pînă în anul 1957, Chișinău, 2002, 407 p.

4. MALAHOV, Liuba. „Luminătorul” nostru. In: Luminătorul, 1998, nr.6, pp.12-18.

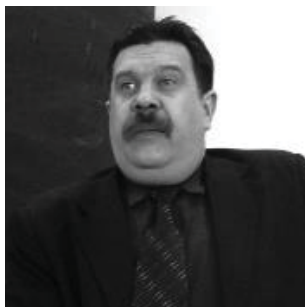
5. POPOVSCHI, Nicolae. Istoria vieții Bisericești din Basarabia în veacul al XIX-lea, sub ruși. In: Revista Societății Istorico Arheologice Bisericești, 1931(XIX), pp.195-199, 322-326, 418.

6. ȘPAC, Ion. Revista „Luminătorul” (1908-1943): aspecte bibliografice. In: Luminătorul, 2002, nr.1, pp. 47-49.

7. Ucazul Împăratului cu privire la editarea Luminătorului. In : Luminătorul, 1908, nr.1, pp. 3-10.

NICOLAE IORGA – EDITOR INTERPRETATOR ȘI CRITIC AL IZVOARELOR ISTORICE, INEDITE ȘI EDITATE

Ion GUMENĂI,
dr. hab., conf. univ., cercetător
științific principal,
Institutul de Istorie
E-mail gumenai@gmail.com

Rezumat: *Practic nu există domeniu în istorie, și nu numai, care nu a fost explorat de către ilustrul istoric, om de știință și cultură N. Iorga. Și în acest sens, nici domeniul publicării documentelor nu a fost străin lui N. Iorga, cu atât mai mult cu cât un adevărat istoric nu este unul împlinit dacă nu este un bun paleograf și nu are ca preocupare descifrarea și publicarea documentelor.*

Este de ajuns să consemnăm faptul că de sub pana sa au ieșit peste 90 de titluri de volume și culegeri de documente. Dintre acestea este de ajuns sa fie amintite cele opt volume de documente din colecția lui Eudoxiu de Hurmuzaki, în unul din volume N. Iorga subliniind că a publicat aceste documente ținând cont de necesitățile istoricului, singurul chemat „a face alegerea și a da interpretarea”, fără a se gândi și la filolog. În afară de izvoare documentare, marele istoric are în colecția sa de ediții și 14 titluri de izvoare narative – cronici, jurnale de călătorie sau povestiri, publicate în limba română, italiană și franceză.

Spre deosebire de alți specialiști în domeniul paleografiei, care în

majoritatea cazurilor se specializează doar pe o direcție de cercetare, valorosul om de știință a publicat documente și grecești, și latine, și slave. Totodată, N. Iorga va publica și însemnări, și documente, și manuscrise.

Faptul că avea preocupări serioase în domeniul paleografiei este demonstrat și prin publicarea unei serii de lucrări cu caracter paleografic precum „Despre adunarea și tipărirea izvoarelor relative la istoria românilor” sau „Note critice asupra culegerilor de documente interne românești”. Ca o completare la acestea este și lucrarea cu caracter diplomatic – „Notes de diplomatique roumaine”.

Astfel se poate afirma cu certitudine că prin activitatea sa istoricul-savant N. Iorga a pus în valoare o multitudine de instrumente de lucru istorice, folosite de către cercetătorii în domeniu, până în zilele noastre.

Cuvinte-cheie: Izvoare istorice, cercetări istorice, Nicolae Iorga, istoriografie românească, cercetarea științifică, istoria culturii.

***

Practic nu există domeniu în istorie, și nu numai, care nu a fost explorat de către ilustrul istoric, om de știință și cultură N. Iorga. Și în acest sens, nici domeniul publicării documentelor nu a fost străin lui N. Iorga, cu atât mai mult cu cât un adevărat istoric, nu este unul împlinit, dacă nu este un bun paleograf și nu are ca parte a preocupărilor sale descifrarea și publicarea documentelor.

Este de ajuns să consemnăm faptul, că de sub pana sa au ieșit peste 90 de titluri de volume și culegeri de documente. Dintre acestea este de ajuns sa fie amintite cele opt volume de documente din colecțiile lui Eudoxiu de Hurmuzaki sau cele 31 de volume din *Studii și documente cu privire la istoria românilor* (de fapt 26, ultimele volume fiind o serie de studii). În afară de izvoare documentare, marele istoric are în colecția sa de ediții și 14 titluri de izvoare narative – cronici, jurnale de călătorie sau povestiri, publicate în limba română, italiană și franceză.

Faptul că avea preocupări serioase în domeniul paleografic și de editare a documentelor este demonstrat și prin faptul că publică o serie de lucrări cu caracter paleografic precum *Despre adunarea și tipărirea izvoarelor relative la istoria românilor* [1], sau *Note critice asupra culegerilor de documente interne românești* [3]. Ca o completare la aceste documente este și lucrarea cu caracter diplomatic – *Notes de diplomatique roumaine* [4].

Referindu-se la munca de paleograf-descoperitor, colector și editor de izvoare, N. Iorga o expune chiar în introducerea la lucrarea cu referire la adunarea și tipărirea de izvoare arătând că: „Prin silinți migăloase, obositoare, pe care publicul cel mare nu le cunoaște, și nu le-ar putea prețui îndeajuns, se adună întâiu rămășițele faptei și sufletului altor oameni, și cuvîntul minunat de întrupare nu se poate spune, vrăjind trecutul în fața noastră, decât atunci când aceste membre disiecte se află pe deplin adunate, așteptând suflarea de viață a istoricului de chemare, care e pentru dânsule al doilea creator, Învietorul” [1. p. 2].

Dar tot el va fi acela care cu regret va constata: „Apoi într-o zi, va veni un așezământ de cultură, va veni un învățat demn, solemn, impunător, vor veni lucrători preciși, care vor pune la cale, cu ce am dat eu, ceva mai întins, mai strălucitor, decât pot eu astăzi. Se vor arăta atunci toate greșelile și toate scăpările mele, uitându-se numai două lucruri: munca mea necruțătoare și inima din care a pornit totdeauna” [6, p. VIII].

Dacă este să ne referim la rolul pe care îl acorda N. Iorga, documentului, de asemenea îl vom cita, astfel încât să îndepărtăm tendențiozitatea și subiectivismul interpretării proprii, acesta arătând că documentul este „ca o solie de la oameni cumiți și buni ce au trăit înaintea noastră” [9, p. 248].

De la bun început este necesar să scoatem în evidență, specificul formatului de lucru a istoricului N. Iorga pe acest segment de cercetare. Și acesta se deosebește prin vastitatea sa. Este evident

că un explorator de izvoare istorice este în primul rând cel care identifică locația de depozitare a documentelor pentru ca ulterior să le valorifice. Și dacă în majoritatea cazurilor specialiștii paleografi se orientează pe o direcție anume de sondare, atunci în cazul distinsului istoric, avem o situație diferită în primul rând prin dubla orientare a documentării științifice în afara țării și în interiorul ei. Astfel N. Iorga va aduce în circuitul științific istoric românesc documente din arhivele din Franța, Germania, Italia, Austria, Rusia sau Suedia. Cât privește documentarea internă, N. Iorga a cutreirat în lung și în lat practic tot spațiul românesc, adunând meticulos mărturii din orașe, sate, mănăstiri, arhive locale etc. Acest fapt este argumentat cum nu se poate mai bine prin faptul că în 1905 în legătură cu sărbătorirea a 50 de ani de la fondarea ASTREI, în august–octombrie 1905 vizitează 154 de localități din Ardeal, culegând material izvoristic sub formă de inscripții și însemnări [7].

B. Theodorescu identifică trei etape în tot procesul de documentare științifică a lui N. Iorga: prima etapă a tinereții, ai anilor uceniciei în străinătate. Îndemnul i-a venit din seminarele universității pariziene și apoi din istoriografia germană; a doua etapă fiind anii 1902-1906 – adică în perioada semănătoristă când străbate țara de la un capăt la altul. Este opera de apostolat, când caută să răscolească sufletele și să le cucerească pentru scopuri patriotice, pentru idealurile de cultură și de unitate națională; a treia etapă urmează după aceea și se încheie în preajma desăvârșirii unității naționale. Volumele apar acum dispersat, legate de descoperirile întâmplătoare făcute în țară, la Academia Română unde i le semnalau elevii și entuziaștii săi admiratori sau chiar în sertarele bibliotecii sale prin restituirile păstrate din munca de tinerețe [9, p. 253].

Din alt punct de vedere, este cunoscut că un specialist în domeniul paleografiei din zilele noastre, de obicei se specializează pe

o anumită direcție, fie că este vorba de documente slavo-române, fie româno-chirilice (acestea în unele cazuri fiind combinate), fie documente latine sau grecești. În cazul lui N. Iorga, avem preocupări pe toate aceste linii directorii a paleografiei românești.

Pe de altă parte avem și o diversitate de preocupări am zice și pe verticală, fiindcă, distinsul istoric publică nu doar documente, dar și manuscrise și inscripții, deci fiind, și paleograf, și codicolog, și epigraf.

În cazul N. Iorga avem după părerea noastră un exemplu clasic manifestat de ilustrul savant și anume de a pune în lumină cât mai multe izvoare cu referire la istoria românilor, necesare pentru scrierea unei sinteze cât mai complexe și cât mai veridice cu referire la istoria acestui neam, pe de o parte, iar pe de alta pentru a pune la dispoziția comunității științifice internaționale a materialelor necesare celor ce se preocupau de problema românească. Cel de al doilea deziderat era unul extrem de important pentru începutul secolului XX, care însă nu este îndeplinit deplin nici în zilele noastre, produsul istoriografic românesc fiind încă infim cunoscut peste hotare.

De fapt problema editării izvoarelor, este abordată de către N. Iorga în cele două lucrări amintite anterior *Despre adunarea și tipărirea izvoarelor relative la istoria românilor și Note critice asupra culegerilor de documente interne românești*.

Ambele lucrări sunt tipărite în anul 1903 și se deosebesc prin faptul că în cazul primei este pusă în discuție și problema privind editarea izvoarelor cu referire la istoria românilor ce sunt depozitate și pot fi extrase și în afara hotarelor României.

Ambele lucrări de fapt sunt o radiografie a începuturilor și evoluției publicației izvoarelor cu referire la istoria românilor de la primele consemnări de acest gen și până la începutul secolului XX, mai exact până în 1903 când văd lumina tiparului aceste lucrări. Practic vorbind N. Iorga trece în revistă toate lucrările sau chiar pu-

blicarea unor documente singulare în ziare, reviste și lucrări aparte.

Pe lângă faptul că autorul demonstrează o cunoaștere integrală a tuturor documentelor și mărturiilor românești ce s-au publicat până la moment, acesta trecând în revistă fiecare din publicațiile și autorii mai principali, face și o analiză a corectitudinii și valorii pe care o are fiecare din aceste ediții.

Astfel, referindu-se de exemplu la Arhiva Românească și Mihail Kogălniceanu, N. Iorga nu putea să nu treacă pe alături de cuvintele prin care Kogălniceanu caracteriza istoria citându-l: „Ba nu, vremea peirei nu ni-au venit : sîngele nostru este tînăr, pentru că este înnoit prin nenorociri. Vom avea încă zile frumoase pe pamânt. Dar, pentru a le avea, trebuie să ni cunoastem solia ce Dumnezeu ni-au dat, trebuie să fim vrednici de bunătățile ce Cerul ni-au dăruit... să, ne ținem mai ales de cele trecute : ele pot să ne scape de peire. Să ne ținem de obiceiurile strămoșești.... Să ne ținem de limba, de istoria noastră.... Istoria românească mai ales să ni fie cartea de căpetenie” [1, p. 15].

Dar Iorga nu se va opri numai la spicuirii a unor fraze din operele predecesorilor, dar le va face și o caracterizare. Așa referindu-se la *Letopisețele* editate de Kogălniceanu acesta consemna: „Toate frazele au sens ; cetirea e aproape pretutindeni exactă; punctuația urmărește de aproape înțelesul, care poate fi prins numai cu greu în unele casuri și notat numai prin finețe în semnele grafice; manuscrisurile întrebuițate au fost toate bune, și adesea mai multe forme ale aceluiași text au stat la îndamîna editorului. Mai mult decît atîta se putea cere cu greu de la cineva care, cu desăvârșire izolat, lipsit de mijloace și avînd să și îngrijească de nevoile zilei, lucra în Moldova de prigonire și umilință a Domnilor Reglementului Organic” [1, p. 20].

În cele din urmă apreciindu-i activitatea și opera eruditul savant va concluziona: „Într-un timp când multe publicatii și cercetări îmbogățise-ră cunoștințele privitoare la istoria Romînilor, Ko-

galniceanu, care pe un alt câmp de activitate, îndeplinesc marea facere de bine a împrumutării, fie și nedesăvârșite și rău aplicate a țăranilor, rămăsese în urmă, și nu mai avea elasticitatea de spirit a tinereții, ca să se poată pune în curent, însușindu-și cuprinsul unor lucrări pe care, cu multă imparțialitate, le lauda, dar nu le stăpînea în chip critic” [1, p. 22-23].

Trecând și el personal prin greutățile finanțării atunci când era preocupat de colectarea mărturisirilor, privind neamul românesc în străinătate N. Iorga, nu putea să nu-l citeze pe N. Bălcescu care se referea la această muncă: „Mijloacele noastre nu ne iartă a întreprinde călătorii prea depărtate ca să adunăm toate câte se pot găsi. Spre această părere noastră și a mai multor români ce se interesează, la istoria nației este de a se întocmi o societate istorică, care să aibă fondurile trebuincioase ca să poată trimite oameni în deosebite părți după asemenea descoperiri. Peste puțin vom publica un plan pentru o asemenea asociație. Noi nădăjduim că și guvernele române vor îmbrățișa cu inimă această lucrare folositoare și vor înlesni mijloacele pentru culegerea documentelor.” Iorga v-a continuat „Cuvinte patriotice, înțelepte și, când ne gândim la cele ce au devenit astăzi o realitate binecuvîntată, profetice. Pare că oamenii cari, ca Bălcescu, mor tineri, văd mai departe cu sufletul în viitorul care pentru viața lor e închisă” [1, p.35].

Evident că nu toate operele și discursurile au fost primite și admirate de către N. Iorga. Referindu-se la produsul lui Teodor Codrescu acesta consemna: „Cartea lui Codrescu, e intitulată „Uricariul, cuprinzătoriu de hrisoave, anafonale și alte acte din suta a XVIII și XIX,”. „Uricariul!, era un barbarism, care trebuia să însemne: culegere de urice ; cu înțelesul adevărat, „uricari” însemnând acel ce alcătuiește uricele, și „uricele” privesc numai întărirea domnească a pămînturilor stapinite, iar nu orice fițiuca din veacul al XVIII-lea și al XIX-lea, orice pompoasă proclamație menită să anunțe întregului popor moldovenesc, și cui se mai

putea interesa de aceasta, că de aici înainte un «părinte al patriei, a hotărât să se plătească ceva mai puțin la vădrărit sau la altă dare» [3, p. 6]. Din pasaj se observă foarte clar că paleograful N. Iorga critică în primul rând discrepanța între titlul culegerii pe de o parte și conținutul sau mai bine spus tipurile și documentele sunt alese pentru a fi publicate.

Mai mult, mergând mai departe și specific stilului lui N. Iorga se arată că: „S'a vorbit cu multă mândrie locală de «cele zece mii de pagini» ale *Uricariului*: vor fi fiind, dar o pagină se mai cîntărește, din punct de vedere material chiar, prin cât e scris pe dânsa, și paginile „Uricariului” au fost totdeauna mici, pe cînd literele s'au înfățișat adesea ca destul de mari. Pe urmă o pagină se cîntărește după cuprinsul real al slovelor întipărite pe hîrtia ei. Când stăm să judecăm însemnătatea celor douăzeci și cinci de volume, nu vom ținea sama, de sigur, nici de discursurile antidinastice, nici de prefețele în care Codrescu explică de ce, nedîndu-i-se un post la Banca din Iași, el n-a crezut că trebuie «să mai suie scările palatului, nici de povestirile despre împrejurările în care marele Kogălniceanu a plâns inaintea lui Teodor Codrescu, fiindcă n-avea cu ce-și plăti datoriile făcute....» [3, p. 6]. Și dacă se va elimina și corespondența inutilă, numărul volumelor se va înjumătăți, conchide autorul.

„De o parte,- continuă N. Iorga - documente din „epoca Fanarioților”, care și sunt cele mai multe: anaforale cu hotărârile lor, mici măsuri de administrație, «ponturi» ce se reeditau de la o Domnie la alta, procese nesfârșit de pe lung redactate, și care n-au altă însemnătate decât a persoanelor amestecate în ele, afacerea fiind mai totdeauna din cele mai obișnuite și mai cu prisosință cunoscute. Acestea meritau numai un foarte scurt regest, și *astfel ar fi încăput toate într-un singur volum, chiar așa de mic, cum sînt ale lui Codrescu.*

Pe de altă parte, acte mai vechi decât reformele de lege și cîr-

muire aduse de Fanarioți, care au început la noi opera de „europenizare”. Acestea se cuvenia să se tipărească foarte îngrijit până la o oarecare dată, și anume, nu întregul, care e stereotip, o goală și nefolositoare formulă de cancelarie: aceeași de la Alexandru cel Bun până la Alexandru cel Rău, Lapusneanu. Ci să se reproducă exact toate numele interesante, toate cuvintele românești amestecate în cele slavone, toate părțile ce privesc obiceiuri și datine, toate Divanurile, mărturiile boierești, inedite, care nu se află aiurea. Așa s’ar fi urmat până la pragul vremilor de prefacere, când registul ar fi cuprins și mai puțin din documentul original. Căci ori-cine tipărește ceva dintr’un document intern, dintr’o carte de danie sau de întăritură domnească, nu trebuie să piardă din vedere, că ele nu se pot asemăna cu un document politic, în care fapte, păreri și sentimente nouă se oglindesc de la început până la sfârșit, în care chiar și formulele de politeță, cercetate bine, pot ascunde ceva interesant, pot întregi știrile asupra relațiilor dintre două persoane” [3, p. 9].

Am citat acest pasaj destul de vast, dar nu am putut să procedăm altfel deoarece anume prin acesta este redată metoda și modul de redare paleografic a documentelor folosit de către N. Iorga.

Este necesar de consemnat, însă, și faptul că în anumite cazuri, istoricul se contrazice. Așa în *Despre adunarea și tipărirea izvoarelor* referindu-se la B. P. Hâjdău, Iorga consemna, că noua generație ce s-a ridicat ulterior generației romantice și încrezătoare mai neserioasă decât cea precedentă, își cerea cartea sa principală de istorie de la Hâjdău. Și la 1872 apărea salutată cu entuziasm de întreaga presă „Istoria critică a Românilor”.

„Întrebuințind izvoare foarte bogate, unic de bogate, față de ce se scrisese până atunci, mișcându-se în mijlocul lor cu o libertate uimitoare, autorul (B.P. Hâjdău) dădea un șir de *essays*, de studii asupra originilor, ajungând la concluzii, dintre care unele au ramas, iar altele s’au înlăturat pe urmă. Povestirea nu exista, și nu se vedea o țintă, – așa încât lucrarea era menită să ramâie fragment,

fragmentul simbolic al unei epoci de silinți titanice pentru a atinge culmi, către care știința n'are drumuri. Alături de „Istoria Critică”, lucrarea lui Laurian, mult mai puțin învățată și pătrunzătoare, și stăpînită, de un punct de vedere fals, rămîne totuși ca o opera bine concepută în felul ei, sistematic urmărită și în adevăr folositoare pentru conștiința poporului caruia-i era menită” [1, p. 76-77].

Deci observăm grațitudinea și admirația cu care N. Iorga, se referă la folosirea de către B.P. Hâjdău a suportului documentar și a mînuirii îndemînatice a acestuia pentru scrierea „Istoriei critice”, pe de altă parte însă acesta din urmă este dur criticat. Și critica se referă anume la lucrul cu documentul.

N. Iorga arăta, în același timp, că Hâjdău, a recomandat un sistem de transcriere cu litere latine, a mărturiilor trecutului istoric a documentelor din perioada nu atât de îndepărtată. Dar în același timp a propus și transcrierea care cerea „o pedanterie deșartă” pentru editarea cu grafeme slavone ieșite din uz, greu de cules, și incomode pentru mulți la citire, tendință pe care o explica Iorga prin faptul că Hâjdeu dorea să convingă pe Ministrul de Instrucție de caracterul savant al publicației sale, ridicând nejustificat publicarea documentelor cu grafie chirilică până la anul 1700. Și „Lucrul a fost rău mai ales prin urmările sale, cad de aici înainte orice meșter în buchii, cu ceva carte slavonă, a crezut că el se poate răzima pe autoritatea d-lui Hașdeu, cerînd ca nimeni să nu o permită a face preschimbări de alfabet din care poate iesi ruina științei, și în special a filologiei romîne!” [3, p. 13].

În stilul său sarcastic, referindu-se la editarea „Arhivei istorice”, Iorga va concluziona: „Pe ultima foaie a publicației s'ar fi putut scrie cu litere tot așa de mare ca și cele de la sfârșitul volumului al doilea „Aci publicațiunea s'a suprimatu din capriciulu domnului B. Petriceicu Hajdeu [ortografia timpului], viitor director la Archivele Statului” [3, p. 18].

În același timp este necesar de atenționat că unele din criticile aduse lui B. P.Hâjdeu, ulterior vor fi încălcate de chiar N. Iorga.

Astfel referindu-se la volumul I a „Arhivei istorice”, este criticată modalitatea de alegere a documentelor introduse în volum arătând că respectivul conține și fragmente din cronici și documente, documente scrise în limbi străine și documente slavone, și documente în română inclusiv și inscripții - deci neexistând un sistem bine determinat.

În același timp dacă vom analiza volumul XVI, din colecția Studii și documente cu privire la istoria românilor, sau chiar titlul acestuia vom constata că s-a publicat: *Chemarea lui Constantin Vodă Mavrocordat către olteni; Trei scrisori privitoare la Ienăchiță Văcărescu; Un manuscris de leacuri; Două acte privitoare la Unire; O moșie a lui Mihai Viteazul: Bârca din Dolj; Un memoriu de avocat al lui Mihai Kogălniceanu (1847); Mărunțișuri istorice; Documente amestecate; Acte botoșănene și dorohoiene privitoare mai mult la familia Cananău; Alte mărturisiri istorice; Documente comunicate de d. Simionescu-Râmnicăneanu; Din actele expuse la expoziția istorică din Iași – Documente ale familiei Palade; Un catastif de dajde al orașului Galați, (c. 1683) – Pomelnicul românesc al mănăstirii Bisericiani; Inscripții și însemnări; Documente amestecate; Varia; Miscellanea [8].*

Totuși, obiectivele puse de către N. Iorga la începutul secolului al XX, ar trebui luate în considerație și în zilele noastre, deoarece sunt actuale, cel puțin în cazul Republicii Moldova. Acesta consemna: „În acest moment, perspectivele ce se deschid pentru viitor sînt largi, și cer munca îndelungată a unui șir de tineri, cari, la noi ca și în Ungaria, în Polonia, ar putea începe prin adunări de documente, cu sprijinul Academiei, ce ar putea organiza, ca și, în aceste țări, Academiiile din Budapesta și Cracovia, misiuni științifice menite a înlocui pe viitor bursele pentru studii, care, în starea de dezvoltare a Universităților noastre, nu mai pot avea nici un rost” [1, p. 119-120].

Din criticile efectuate, asupra vechilor culegeri de documente ne va deveni clară și orientarea lui N. Iorga în publicarea celor

dintâi volume ale sale spre colecția Hurmuzaki. Așa marele istoric referindu-se la aceasta afirma: „Venim acum la marea colecție Hurmuzaki, care a aruncat în urmă, ca povestiri fără valoare actuală tot ce se scrisese până atunci, în monografiile sau în opere generale asupra istoriei Românilor, fără a excepta lucrări așa de „documentate” pentru timpul lor ca Ioan-Voda cel - Cumplit al d-lui Hasdeil, sau „Mihal Viteazul” lul Bălcescu, care a rămas astăzi numai un „text de limbă”, o lectură plăcută, pe care însă nu se poate răzîma nici o afirmație de fapt și nici o judecată. Se poate zice că nici odată o dezvăluire de izvoare nu avuse un caracter așa de măreți prin proporțiile ei și nu influențase într-un chip așa de hotărâtor, preschimbând tot, ca seria de volume care veșnicesc, înaintând neconținând, despicând negurile necunoașterii, numele baronului Eudoxiu de Hurmuzaki” [1, p. 108]. Credem că din acest pasaj rezultă mai mult decât clar simpatia pe care a avut-o N. Iorga către această colecție.

Este evident că N. Iorga nu s-a ocupat numai cu critica cu-legerilor precedente de documente sau a persoanelor care s-au ocupat cu acest lucru, în opera sa fiind cuprinse și aprecierile în afară de personalitățile amintite mai sus, și activitatea a unor V.A. Urechea, Melchisedec Ștefănescu, Gh. Sion, Al. Odobescu, Gh. Tocilescu și alții.

N. Iorga a fost și cel care la momentul potrivit, îndeosebi pentru perioada sa, a caracterizat, și elementele constitutive a activității paleografice, fie că se referea la depozitoriile medievale de documente, la locul de editare a documentelor sau manuscriselor sau la diferitele tipuri de acte.

Așa în unul din pasaje, N. Iorga consemna că vechile noastre mănăstiri aveau un singur fel de biblioteci, ce creșteau prin râvna cucernicilor locuitori ai chiliilor, acelora dintre călugări care alcătuiau elita mănăstirească a cărturarilor. Continuând marele istoric arăta că monahul român, care schimbase cu comănacul căciula săteanului, lucra cu sapa și plugul pe moșiile întinse ale

comunității, unde se putea să nu mai ajungă munca dăruită a țăranilor locuitori; „învățatul” din chinovie își purta condeiul de caligraf orice om învățat, pe atunci, era neapărat și un elegant caligraf pe hârtia sătească sau venețiană, luând izvod dintr-o carte slavonească, cuprinzând adevărurile credinței sau tălmăcirea lor [1, p. 8].

Deci, se observă clar faptul că N. Iorga pe lângă rolul pe care îl acorda mănăstirilor și călugărilor în emiterea produsului scris se referă și la descrierea ustensilelor grafice din epoca medievală, un lucru care după noi este unul de asemenea important pentru studiile paleografice.

Într-un alt volum N. Iorga consemna: „În biserici și mănăstiri se păstrează însă prin slovele săpate în aur și în argint, prin lespezile scrise ce acopăr morminte, prin pomelnice săpate în piatră la altare, prin piatra cu slove așezată de-asupra ușilor, - amintirea trecutului nostru, care ne este scump, ari de-a fost bun, ori de-a fost rău, ori de cuprinde în el mari nenorociri, ori de vădește și câte o clipă de fericire. Aceste pisanii, această scriere pe piatră s-au făcut totdeauna cu o evlavie, cu o iubire, cu o înțelegere deosebită. În Moldova s-a dezvoltat o întreagă caligrafie lapidară chirilică înrăurită de literele gotice ale Sașilor din Ardeal și Germanilor din Galiția. În Țara Românească frumusețea neîntrecută a manuscriselor Renașterii, înalte, rotunde, măiestru împodobite, a fost împrumutată din Veneția, pe calea tipăriturilor ce s-au făcut puțin timp după 1500 cu meșteri de acolo sau pe calea unor săpători de piatră sârbi, ragusani, cari știau cum se lucrează în acea Italie înnoitoare a artei” [2, p. VI].

Așa vedea N. Iorga, importanța inscripțiilor și scrierilor lapidare pentru istoria românilor și de fapt de aici va evolua și ceea ce ulterior marele istoric va numi „mica istorie”.

Pe de altă parte, referindu-se la un alt timp de documente – scrisorile – le arată importanța nu numai ca izvor istoric, dar și lingvistic consemnând că „ele pot arăta în același timp ce mlădiere,

ce cumpătare, ce ascuțime plină de înțeles avea limba noastră de odinioară, care a rămas până astăzi limba poporului de la țară; într-o astfel de limbă, care e a tuturor strămoșilor și a celor mai mulți dintre românii de astăzi, se cuvine să scrie și cărturarii. Numai așa scrisul va putea străbate adânc în mulțimile românești și va putea căpăta trăinicie” [9, p. 247-248].

În sfârșit un aspect asupra căruia dorim să ne oprim, chiar are o conotație, nu tocmai pozitivă, este legat de faptul că multiplele volume de documente și intensitatea cu care le publica N. Iorga, au trezit o serie de critici nejustificate din partea unor oponenți care îl acuzau pe istoric pentru faptul că prin publicații urmărea agonisirea de sume de bani, ce erau repartizați de către ministerul de resort anume pentru publicarea acestor volume. Drept urmare în prefața la volumul IV a *Studiilor și documentelor cu privire la istoria românilor* N. Iorga consemna: „Cititorul va judeca și după ce i se dă astăzi dacă această colecție răscumpără prin foloasele ce aduce cheltuiala făcută de Ministerul de Instrucție cu dânsa. Țin să declar că, în ce mă privește pe mine, această cheltuială nu întrece, pentru copie, orânduire, adnotare, sau pentru redactarea studiilor din Prefețe, suma de cincizeci de lei de coală. Și acești bani își găsesc mai totdeauna întrebuințarea în călătorii de studii care aduc descoperirea de izvoare nouă.

Dacă însă Statul român ar putea asigura profesorii universitari mai mult decât hrana zilnică, sau dacă m-aș găsi în stăpânirea unei averi personale, aș renunța firește și la această plată” [5, p. CCCXIX].

În concluzii, se poate trasa o serie de constatări. În acest sens se poate preciza faptul că multitudinea de izvoare publicate de către Nicolae Iorga, la un moment dat au diminuat din imaginea avută de către marele istoric ca editor de izvoare și paleograf, în sensul deprinderii cititorului că acest lucru este unul firesc.

Totuși trebuie de subliniat faptul că Nicolae Iorga a fost unul din cei mai mari istorici români, ce a avut drept preocupare editarea de

izvoare cu referire la Istoria Românilor. Este de ajuns să semnalăm aici faptul că de exemplu colecția *Studii și documente cu privire la Istoria Românilor* cuprinde 16 291 pagini și 30 000 de documente, iar volumele publicate de către Nicolae Iorga în colecția Hurmuzaki cuprind 6 654 de pagini cu 9030 de documente.

Din punct de vedere spectral, N. Iorga a publicat izvoare de diferite tipuri și cu un conținut diferit, meritul acestuia constând în faptul că a pus bazele pentru constituirea unui suport izvoristic solid pentru posibilitatea de scriere a Istoriei Românilor.

Referințe bibliografice

1. IORGA, N. Despre adunarea și tipărirea izvoarelor relative la istoria românilor. In: Prinos lui D.A. Sturza la împlinirea celor șaptezeci de ani. București, Institutul de arte grafice „Carl Gobl”, 1903, p. 1-129.
2. IORGA, N. Inscriptii din bisericile României. Vol. 1. București: Institutul de arte grafice și institutul „Minerva”, 1905. 312 p.
3. IORGA, N. Note critice asupra culegerilor de documente interne românești. București: Stabilimentul grafic I. V. Socecii, 1903. 34 p.
4. IORGA, N. Notes de diplomatique roumaine, București: Impr. „Cultura Națională”, 1930, 30 p.
5. IORGA, N. Studii și documente cu privire la istoria românilor. Vol. IV: Legăturile Principatelor Române cu Ardealul. De la 1601 la 1699. București: Editura Ministerului de instrucțiuni, 1902. 663 p.
6. IORGA, N. Studii și documente cu privire la istoria românilor. Vol. XV: Inscriptii din bisericile României, București: Institutul de arte Grafice și Editura „Minerva”, 1905.
7. IORGA, N. Studii și documente cu privire la istoria românilor. Vol. XIII: Scrisori și inscripții ardelene și maramureșene. (II: Inscriptii și însemnări). București: Atelierele grafice Socec, 1906. 336 p.
8. IORGA, N. Studii și documente cu privire la istoria românilor. Vol. XVI. București: Atelierele Grafice Socec, 1909. 452 p.
9. THEODORESCU, B. Nicolae Iorga 1871-1940: biobibliografie. București: Editura științifică și enciclopedică, 1976.576 p.

REPERE BIOGRAFICE A PROTOIEREULUI ICONOM STAVROFOR CONSTANTIN POPOVICI, REDACTOR-FONDATOR AL REVISTEI „LUMINĂTORUL”

Preot dr. Viorel COJOCARU,
revista „Luminătorul”, Biserica
„Sf. Ap. Petru și Pavel”, or. Chișinău
E-mail: prvioarelcojocar@gmail.com

Rezumat: *Viața Părintelui Popovici cuprinde o serie de evenimente trăite și implicări jertfelnice pentru prosperarea Bisericii lui Hristos și a neamului românesc din Basarabia. Pe mâna acestui slujitor de neam și de Biserică au trecut o bună parte din intelectualii perioadei interbelice.*

Despre marele dascăl Constantin Popovici cunoaștem că a fost român, basarabean de baștină, născut la 10 octombrie 1860, în familia preotului Gheorghe și Ana Popovici, în comuna Rădeni, jud. Iași. O informație mai amplă despre biografia preotului profesor o găsim în formularul de serviciu, păstrat la cancelaria Seminarului Teologic din Chișinău și publicat în revista „Luminătorul”, nr. 9 din anul 1943. În 1883 el absolvă Seminarul Teologic din Chișinău fiind trimis ulterior la Academia Teologică din Kiev ca bursier și, după ce termină cursul complet al Academiei, i se conferă titlul de licențiat în teologie în anul 1887, la 27 iulie susținând teza „Sfântul Sofronie, patriarhul Ierusalimului”.

Mai târziu absolvă și cursurile de masterat. În anul 1887, la 4 septembrie a fost numit de către Sinodul Bisericii Ortodoxe Ruse profesor titular de liturgică, omiletică și pastorală la Seminarul Teologic din Chișinău, unde, timp de 40 de ani, se jertfește pentru creșterea culturii teologice în rândul preoțimii. În anul 1891, la 12 martie, a fost hirotonit preot la Biserica „Sf. Gheorghe” din Chișinău.

În anul 1908, de la 1 ianuarie și până la ultima suflare, a fost redactor-fondator al revistei moldovenești „Luminătorul”. În pofida faptului că prin intermediul acestei reviste promova cultura românească și patriotismul, prot. Constantin Popovici a fost pe cale să apuce calea pribegiei pe pământurile Rusiei, exact așa cum s-a și întâmplat cu celălalt fondator, Arhim. Gurie Grosu, viitorul Mitropolit al Basarabiei.

Evenimentele cele mai tragice se întâmplă în perioada coteropirii Basarabiei și primul rapt îl surprinde pe părintele Constantin la Chișinău, rușii îi taie pensia de preot obligându-l de fapt să trăiască momente martirice. În seara zilei de 3 iulie 1943, a plecat din viață la vârsta de 83 de ani. Acest mare cărturar al Basarabiei, Constantin Popovici, rămăsese în ultimul timp singurul reprezentant al mândriei generației trecute, prin care s-au făurit și s-au realizat atâtea idealuri ecleziastice și patriotice.

Cuvinte-cheie: preot, Biserică, revistă, articol, slujitor, seminar, rector.

***

Cât de frumos și echitabil a zidit Dumnezeu lumea, iar în centrul ei a preferat să fie plasată o personalitate, o creatură după „chipul și asemănarea Sa” (Facere 1, 27). Această creatură, el - omul, dirija și va supraveghea zidirea dumnezeiască. Această personalitate este chemată la sfințenie, la îndumnezeire, indiferent de statutul social, de timp sau de vârstă. Fiecare din noi suntem chemați la aceeași obârșie, la unirea din nou cu Ziditorul nostru. Viața omului este o călătorie și în ea se impregnează diverse eve-

nimente, pe care uneori istoria le înscrie în catastihul ei. Acolo se înscriu doar profesioniști cu aptitudini evidențiate. Biserica are catastihul ei aparte, a personalităților duhovnicești, numit - sinaxar. Biserica noastră astăzi are un sinaxar, unde s-au înscris creștinii care au ajuns la performanțe duhovnicești deosebite, au reușit îndumnezeirea materiei și desăvârșirea sufletului. Biserica Ortodoxă din Basarabia a cunoscut personalități care au strălucit prin calitățile lor duhovnicești și prin râvna de a sluji cucernic Ziditorului nostru.

O perioadă aparține din viața neamului nostru o constituie perioada ateistă, unde istoria dă mâna cu Biserica pentru a immortaliza momentele de glorie a bunelor noastre. Cu siguranță, Dumnezeu a înscris în cartea Sa numele celor care L-au mărturisit în timpul prigoanelor ateiste cu propria viață. Istoria bisericii ortodoxe din Basarabia recunoaște remarcabila personalitate a Iconomului Mitrofor Constantin Popovici, ca înainte mergător și pregătitor de preoți mărturisitori în perioada comunistă. Despre activitatea și rodnicia Sfinției sale am mai scris [8, p. 23-29], nu putem să muțim când societatea de zi ne cere modele vrednice, iar rezultatele misiunii părintelui necesită incluse în câteva volume.

Exemplul trăirii sale în Hristos l-a făcut să fie apreciat la justa valoare drept „Patriarhul Preoțimii Basarabene” [6, p. 56]. Nu mai avem astăzi slujitori ai altarului care să-l fi cunoscut, iar istoria numără mulți ucenici care și-au adus aminte de valoarea faptelor lui pentru Biserică și Neam. Ucenicii lui l-au mărturisit drept sfânt, fiind „o fire blândă cum nu se poate găsi pereche, era icoana vie a unui exemplu de preot adevărat, întrunind la superlativ toate calitățile evanghelice cerute unui păstor” [7, p. 555]. Viața și gândirea lui a fost în duh dumnezeiesc, „părintele Constantin a fost comoara tuturor virtuților creștine. Omenescul a fost lăsat totdeauna în umbră, spiritul și idealul l-au preocupat dintotdeauna” [7], mărturisea preotul Pavel Grosu.

Viața Părintelui Popovici cuprinde o serie de evenimente trăite și implicări jertfelnice pentru prosperarea Bisericii lui Hristos și a neamului românesc din Basarabia. Pe mâna acestui slujitor de Neam și de Biserică au trecut o bună parte din intelectualii perioadei interbelice, care s-au șlefuit în băncile Seminarului Teologic de la Chișinău.

Pentru ca să rămână viitorului scurte informații despre marele dascăl, consemnăm că preotul Constantin Popovici a fost român, basarabean de baștină, născut la 10 octombrie 1860 în familia preotului Gheorghe și a Ana Popovici din comuna Rădeni, jud. Iași, mama lui fiind ardeleană [5, p. 172]. Cât ține de anul nașterii, părerile istoricilor sunt împărțite. Redacția revistei „Luminătorul” susține că s-a născut în anul 1860, având drept sursă autobiografia lui păstrată în cancelaria Seminarului Teologic [7, p. 556], iar o parte din cercetători și istorici, cum ar fi Boris Buzilă, Paul Caravia, Virgiliu Constantinescu, diac. Stefan Iloaie, autorii cărții „Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii din temnițele comuniste” [1, p. 60], susțin că acesta s-a născut la 10 octombrie 1861.

O informație mai amplă despre biografia preotului profesor o găsim în formularul de serviciu, păstrat la cancelaria Seminarului Teologic din Chișinău și publicată în revista „Luminătorul”, nr. 9 din anul 1943. Iconom Mitrofor Constantin Popovici, rector și profesor titular la Seminarul Teologic din Chișinău, la catedra de Liturgică, Pastorală și Drept Canonic. Mitropolitul Antonie Plămădeală menționa că, după absolvirea școlii primare la mănăstirea Hârjauca, i-a fost respinsă admiterea la Seminarul Inferior de la Edineț pentru că nu cunoștea limba rusă [5, p. 172]. În 1883 tânărul Constantin absolveste Seminarul Teologic din Chișinău fiind trimis ulterior la Academia Teologică din Khiev ca bursier și, după ce termină cursul complet al Academiei – i se conferă titlul de licențiat în teologie în anul 1887, la 27 iulie susținând teza „Sfântul Sofronie, patriarhul Ierusalimului”. Mai târziu absolveste

și cursurile de masterat.

În anul 1887, la 4 septembrie a fost numit de către Sinodul Bisericii Ortodoxe Ruse, profesor titular de liturgică, omiletică și pastorală la Seminarul Teologic din Chișinău, unde timp de 40 de ani, se jertfește pentru creșterea culturii teologice în rândul preoțimii. În acea perioadă se purta cinste mare pentru intelectualii care absolveau Seminarul Teologic, în acest fel mulți din intelectualii și cărturarii Basarabiei de atunci s-au bucurat de grija prot. Constantin Popovici, insuflându-le dragostea față de Dumnezeu și Neam. Chiar dacă a fost numit profesor și la Facultatea de Teologie și era necesar să profeseze în limba rusă, el folosea limba română, cea pe care a vorbit-o și Mitropolitul Gavriil Bănulescu Bodoni [5].

În anul 1889, la 4 septembrie a fost numit profesor al învățaturii despre neo-iudaism.

În anul 1891, la 12 martie a fost hirotonit preot la Biserica „Sf. Gheorghe” din Chișinău.

În anul 1892, la 14 ianuarie a primit dreptul de a purta nabe-derniță.

Începând cu 1 ianuarie 1893 și până la 1 ianuarie 1896, a fost membru al Sfatului Economic la Școala Eparhială de Fete din Chișinău, fiind ales de către Congresul Eparhial (Proces Verbal Nr. 13 al ședinței Congresului de la 15 iunie anului 1892) [7, p. 566-567].

În anul 1895, la 22 aprilie a primit dreptul de a purta scufie.

În anul 1896, la 24 decembrie a fost transferat la Biserica „Sf. Ilie” din Chișinău.

În anul 1897, la 11 iunie a fost numit membru al Consistoriului din Chișinău și preot supranumerar la Catedrala din Chișinău.

În anul 1898, la 6 mai a primit dreptul de a purta culion.

În anii 1901-1918 el a tălmăcit în românește „Voroave și cuvântări” din culegeri de predici. La tălmăcirea acestora au colaborat și Mitropolitul Gurie Grosu, preoții: Fângă, Mihail Plămădeală, Mitrofan Ignatie, Iulian Friptu, Vasile Agapie, Grigorie Constan-

tinescu, și alții, care de fapt erau toți membri și colaboratori ai revistei „Luminătorul”. Iar până la 1918, cu suportul și girul preacucerniciei sale s-au tipărit la Tipografia Eparhială 50 de broșuri și cărți în limba română [5, p.173].

În anul 1902, la 6 mai a primit dreptul de a purta cruce aurită, binecuvântare dată de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse.

În anul 1900, la 28 august, prin ordinul Sfântului Sinod a fost numit cenzor al foilor ruso-moldovenești, editate de către Frățimea Nașterii lui Hristos. Foile volante erau editate în limba română și limba rusă, în românește se tipăreau în 4, 8 și 12 pagini.

În anul 1904, la 13 septembrie a primit mulțumirea de la Sfântul Sinod pentru stăruința și munca depusă în calitatea de cenzor al Foilor Frăției Nașterii lui Hristos. În anul 1904, la 28 octombrie a fost numit al treilea preot la catedrală și retras din serviciu de la Consistoriu în urma cererii personale.

Prin decizia Sinodului de la 7 aprilie 1905, sub Nr. 1854, a fost ridicat la rangul de protoiereu. În anul 1905, la 6 mai, a fost numit redactor responsabil al foilor ruso-române, editate de către Frățimea Nașterii lui Hristos.

În anul 1908, de la 1 ianuarie și până la ultima suflare, a fost redactor-fondator al revistei moldovenești „Luminătorul” împreună cu ieromonahul Gurie Grosu, viitorul mitropolit al Basarabiei. Datorită faptului că prin intermediul acestei reviste promova cultura românească și patriotismul prot. Constantin Popovici a fost pe cale să apuce calea pribegiei pe pământurile Rusiei, exact așa cum s-a și întâmplat mai târziu cu Arhim. Gurie Grosu. Părintele Constantin îi redă cu lux de amănunte membrului de redacție al revistei, preotului Pavel Grosu [7, p. 560-561], modul cum a intrat în conflict cu Arhiepiscopul Serafim Ciceagov. Acuzația era: „Aveam oarecari legături cu Regatul, în special prin ziare și reviste, etc, mă luase în primire și presimțeam că mă așteaptă surghiunul”. Salvarea îi vine din partea fostului elev, pe atunci Mitropolitul

Arsenie Stadnițchi de Novgorod și rector al Academiei Teologice din Moscova. A fost unicul din membrii redacției care a scăpat de sub pedeapsa arhierescă țaristă. Recunoaște mai târziu că a făcut un mare rău pentru ruși și un serviciu util pentru românii din Basarabia și numai prin editarea revistei „Luminătorul”.

În calitate de redactor al revistei, părintele Constantin a reușit să transpună posterității abilitățile sale de aghiograf și bun scriitor. În perioada anilor 1908-1920, în partea neoficială a „Luminătorului” sunt incluse două și mai multe articole într-un singur număr. Cele mai dese articole fac parte din grupul predicilor și omiletice, astfel că a creionat importanța celor mai mari praznice din cuprinsul anului, dar și felul de a reda viața unui sfânt îl caracterizează personal printr-un dar retoric aparte. Din această privință reiese că multe din articolele sfinției sale erau dedicate preoților învățători din școlile primare și gimnaziale.

În anul 1909, la 6 mai a primit decorația „Sf. Anna” gradul 3 pentru serviciul cu abnegație. În urma cererii sale s-a retras din serviciu ca preot la Catedrală în anul 1910, la 6 mai.

În anul 1910, la 10 iulie a fost ales de către preoțimea capitalei, spiritual-duhovnic al cercului Chișinău oraș, îndeplinind acest serviciu până la 10 februarie 1921.

În anul 1910, la 10 octombrie a fost ales de către Frățimea „Nașterea lui Hristos” ca președinte al comisiei pentru corectarea și tipărirea cărților bisericești în limba moldovenească.

În anul 1913, la 17 ianuarie, cu ocazia centenarului Seminarului Teologic din Chișinău, este decorat cu decorația „Sfintei Anna”, gradul II.

În anul 1916, la 6 mai a fost înmănată decorația „Sf. Vladimir”, gradul 4, pentru îndeplinirea serviciului cu o deosebită râvnă.

În anul 1920, la 20 martie a fost ridicat la rangul de Iconom Stavrofor.

În anul 1920, la 1 decembrie a fost numit rector provizoriu la

Seminarul Teologic din Chișinău.

În anul 1921, la 24 octombrie, prin înalt Decret Regal Nr. 4217, a fost numit rector și profesor titular la Seminarul Teologic din Chișinău.

În anul 1922, la 13 noiembrie a fost ales în unanimitate președinte al Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Chișinău.

În anul 1923, la 3 decembrie a fost gratificat cu mitră.

În anul 1940 a suferit o intervenție chirurgicală, după care nu și-a mai revenit până la moarte.

S-a învrednicit și de câteva decorații laice, a fost decorat cu Meritul Cultural și Coroana României.

Evenimentele cele mai tragice se întâmplă în perioada cotozirii Basarabiei de Imperiul Rus, primul rapt al Basarabiei de către ruși îl surprinde pe părintele Constantin la Chișinău și primul lucru cu care îl „învrednicesc”, îi taie pensia de preot obligându-l de fapt să trăiască evenimente martirice. A îndurat multe din partea ostașilor sovietici. Nu-l mai recunoștea lumea pe stradă de frica de a nu fi complice la dezvăluirea adevărului și a nu fi martori la un proces funebru de judecată ce s-a petrecut în perioada comunistă din anii 1940-1941 cu o bună parte din preoți. La o vârstă trecută de 80 de ani era nevoit să aștepte la cozile interminabile pentru a-și lua pe cartelă gazul și pâinea necesară, dar totul se finisa până când un tânăr sau o tânără sovietică îi reproșa „postoi papașa” (mai așteaptă tăticele), obligându-l să aștepte mult și bine. Despre aceste momente tragice amintește părintele Paul Mihail că „... Duminică, 4 mai 1941, Iași... Mi-am adus aminte de păr. Constantin Popovici, fostul rector al Seminarului din Chișinău, pentru care nimeni nu a cerut repatrierea” [4, p. 48]. În general, părintele Paul Mihail l-a avut pe rectorul Seminarului Teologic de la Chișinău drept prototipul unei icoane vii, iar când a plecat la Domnul, în casa protoiereului C. Popovici s-a găsit într-o carte, păstrate cu sfințenie scrisoarea ucenicului său, a tânărului teolog,

scrisoare pe care pr. Pavel Grosu a publicat-o în întregime în revista „Luminătorul” [7, 568-569].

Datorită faptului că Chișinăul era supraîncărcat cu ostași sovietici și partizani, conducerea a purces la un sistem ingenios de suprimare a localnicilor, adică dublarea sau triplarea sufletelor într-o locuință. Iată că în această perioadă, bătrânul dascăl a fost scos din camera lui și dat în tinda casei. Tot în această perioadă neavând ce vinde pentru a-și menține existența, cuprins de teroarea fricii, a început a cutreiera bisericile din capitală care mai funcționau, cerșind ajutor.

După dezrobirea Basarabiei, prot. Constantin Popovici le mărturisea ucenicilor rugăciunea pe care o rostea zilnic în perioada ocupației, adăugată la canonul preoțesc obișnuit. Se ruga fierbinte la Dumnezeu să vină frații români ca să moară sub ei pentru a fi înmormântat după cuviință [7, p. 565]. Dumnezeu și-a revărsat mila Sa asupra rugăciunii lui.

După eliberarea Chișinăului, colegii care s-au refugiat în țară l-au găsit bolnav rău, dar totuși el se lăsase de preocupările sale cărturărești. A adunat o colecție de cuvântări scrise din inimă, trăite prin experiența vieții sale de martir, colecție care urma să vadă lumina tiparului cu grija Secției Culturale a Mitropoliei.

În seara zile de 3 iulie 1943, a plecat din viață la vârsta de 83 de ani. Acest mare cărturar al Basarabiei, Constantin Popovici, Iconom Stavrofor rămăsese în ultimul timp singurul reprezentant al mândriei generației trecute, prin care s-au făurit și s-au realizat atâtea idealuri ecleziastice și patriotice.

Vestea morții părintelui Constantin a fost primită cu adâncă îndurare de preoțimea basarabeană, sau mai bine zis de elevii lui. La prohodul săvârșit pe data de 6 iulie, ora 9, de către ÎPS Efreem Tighineanul, Locotenent de Arhiepiscop al Chișinăului, nu a reușit să participe bunul lui prieten ÎPS Gurie Grosu, fiind în același timp internat la spitalul din Târgu-Jiu [7, 570]. La slujba prohodului au

participat peste 60 de preoți, iar la căpătâiul lui se aflau Ion Pelivan, Vasile Bârcă, Constantin Dardan și alți frunțași ai țării. Catafalcul era înconjurat de mii de lumânări ce le țineau aprinse de cei care veniseră să-l petreacă pe ultimul drum pe bunul și scumpul lor dascăl și îndrumător.

Necesită amintite cele mai frumoase elogieri pe care le-au lăsat ucenicii părintelui profesor, de exemplu, patriotul Pantelimon Halipa amintea că „încă un cuvânt merită să fie spus pentru Părintele Constantin Popovici, care ne-a predat retorica și pastorală. Omul acesta, ca originar din Basarabia, nu putea să nu înțeleagă greutatea care ne aștepta pe noi, viitorii slujitori ai bisericii în satele moldovenești, de aceea, când îi puneam întrebarea ce ne vom face la parohiile moldovenești, că nu învățăm Biblia în limba noastră și de ce nu ni se arată cum avem să slujim și să vorbim moldovenilor, părintele Constantin de fiecare dată își explica grija și durerea că administrația Eparhială și Sinodală nu soluționează mai repede această problemă, fără să o atace în revista eparhială” [3, p. 70]. Tribunalul Basarabiei, preotul Vasile Țepordei afirma că părintele Popovici era „înzestrat cu calm, o bunătate și un tact poate mai rar avea cineva, părintele Constantin Popovici a reușit în viață să înlăture toate îndoielile și să determine toate voințele executarea celor dorite de el. Un om fără ambiție și fără dorința de a parveni, a știut totuși să se impună celor din jur, dar mai ales viitorilor preoți, pe care timp de 40 de ani i-a îndemnat, i-a sfătuit și i-a dat ascultare cu răbdare și îngăduință de pustnic” [2, p. 123]. Același ucenic se confesa pe 12 septembrie 1988 prietenului băștinaș, mitropolitului Antonie Plămădeală despre părintele director, Constantin Popovici: „Eu nu l-am apucat, dar spiritul lui a fost întruchipat mai apoi de părintele Serghei Bejan, mare director al Seminarului din Chișinău și profesor la Facultatea de Teologie. Eu am fost multă vreme sub direcția părintelui Bejan, pe care Dumnezeu să-l odihnească în pace” [5, 174].

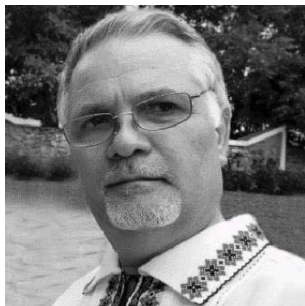
Avem mari datorii morale față de acest vrednic părinte, protoiereul Constantin Popovici: nu mai cunoaștem unde-i mormântul; nici o stradă din capitală nu-i poartă numele și încă multe volume din opera Sfinției sale publicate în revista „Luminătorul”, așteaptă cu nerăbdare să fie reanimate. Pe lângă toate aceste datorii, nu ne rămâne altceva decât să ne rugăm Domnului zicând: „Doamne, odihnește cu sfinții pe Protoiereul Mitrofor Constantin, unde nu este durere, nici suspin, ci viață fără de sfârșit”.

Referințe bibliografice:

1. CARAVIA Paul; Constantinescu Virgiliu, diac; Iloaie Stefan. *Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii din temnițele comuniste*. Cluj-Napoca, 1995, 84 p.
2. COLESNIC, Iurie. *Basarabia necunoscută*. Vol I, Chișinău: Edit. „Universitat”, 1993, 316 p.
3. CONSTANTIN, Ion; NEGREI, Ion. *Pantelimon Halipa, Apostol al Basarabiei. Studii. Documente. Materiale*. Chișinău, 2013, 736 p.
4. MIHAIL, Paul. *Jurnal (1940-1944)*. București: Edit. „Paideia”, 1998, 374 p.
5. PLĂMĂDEALĂ, Antonie. *Basarabia*. Sibiu, 2003, 174 p.
6. Pr. Paul Mihail. *Au rămas în Basarabia*. În: *Luminătorul*, 1941, nr. 1-2, p. 56.
7. Pr. Pavel Grosu. *Ne-a părăsit rectorul Constantin Popovici*. In: *Luminătorul*, 1943, nr. 9, p. 555.
8. Pr. Viorel Cojocaru. *Iconomul Stavrofor Constantin Popovici – martir al lui Hristos și al Neamului*. In: *Luminătorul*, 2011, nr. 4 (115), pp. 23-29.

URMELE PREOTULUI-POET ALEXIE MATEEVICI: PATRIMONIU ȘI ÎNDEMN LA ÎNĂLȚARE SPIRITUALĂ

Ion GĂINĂ,
scriitor, membru al Uniunii Scriitorilor
din Moldova, directorul Casei-muzeu
„Alexei Mateevici”,
s. Zaim, raionul Căușeni

Rezumat: *Operele unor mari personalități, valoroase pentru urmași, trebuie repuse în valoare, ancorate în realitate. E și cazul operei preotului-poet Alexie Mateevici.*

În scurta sa viață de doar 29 de ani reușește să scrie versuri originale (38 de titluri), să realizeze traducerea versurilor de inspirație creștină din marii scriitori ruși (34 de poezii traduse), să traducă din proza lui A. P. Cehov, scriind și o lucrare în proză (schița „Toamna”), să culeagă folclor și să scrie studii de folcloristică, dar să facă și publicistică angajată, în care îl vedem pe baricadele deșteptării naționale a basarabenilor.

Foarte important este cât și cum s-a reușit a păstra vie memoria lui A. Mateevici: montarea spectacolelor de poezie mateeviciană, deschiderea celor două muzee „Mateevici”, reeditarea lucrărilor sale, acordarea de titluri onorifice și burse care poartă numele lui A. Mateevici, regăsirea chipului poetului în arta plastică, în filatelia, suita de manifestări anuale „Zilele Naționale Mateevici” și Concursul Național al Tinerilor Creatori „Comoara”, dar și editarea constantă a materialelor promoționale prin care poetul este readus,

iconic, printre noi: cărți poștale, timbre, semne de carte, calendare, pliante, medalioane etc. Importantă și revenirea poetului în spațiul românesc general prin dezvelirea unor busturi și a plăcilor comemorative, prin organizarea unor manifestări mateeviciene comune. Contează pentru dăinuirea în timp a neamului nostru să auzim și să promovăm mesajele fundamentale ale lui A. Mateevici din „Basarabenilor”, din Cuvântarea la Primul Congres al Învățătorilor Moldoveni din Basarabia, din imnul „Limba noastră”.

Ca un îndemn continuu la înălțare spirituală vor fi și noile proiecte de revenire a preotului- poet A. Mateevici acasă. Cel mai valoros dintre ele este ridicarea Capelei-Panteon a Neamului Nostru în curtea Casei-muzeu „A. Mateevici” din Zaim.

Cuvinte-cheie: *Alexei Mateevici, preoți scriitori, literatura română, Basarabia, Casa-muzeu „A. Mateevici”.*

***

Casa-muzeu „Alexie Mateevici” din Zaim păstrează vie memoria aflării familiei preotului Mihail Mateevici în Zaim și, în special, a copilului și adolescentului Alexei M., primul dintre cei patru copii ai preotului-paroh din Zaim. Expoziția muzeală din cele șase săli pune în valoare scurta (doar 29 de ani!), dar foarte bogata viață a poetului național.

Muzeul a fost inaugurat la 26 martie 1988, în luna când preotul-poet ar fi împlinit 100 de ani de la naștere (16 martie stil vechi/ 29 martie stil nou), ajuns prin destin autor al Imnului de Stat al Republicii Moldova.

Inițiativa deschiderii muzeului a venit din partea subsemnatului, susținută practic de către Mihail Moraru, director al Gospodăriei agricole de stat „Calea nouă”, de cercetătorul literar Vasile Malanețchi, secundat de muzeograful și poetul Manole Neagu, de pictorii Sava Mihailenco, Timofei Roșca, Valeriu Portărescu și Ion Sfeclă. Aceștia au realizat expoziția în sălile „Eu cânt”, „Limba

noastră” și „Sala cu bust”, iar Ion Sfeclă a pictat portretele familiei Mateevici și două panorame ale satelor Zaim și Căinari.

Actuala casă-muzeu a adăpostit familia Mateevici între anii 1893-1907, iar Alexie Mateevici a locuit permanent în Zaim în perioada 1893-1897. Muzeul actual își vernisează expozițiile în casa construită de părintele Mihail, tatăl poetului, devenită, după trecerea la Domnul a acestuia, casă parohială. O fotografie de epocă prezintă familia Mateevici în fața casei în anul 1902.

În curtea muzeului a fost instalat, la 28 august 1990, monumentul poetului, lucrare în bronz, realizată de sculptorul bucureștean Mihai Ecobici, în colaborare cu Tudor Șerban și Tiberiu Moșteanu.

Casa-muzeu editează periodic, din 1994, publicația „Comoara”, din 1997 – colecția de cărți „Comoara”, din 2004 – colecțiile de cărți „Lacrima luminii” și „Cărțile familiei”, din 2005 – colecția de calendare „Personalități din sudul Basarabiei” și cea de artă plastică „Plugarul universului”. Din 2012 – colecția de cărți „Mărturii” și galeria de portrete „Personalități din sudul Basarabiei”. Instituția muzeală din Zaim editează anual un bogat material promoțional: pliante, cărți poștale, timbre personalizate, semne de carte, fanioane etc.

Muzeul are șase săli: trei dintre ele sunt camere memoriale (odaia părinților, odaia copiilor, biblioteca familiei Mateevici) și trei săli de expoziții (sala cu bust, sala „Eu cânt” și sala „Limba noastră”). Piesele de muzeu reprezintă importante lucrări: de pictură, sculptură, obiecte ale deservirii și etnografiei, fotografii originale, documente, o colecție de carte veche de la cumpăna secolelor XIX-XX.

Din 21 noiembrie 2001, într-un sediu temporar, activează filiala muzeului – „Centrul de Spiritualitate a Sudului Basarabiei” – care prezintă expozițiile „Petru Cărare”, „Grigore Grigoriu”, expoziția istorico-etnografică a ținutului și filiala Zaim a Casei Limbii Româ-

ne. După restaurarea sediului fostei școli primare în care au învățat Alexie Mateevici, Sebastian Veste, Vasile Cijejschi, Petru Cărare, Ion Ungureanu, Centrul va activa în edificiul istoric al acesteia.

Printr-o decizie din 1993 a Consiliului local Zaim, în localitate a fost creat un itinerar muzeal, numit „Inelul Spiritual al Zaimului”. Tot din același an muzeul memorial a devenit centru republican al desfășurării „Zilelor Naționale Mateevici” (30 ediții), a Concursului Național al Tinerilor Creatori „Comoara” (29 ediții). Aici sunt înmânate anual bursele „Comoara” – celor mai talentați și harnici elevi din ținut, sunt conferite trei titluri onorifice: „Cavaler al Spațiului Spiritual Mateevici”, „Om al Anului în Spațiul Spiritual Mateevici” și „Omul Unirii”. De asemenea, sunt decernate diplomele „Alexie Mateevici”, „Alexandru Cristea”, „Grigore Vieru”, „Petru Cărare”, „Ion Ungureanu” ș.a. Premianții concursurilor se învrednicesc de Medalionul comemorativ „Alexie Mateevici”.

În martie 2008, muzeul și-a reluat activitatea după restaurarea capitală (septembrie 2007 – martie 2008).

Cu suportul metodic și practic al muzeului din Zaim au fost deschise alte două instituții muzeale: Complexul muzeal „Monahul Ioan Zlotea” din Sălcuța și Casa-muzeu „Sculptorul Ion Guțu” din Taraclia, Căușeni. Astfel a fost creată „Axa Spirituală a ținutului Căușeni”, care include: Mănăstirea „Marta și Maria” din Hagimus, Biserica „Adormirea Maicii Domnului din Căușeni”(sec. XVII), Casele-muzeu „Alexie Mateevici” (Zaim), „Ioan Zlotea” (Sălcuța), „Ion Guțu” (Taraclia). Această axă va fi completată cu muzeele și expozițiile permanente „Scriitorul Petru Cărare”, „Actorul Grigore Grigoriu”, „Regizorul Ion Ungureanu”, „Apicultorul Veaceslav Harnaj” ș.a.

Zilele Naționale Mateevici au fost instituite acum douăzeci și nouă de ani și se desfășoară, anual, în perioada 16-30 martie. Omgiera poetului național pe perioada a două săptămâni se datorează

suprapunerii calendaristice a celor două stiluri – vechi și nou.

Alexie Mateevici s-a născut la 16 martie, stil vechi, dată care corespunde celei de 29 martie, stil nou, iar pe 30 martie, stil nou (17 martie, stil vechi), în calendarul creștin ortodox, este sărbătorit Cuviosul Alexie, Omul lui Dumnezeu, sau Teplea Alexei, cum este numit acest sfânt în popor. Procedându-se astfel, au fost luate în considerație ambele stiluri, dar și omagierea zilei onomastice a poetului.

Zilele Naționale Mateevici au ca generic cunoscutul îndemn al poetului omagiat, rostit în cuvântarea de la Primul Congres al învățătorilor moldoveni din Basarabia: „Să-i luminăm pe toți cu lumina dreaptă” (18.06.1917).

Instituția care a unit în jurul ei personalități, uniuni de creație, asociații, instituții de învățământ și cultură, pentru a-l omagia, anual, pe Alexie Mateevici și a-i valorifica opera, a fost **Casa-muzeu „Alexie Mateevici”** din Zaim. Colaboratorii ei au dovedit o concentrare neobișnuită de forțe intelectuale în Spațiul Spiritual Mateevici și o trăire spirituală aleasă pe Inelul Spiritual Mateevici, „inel” care include localitățile Căinari (în care s-a născut poetul), Zaim (satul copilăriei sale), Căușeni (localitatea în care au trăit bunicii poetului pe linie maternă) și Chișinău (capitala guberniei Basarabia), în care a trăit, a învățat și unde a fost înmormântat poetul – în Cimitirul Central Ortodox de pe strada Armenească.

Suita de manifestări mateeviciene purta, la început, denumirea „Zilele Mateevici”. După 15 ediții, s-a simțit nevoia redenumirii lor în „Zilele Naționale Mateevici”, invocându-se de către participanții la manifestări câteva argumente incontestabile:

1. Alexie Mateevici este un poet național;
2. În Republica Moldova activează peste 30 de instituții de învățământ și cultură, care îi poartă numele și care cuprind tot spațiul republicii;

3. Comemorarea poetului în luna martie a devenit o manifestare populară, neimpusă de instituțiile de stat, fiind asemuită cu dragostea ce o poartă poporul unor sfinți.

O vizită imaginară în curtea și în sălile Casei-muzeu ”A. Mateevici” Zaim. Pășim cu toții pe cărările copilăriei poetului și realizăm această comunicare transcendentă cu cel mai de seamă cântăreț al limbii române. Când ajungem în curtea casei sale din Zaim și ne îndreptăm privirea spre gardul de piatră dinspre răsărit, privirea noastră se întâlnește, involuntar, cu privirea copilului Mateevici, căci a privit și el la aceste „pietre grăitoare”, gardul fiind cel original.

Curtea casei sale mai păstrează două trunchiuri ale foștilor copaci de salcâm și de brad, care creșteau, aici, când familia Mateevici locuia în Zaim. Copacul de salcâm s-a dovedit a fi unul „grăitor”, căci sloboade din vechea rădăcină alte vlăstare tinere, ca semn al continuității unei cauze căreia i-a slujit poetul.

În locul fostei case (care nu s-a păstrat) a bătrânului clopotar din Zaim, moș Isai Vestе, se află și astăzi o piatră mare, care, pe timpuri, fiind îngropată în pământ, a servit copiilor familiei Mateevici drept scăunel. De asupra ei, se înalță astăzi, o **clopotniță simbolică**, numită „**Clopotnița Copilăriei**”, căci, la insistența micului Alexei, moș Isai l-a învățat să „tragă clopotele” bisericii din Zaim, locaș de cult al cărui paroh a fost, în perioada anilor 1893-1906, tatăl poetului, părintele Mihail Mateevici, înhumat în curtea bisericii la 24 iulie 1906, plecând la Domnul la doar 43 de ani. În memoria părintelui Mihail freamătă astăzi nucarii pe care-i întâmpină pe vizitatori pe „Aleea Tatălui”. Ei ne amintesc de poezia *Frunza nukului*, pe care poetul a consacrat-o bunului său părinte.

La restaurarea capitală a muzeului, în anul 2008, a fost restabilit și gârliciul beciului din curtea familiei Mateevici, beci care, actualmente, se află după gardul de piatră dinspre apus al acestei curți.

Universul casei părintești din Zaim are, acum, în centru, statuia poetului, care s-a dovedit a fi cel mai frumos poem (turnat în bronz) din spațiul dăinuirii noastre, așa cum afirmă, pe bună dreptate, Tudor Zbârnea, directorul Muzeului de Artă din Chișinău.

Autorii lucrării îl prezintă pe Mateevici suplu, suferind (desigur, pentru limba și neamul său), coborât printre noi ca un apostol, cu picioarele goale, cu mâna dreaptă așezată în partea inimii, gata oricând să facă gestul de dăruire către noi. Drept confirmare, jos, în dreapta statuii, pe o piatră de Cosăuți, este încrustată prima strofă a poeziei *Limba noastră*. Degetele poetului sunt subțiri, alungite, sugerând ideea unui artist sensibil. Crucea de la pieptul poetului nu atârna de lănțișor, ci crește în pieptul lui, ea face parte din corpul lui, e una cu el. Privirea îi este îndreptată spre locul pe unde a mers. Tot ea binecuvintează pașii celor ce îl vizitează astăzi.

În stânga statuii, în spațiul simbolicei cupole în care aceasta este încadrată, citim afirmația providențială a părintelui Vasile Țepordei, preotul și cercetătorul care a afirmat: „Mateevici a crescut ca un înger, a trăit ca un erou al culturii și a murit ca un sfânt al națiunii”.

Importante sunt și proiectele muzeului. Foișorul de lemn din curte, numit astăzi „Foișorul Memoriei” (are și un „Candelabru al Memoriei”, realizat de regretatul meșter popular Demian Marianciuc din Zaim), va fi, peste câțiva ani, transformat (puțin lărgit) în Capela-Panteon a Neamului Românesc. În ea se va păstra țărâna de la mormintele scriitorilor români de pretutindeni, iar preotul Mateevici e gata oricând să intre în ea și să liturghisească dimpreună cu frații săi de neam și de condei. Capela va avea și un iconostas din cuvinte, pe care vor fi așezate, într-o anumită ordine, valorile ce dau sens existenței noastre pe pământ.

Un alt proiect vine să reconfirme ideea că Zaimul este „Capitala poeziei *Limba noastră*”. Aici, poetul a început să conștientizeze

viața și sursa ei divină. Mai multe întâmplări din copilărie îl fac mai apoi să formuleze în poezia *Limba noastră*, cele mai inspirate definiții artistice ale limbii române. Revenim în fiecare primăvară la aceste întâmplări prin montarea spectacolului de poezie „Binecuvântarea” la 30 martie, de Ziua Sf. Alexie, Omul lui Dumnezeu, când sunt făcute și totalurile Concursului Național al Tinerilor Creatori „Comoara”, la compartimentele „Poezie”, „Eseu”, „Artă Plastică” și „Toaca”.

Fiind invitați în cele șase săli ale muzeului, veți putea atinge la intrare, mânerul ușii, care este cel original, atins cândva de copilul și adolescentul Mateevici.

În „**Sala cu bust**”, păstrăm primele drapele tricolor ale satului Zaim, pe care zaimenii le-au purtat la primele trei Mari Adunări Naționale, simboluri ale renașterii neamului nostru. Două panorame, realizate în acuarelă de pictorul Ion Sfeclă, prezintă Căinarii și Zaimul – satele copilăriei poetului. Câteva imagini foto reproduc prima expoziție Mateevici, organizată la Bruxelles, în Parlamentul European, în ianuarie 2011.

Pe un *poster* (autor fotograf Amedeo Carroci), care are în centru chipul poetului, realizat în bronz, sunt semnăturile scriitorilor basarabeni – omagiu adus poetului la cea de-a 90-a aniversare din ziua scrierii *Limbii noastre* (17 iunie 2007).

Tot ce vedem în această sală stă sub binecuvântarea a doi sfinți: Sfântul Ștefan cel Mare și Sfântul Daniil Sihastru, de pe urmele cărora au fost aduse un pumn de țărăină și două pietricele de la Putna – de la intrarea în chilia Sf. Daniil.

Câteva piese de unicat le putem vedea în „**Odaia părinților**”: un armonium, la care a exersat bunicul poetului, părintele Ioan Neaga din Căușeni, precum și tânărul Alexie Mateevici, când venea în vacanțe la Căușeni; două coronite de cununie cu care a oficiat Taina Sfintei Cununii tatăl poetului, părintele Mihail Mateevici,

înhumat lângă murii bisericii din Zaim; cărți de cult, aparținând preotului Mihail Mateevici și o cruce de prestol, de pe când acesta era paroh la Zaim; veselă de epocă și două cutii pentru bomboane, aparținând copiilor familiei Mateevici, precum și două scaune originale, care fac posibilă întâlnirea simbolică, în timp, a celor doi poeți zaimeni – Alexei Mateevici și Petru Cărare.

În „**Odaia copiilor**”, se mai păstrează paturile fraților Alexei și Victor Mateevici, două scaune și un fotoliu de bambus, o ladă de zestre de la 1899, soba la care s-au încălzit copiii familiei Mateevici și o piatră văruiată de mâna mamei poetului, precum și plosca ce a aparținut bătrânului moș Isai, clopotarul satului, în a cărui curte și-a făcut casă părintele Mihail Mateevici.

În „**Biblioteca familiei**”, se păstrează zeci de cărți vechi, manuale, dicționare, ediții care au aparținut bibliotecii Seminarului Teologic din Chișinău și fondurilor de carte ale Academiei Teologice din Kiev. O copie-faximil a tezei de licență a poetului, scrisă la Kiev (*Concepția religioasă și filozofică a lui Fekhner*), ne vorbește despre interesul său pentru filozofie în anii studenției.

Sala de expoziție „Eu cânt” prezintă fotografii și documente din viața poetului, imagini care aparțin perioadei 1888-1914.

În sala „**Limba noastră**”, este expus originalul Arborelui „Limba Noastră” (autor, Sava Mihailenco), cu mesajele fotografice ale anilor 1914-1917. Vizita la muzeu culminează, cu un minut de reculegere, pe care vizitatorii îl păstrează lângă Masa Tăcerii și Treptele Spiritualității, pe care, în sipețele de lemn, sunt adunate câte un pumn de țărână de la mormintele marilor personalități: Alexie Mateevici, Mihai Eminescu, George Coșbuc, Nichita Stănescu, Alexandru Plămădeală, Alexandru Cristea, Ion și Doina Aldea-Teodorovici, Maria Bieșu, Grigore Vieru ș.a..

Peste Masa Tăcerii, își lasă privirea chiar părintele Alexie Mateevici, care ne privește de pe portretul realizat în ulei de pictorul

Igor Vieru în anul 1984.

Viața și creația preotului-poet Alexie Mateevici sunt un îndemn continuu la înălțare spirituală, de aceea pe urmele sale pășesc astăzi mii de conaționali. Contează pentru dănuirea în timp a neamului nostru să auzim și să promovăm mesajele fundamentale ce ni le-a lăsat „prorocul Basarabiei” Alexie Mateevici.

Referințe bibliografice:

1. Comoara: caiete de cultură ale Casei-muzeu „Alexie Mateevici” din Zaim, supliment al revistei „Luminătorul”. Chișinău, 1997, 64 p.;
2. GĂINĂ, Ioan. „Vatra *Limbii noastre*” (File din istoria comunei Zaim). Vol. I. Chișinău, ed. „Pontos”, 2017, 328 p.
3. MATEEVICI, Alexie. Un vis dorit. Medalion aniversar : poezia originală. Buzău: Ed. „Editgraph”, 2013, 84 p.;
4. Patrimoniul cultural al județului Tighina : prezent, trecut, viitor : Materialele Simpozionului din 20-21 iunie 2002. Chișinău, 2003, pp. 202-212;
5. ȚEPORDEI, Vasile. Alexie Mateevici. Chișinău, editura „Pontos”, 2016, 192 p.;

MITROPOLITUL GAVRIIL BĂNULESCU- BODONI – OM DE CULTURĂ ȘI SFÂNT AL NEAMULUI NOSTRU

Inga DOHOTARU,
jurnalistă, poetă și teolog
E-mail: irdohotaru@mail.com

Rezumat: *Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni este primul Mitropolit al Basarabiei, om de cultură, scriitor ecleziastic și sfânt al Bisericii Ortodoxe din Moldova. Pe parcursul aflării sale la cârma mitropoliei, în Basarabia au fost construite peste 200 de biserici. Tot cu aportul Înalt Preașfinției Sale a fost înființat un Seminar Teologic în Chișinău. A deschis numeroase tipografii unde apărea de sub tipar literatură duhovnicească.*

Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni a desfășurat și o vastă activitate de traducere și tipărire a cărților duhovnicești, atât de necesare în acea perioadă în Basarabia. Prin străduințele Înalt Preașfinției Sale au fost tipărite Liturghiere, Molitfelnice, Ceeslovuri, de asemenea, și Noul Testament și Biblia în limba română, publicate la Petersburg. A decedat la 30 martie 1821 și a fost înmormântat la Mănăstirea Căpriană.

Canonizarea vrednicului Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni a avut loc în anul 2016.

Cuvinte-cheie: *Gavriil Bănulescu-Bodoni, teologie, tiparul în Basarabia, ierarhi cărturari, Seminarul Teologic din Chișinău, Biserica Ortodoxă din Moldova*

***

Gavriil (născut Grigorie) Bănulescu-Bodoni, a fost Mitropolit al Moldovei, Poltavei, Kievului și ulterior al Basarabiei. Primul Mitropolit al Basarabiei, Gavriil Bănulescu-Bodoni a fost un mare om de cultură al neamului român și scriitor ecleziastic. S-a născut în 1746 în orașul Bistrița din Transilvania într-o familie de nobili răzeși, refugiați aici din Moldova. Primele studii le-a realizat în Transilvania, apoi la Academia duhovnicească din Kiev (între anii 1771-1773), după care au urmat la școlile grecești din Patmos, Smirna și la Mănăstirea Vatopedu de la Muntele Athos (între anii 1773-1776). În anul 1776 devine profesor în Transilvania, apoi la Iași în anul 1777. În anul 1779 se călugărește la Constantinopol luând numele Gavriil, continuându-și studiile la Patmos (între 1779- 1780).

În perioada 1781-1782 este profesor de limba greacă, ieromonah și predicator la Catedrala Mitropolitană din Iași, iar între anii 1782 și 1784 este profesor al Seminarului din Poltava, Rusia. Revine la Iași în 1784 și este hirotonisit arhimandrit în 1786, fiind propus episcop la Roman, dar este neacceptat de domnul fanariot de atunci. Se întoarce în acelaș an în Rusia, unde ajunge rector al Seminarului din Poltava (între 1786-1791) [1].

La data de 26 decembrie 1791, Arhiepiscopul Ambrozie Serebrennikov al Poltavei (numit și ocârmuitor de Sinodul Bisericii Ortodoxe Ruse al Bisericii din Moldova (1788-1792), îl hirotonește pe Gavriil ca episcop–vicar de Akkerman și Bender (Cetatea Albă și Tighina). La 10 februarie 1792, Sinodul Bisericii Ortodoxe Ruse l-a numit mitropolit al Moldovei, dar în aprilie noul domn, Alexandru Moruzi îl trimite, în stare de arest, la Istanbul.

La 12 iunie 1792 este arestat la ordinul domnitorului fanariot de 100 de soldați și este dus la Constantinopol, unde este ținut

jumătate de an în închisoare, obligându-l să se dezică de ierarhia rusă. Dar Gavriil Bănulescu-Bodoni nu cedează presiunii. El fusese hirotonit episcop de ierarhia rusă. Astfel considera că trebuie să-i rămână fidel. Rușii erau cei care la moment stăpâneau Moldova și Valahia și înscăunaseră episcopul lor. Se întoarce în Rusia, fiind eliberat prin intervenția reprezentantului Rusiei la Poartă, unde a fost numit Mitropolit al Poltavei (1793-1799), apoi al Kievului (1799-1803), iar în 1801 țarul Alexandru I l-a numit membru al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse. S-a pensionat în 1803, stabilindu-se la Odesa [1].

La 27 martie 1808, printr-un ucaz al aceluiași țar, a fost numit Exarh al Bisericii din Moldova și Țara Românească – ambele țări fiind sub influența și gestionarea rusă, conducând Mitropolia Moldovei până după pacea de la București (16 mai 1812). În această calitate a tipărit mai multe cărți și a lucrat pentru buna desfășurare a vieții bisericești. La 21 august 1813, țarul Rusiei l-a numit în fruntea noii Arhiepiscopii a Basarabiei, cu reședința în Chișinău, create la cererea sa. Biserica Ortodoxă Rusă a apreciat profund inteligența, erudiția, deosebitele calități de organizator ale compatriotului nostru Gavriil Bănulescu-Bodoni, cât și propensiunea pentru intransigență și abnegație în ceea ce privește idealurile creștine. Astfel, îi sunt oferite cele mai înalte distincții și funcții pe scara ierarhiei ecleziastice. Ierarhul a fost remunerat binemeritat pe potrive universului complex al personalității sale.

Grație eforturilor sale după lungi și laborioase tratative, s-a obținut acceptul autorităților țariste de a înființa Mitropolia Chișinăului și Hotinului la 21 august 1813. La ea au fost încorporate gubernia Ecaterinoslavului, stepa Oceacovului, orașul Tiraspol, Ananiev, Elizavetograd, Odesa cu ținuturile alăturate, gubernia Hersonului etc.

Ajuns în Basarabia, Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni descoperă o situație a credinței și a slujirii preoțești nu dintre cele

mai favorabile. Ocupându-se de amenajarea bisericilor, Mitropolitul Gavriil se implică în activități civice.

În cei peste șapte ani de cârmuire a eparhiei Chișinăului, Mitropolitul Gavriil a avut mari realizări. Nici o latură a existenței și activității bisericii din Basarabia nu a fost lipsită de atenție. Toate planurile de educare a enoriașilor, înfruntând grele obstacole, au fost realizate. Prin urmare, în condițiile în care preoțimea locală nu dispunea de cunoștințe elementare teologice, creștea riscul de a fi comise abateri serioase de la principiile de moralitate creștină [2].

Pentru afirmarea noilor „*reforme spirituale*” și, mai cu seamă, pentru deșteptarea simțului de demnitate, Gavriil Bănulescu-Bodoni inițiază un proiect coerent cu soluții viabile. Un prim-moment al acțiunilor concrete în dinamizarea spiritualității basarabene a fost înființarea Dicasteriei de la Chișinău, care trebuia să devină organ de supraveghere a preoțimii. Dar, la o analiză în perspectivă a fenomenului, Gavriil Bănulescu-Bodoni înțelege perfect că drept temelie a dezvoltării spirituale în provincie va servi nu organul de supraveghere al acesteia, ci instruirea ei.

Din relatările contemporanilor se desprinde faptul că la acel moment, „clerul nu avea nici un fel de studii, preoții de rând nu știu cum se oficiază corect un serviciu divin, protopopii n-au studii, printre ei nu e nimeni care să cunoască rânduiala lucrurilor...”

Marele Mitropolit a fost fondatorul școlii teologice în Basarabia. S-a îngrijit cu predilecție de instruirea în masă a păstoriților săi. Unul din dezideratele sale pentru care nu și-a precupețit eforturile a fost să dea carte tuturor. La 1812, marea majoritate a populației era analfabetă. Dumnezeu nu a întârziat să purceadă la deschiderea unor școli bisericești parohiale.

De asemenea, tot neostenitul ierarh este întemeietorul veritabilului avanpost al culturii naționale – Seminarul Teologic din Chișinău. După cum constată un studiu, această școală a dat, pe parcursul funcționării sale de-a lungul anilor, cele mai ilustre

personalități ale poporului nostru. Ea a creat elita intelectuală basarabeană. Seminarul Teologic din Chișinău a fost prima instituție de studii superioare din Basarabia. El era format din trei secții: primară, medie și superioară și era subordonată direct mitropolitului. La înființarea seminarului, i-a servit drept exemplu Academia Teologică a lui Petru Movilă, pe care el a condus-o atunci când se afla la cârma Mitropoliei Kievului. După moartea sa, această școală a fost transformată într-o instituție de studii medii.

În pofida privilegiilor acordate pentru viitorii elevi ai Seminarului Teologic din Chișinău și în mod deosebit pentru copiii clerului, preoțimea a rămas mult timp inflexibilă la apelul mitropolitului. Din cei 53 de elevi care-și făceau studiile la seminar în 1813, doar vreo 8 din ei erau copii din tagma clerului [4].

Vădit indignat de indiferența totală a clerului de la sate (după cum a declarat de nenumărate ori mitropolitul, în primul rând acestei categorii sociale și era destinat Seminarul Teologic din Chișinău), Gavriil Bănulescu-Bodoni a emis, la 27 februarie 1813, o dispoziție conform căreia erau prevăzute sancțiuni riguroase față de clerul, care nu-și va da copiii la seminar, iar, la rândul lor, copiii care au împlinit vârsta majoratului (15 ani) și nu vor avea studii, urmau a fi excluși din rândurile clerului și incluși în pătura laică, pentru a onora serviciul militar.

În acest context, Gavril Bănulescu-Bodoni, în dispoziția Sa din 27 februarie 1815, constata: „Întrucât, din experiențe vaste, ne-am convins că în această țară copiii multor preoți și țârcovnici (dascăli și paracliseri) sunt neștiutori de carte și din cauza analfabetismului nu vor fi rânduiți în slujirile de preoți și diaconi, în locul acestora au rang duhovnicesc alte persoane, care au învățat din rândul celor laici, iar copiii clericilor rămân de rând cu trăitorii de zemstvă [3].

Privind cu durere în inimă nepăsarea fețelor bisericești și a țârcovnicilor pentru binele copiilor lor, prin puterea noastră de păstor, menționează același studiu, îi povățuim să-și instruiască

neapărat copiii, în primul rând acasă să fie învățați în limbile rusă și moldovenească, apoi în școlile eparhiale superioare, înființate la dorința Preamilostivului Monarh al Întregii Rusii și cu binecuvântarea Sf. Sinod aici în capitala regiunii Chișinău, pe lângă reședința noastră și sub patronarea noastră. Totodată, informăm preoții și țârcovnicii că, de acum înainte, dacă cineva din preoți, diaconi sau dascăli nu va depune străduințe pentru a-și învăța copiii, ei vor fi luați la evidență și, în măsura nepăsării, vor fi pedepsiți, iar copiii lor, atingând vârsta de 15 ani fără să fi învățat carte, vor fi excluși din preoție și trecuți în rândul mirenilor, pentru a fi chemați la slujbă acolo, unde va fi necesar. Copiii preoților și ai țârcovnicilor care au învățat carte și nu au atins vârsta de 15 ani, lăudați fie părinții pentru îndeplinirea datoriei lor, să vină la seminar, adică în Școala superioară eparhială, pentru științe mari și pentru cea mai bună instruire, pentru ca ei, cu trecerea timpului, să poată fi, prin știința lor de carte, folositori bisericii și statului, pentru bucuria și cinstirea neamului lor” [1]. Din cele enunțate mai sus, reiese că viitorul bisericii basarabene va aparține doar unui cler instruit, profesionist și capabil să lărgească orizontul cultural al regiunii și să facă față exigențelor timpului. Prin intermediul acestei dispoziții, Mitropolitul mai constată că marea majoritate a copiilor clerului erau analfabeți. Din acest considerent, lor nu li se va acorda posibilitatea de a prelua ștafeta de păstorie de la părinții lor, deoarece vor fi autorizați să ocupe aceste funcții reprezentanții altor pături mai înstărite, ai căror copii au făcut anumite studii, iar copiii clerului vor fi la același nivel cu copiii țăranilor: „În această țară, menționa Mitropolitul, mulți copii ai clerului nu au știință de carte și nu au nici un fel de studii, nu pot să intre în serviciul de preot, de diacon sau de dascăl, și în locul lor intră în pătura clerului alții din categoria laică, care au făcut studii, iar copiii din pătura clerului rămân la același nivel cu țăranii”. Reprezentanții ecleziaști au fost practic somați, din câte vedem, să-și trimită copiii

la învățatură la Seminarul Teologic. Avertismentele Mitropolitului au avut un anumit efect asupra lor. Mitropolitul avea perfectă dreptate atunci când insista, ca anume copiii clerului să fie cei care să-și facă studiile la seminar, căci anume preoții erau cei care susțineau financiar activitatea seminarului și, în caz contrar, marea majoritate a burselor reveneau copiilor păturilor înstărite, care și așa ar fi făcut studii, dar pentru care, mai mult sau mai puțin, cuvântul lui Dumnezeu și învățăturile bisericești ar fi rămas învăluite de necunoaștere. În anul 1814 în Basarabia, la cererea mitropolitului Gavriil a fost deschisă o tipografie la care s-au tipărit cărți importante pentru cult, pentru toți oamenii ortodocși. Între care *Bucoavna* la 1814, *Liturghierul* la 1815, *Catehisul* după Platon al Moscovei la 1816, *Ceaslovul* la 1817, *Psaltirea* la 1818, *Mineul de obște*, *Molitfelnicul*, *Apostolul și Evanghelia* la 1820, *Tipicul* la 1821. Tot la insistențele sale, s-au tipărit în limba română *Vechiul Testament* (1819) și *Noul Testament* (1817) la Sanct-Peterburg. „De la Chișinău veneau să procure cărți clerici și din Moldova și din Valahia, căci nu aveau pe loc cărți de o asemenea calitate și nici tipografiile de acolo nu funcționau așa de eficient”.

În toți anii slujirii sale în Basarabia vrednicul de pomenire ierarh a ridicat din temelie 200 de biserici și a reparat Biserica „Adormirea Maicii Domnului” de la Mănăstirea Căpriana. De asemenea, a deschis, pe lângă Seminarul Teologic un liceu cu cinci clase, care sunt echivalente cu 12 clase din prezent. Relevant este faptul că instruirea în liceu se făcea gratuit, ceea ce era deosebit pentru acele timpuri. Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni crează această oportunitate pentru ca oricine să aibă posibilitatea de a obține studii. Unul din scopurile sale majore era ca studenții să cunoască cât mai bine limbile străine. El era emoționat până la lacrimi când studenții îl salutau în limbi străine.

Cunoscându-și apropierea sfârșitului vieții sale, obișnuia să spună: „Acum aștept liniștit plecarea mea. Degrabă vocea Dom-

nului Milostiv mă va chema” [2]. Așa a fost că din timp a arătat unde să fie înmormântat – lângă biserica „Adormirea Maicii Domnului din Mănăstirea Căpriană, ceea ce s-a și întâmplat.

În dimineața zilei de 30 martie 1821, la vârsta de 75 de ani de viață închinată lui Dumnezeu, își dă sufletul Creatorului Său cu nădejdea și credința în înviere și viața cea veșnică. După 195 de ani, la 3 septembrie 2016 este canonizat și ridicat la rangul de sfânt al neamului nostru românesc. Sfintele sale moaște se găsesc și în prezent la mănăstirea Căpriană.

Una din arterele principale din centrul capitalei poartă astăzi numele ilustrului ierarh Gavriil Bănulescu-Bodoni. Strada a primit acest nume la începutul secolului XIX, pe un loc viran, la marginea vechiului târg. Inițial s-a numit strada Seminarului. În secolul trecut a avut denumirile: Gogolevskaia, Mitropolit Gavriil, Mitropolit Gavriil Bănulescu, mareșal Constantin Brezan, strada Universității, Mitropolit Bănulescu-Bodoni, Gogol (1945-1990). La actuala denumire a străzii s-a revenit în 1990, respectându-se tradițiile istorice ale neamului. Un basorelief dedicat mitropolitului a fost instalat pe strada Gavriil Bănulescu-Bodoni în anul 2001.

Pe parcursul anilor, numeroase studii și monografii au fost dedicate, de către diversi autori, vieții și activității Sfântului mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni. Prima contribuție în acest sens a fost realizată de mitropolitul Arsenie Stadnițchi [3]. Studii despre viața sfântului ierarh au apărut și în diferite enciclopedii și culegeri cu ocazia aniversărilor și comemorărilor.

Un exemplu de jertfire de sine pentru cauza credinței, Sfântul Gavriil Bănulescu-Bodoni ne inspiră prin viața sa și prin lucrările sale în scopul ameliorării vieții duhovnicești în ținuturile Basarabiei. Fără îndoială el este una dintre personalitățile cele mai remarcabile ale culturii și credinței noastre strămoșești. Activitatea sa bogată, desfășurată pe parcursul anilor de păstorie, are ecouri până și în zilele noastre. Cu faptele sale minunate el a

inspirat și inspiră mulți slujitori ai bisericii, dar și tineri iubitori de credință și evlavie. Avem o mare șansă de a ne mândri cu un asemenea arhipăstor, iubitor de neam și de a ne închina sfintelor sale moaște oricând sufletul nostru are nevoie de o dulce alinare.

Referințe bibliografice:

1. Detalii despre viața mitropolitului Gavriil Bănulescu Bodoni într-un interviu realizat de Publika TV” [on-line]. [citată 28.02.2023]. Disponibil: <https://www.publika.md/detalii-despre-viata-mitropolitului-gavriil-banulescu-bodoni-intr-un-interviu-realizat-de-publika-tv-2732331.html>

2. EȚCO, Diana. Mitropolitul Basarabiei Gavriil Bănulescu-Bodoni 1746-1821 [on-line]. [citată 28.02.2023]. Disponibil: <https://mitropolia.md/gavriil-grigorie-banulescu-bodoni/> ; <https://moldova-suverana.md/article/mitropolitul-basarabiei-gavriil-banulescu-bodoni-1746-1821-4-35214>

3. СТАДНИЦКИЙ А. Гавриил Банулеско-Бодони, Экзарх молдовлахийский (1808-[18]12 г.г.) и Митрополит Кишиневский (1813-[18]21 г.г.). Кишинев, 1894, VI, XVI, 374, LIV, [1] p. : 1 portr.

4. ТАРНАКИН, Владимир; Матей, Зинаида. Учебные заведения Кишинева XIX-го - начала XX веков. Chișinău : Pontos, 2014 268 p.

INFLUENȚA OPEREI CUVIOSULUI PAISIE VELICIKOVSKI ASUPRA SPIRITUALITĂȚII SLAVE

Veronica COSOVAN,
șef secție Carte veche și rară,
Biblioteca Națională a Republicii
Moldova

Rezumat: În cea de-a 2-a jumătate a secolului al XVIII-lea, viața monahală din spațiul românesc a cunoscut o efervescență culturală datorită Sfântului Paisie Velicikovski (1722-1794), mare om de cultură religioasă, autor, traducător, filantrop, întemeietorul doctrinei paisiene, a cărei influență s-a revărsat asupra spiritualității române, slave și grecești. Activitatea lui a influențat viața monahală, deoarece a reînviat monahismul chinovial după modelul Sfântului Munte Athos, din secolul al XIV-lea. Opera acestuia, dezvoltată în țările române, a avut o mare influență și în ortodoxia rusă, contribuind la dezvoltarea artei scrisului și la cultivarea dragostei pentru scrierile patristice. Pentru spiritualitatea slavă, cuviosul Paisie Velicikovski a avut aceeași însemnătate pe care a avut-o Cuviosul Serghie de Radonej pentru secolul al XVI-lea. Numeroase copii realizate de pe manuscrisele slavone ale Starețului Paisie s-au răspândit și se păstrează în mănăstirile și bibliotecile publice de peste hotare.

Cuvinte-cheie: Paisie Velicikovski, scriitori asceți, Filocalia, Cuviosul Serafim de Sarov, tradiția isihastă, scrieri patristice.

***

O pagină deosebită în istoria monahismului ortodox o reprezintă viața și activitatea lui Paisie Velicikovski și a discipolilor săi. Acest subiect este de un interes deosebit nu doar pentru teologi sau istorici, ci și pentru credincioșii care caută cuvântul viu de zidire în credință și realizare creștină, reflectate în conținutul spiritual a unor învățături din moștenirea literară a Sfântului Paisie. Viața cuviosului și a multor adepți ai săi este un model de adevărată viață creștină și fidelitate monahală. Influența activităților lor asupra monahismului în a doua jumătate a secolului XVIII-XIX, a fost atât de puternic încât se face simțită până astăzi.

În cea de-a 2-a jumătate a secolului a XVIII-lea viața monahală din spațiul românesc a cunoscut o efervescență culturală, datorită Sfântului Paisie Velicikovski, mare om de cultură religioasă, autor, traducător, filantrop, întemeietorul doctrinei paisiene, monahul și cărturarul care potrivit lui Nicolae Iorga deținea în biblioteca sa personal nu doar lucrări teologice dar și laice, ale scriitorilor antici precum textele lui Esop, Virgiliu, Aristotel, precum și ediții din scriitorii unuversali ca de exemplu ediții din Voltaire [5, p. 390-398]. Despre faptul că în veacul a XVIII-lea „Moldova se prezenta ca una dintre regiunile cele mai înfloritoare din lumea ortodoxă” s-a expus și Serghei Cetverikov, autorul primei monografii moderne consacrate Cuviosului Paisie Velicikovski [4, p. 64].

Paisie Velicikovski a avut o viață discretă, smerită și consacrată în totalmente îndumnezeirii, experiența căruia acumulată la mănăstirile de pe Muntele Athos îi permite să pună bazele unei școli de traducători din greacă și slavonă în română. Activitatea duhovnicească a lui Paisie Velicikovski în spațiul românesc începe după 1742, în a doua etapă a vieții sale, când vine în Moldova, după 17 ani de trăire pe Muntele Athos și se instalează la Dragomirna cu o obște româno-rusă de 64 ucenici care l-a urmat din locurile

sfinte. Aici la Dragomirna, formează o obște de 350 de călugări. După evenimentele politice din 1775, când Bucovina devine parte a regatului austro-ungar, Paisie Velickovski pleacă de la Dragomirna și se așează la Secu, laolaltă cu 350 de monahi, iar după patru ani i-a fost încredințat cel mai important centru cultural și duhovnicesc din Moldova, mănăstirea Neamț, unde a trăit până la trecerea în neființă. Aici, începând din 1779, cuviosul stareț și-a petrecut cei mai rodnici ani din viață. La Neamț obștea sa a crescut până la 700 de ucenici de 20 etnii: români, ruși, bulgari, sârbi, greci și chiar un evreu. Datele statistice arată că în timpul vieții jumătate din obștea paisiană era de etnie slavă. către 1837 numărul acestora număra circa 65 de călugări, iar către 1859 doar 10.

Pe lângă activitatea duhovnicească, Paisie Velickovski a desfășurat și o vastă activitate de scriere și traducere din lucrări filocalice, fiind ajutat de ucenicii săi [7, P. 39-82].

În timpul stăreției de la Neamț s-au tradus și s-au copiat intens cărți atât în română cât și slavonă. În biblioteca starețului Paisie s-au găsit 276 de manuscrise, dintre care 44 fiind scrise de mâna sa.

În anul 1793, cu un an înaintea morții, Paisie Velickovski are fericirea să vadă cartea sa de căpătâi, versiunea slavonă a primei sale *Filocalii*. Intitulată *Dobrotoljubje*, apărută cu susținerea mitropolitului de Sankt-Petersburg și Novgorod Gavriil Petrov-Șapoșnicov (1730-1781). Cea de-a 2-a ediție avea să apară în 1822, iar până în 1902 a fost retipărită încă de 4 ori. În limba română, textele din această carte fuseseră traduse cu două decenii mai devreme, însă fără a vedea lumina tiparului [1, p. 249].

După trecerea la cele veșnice, ucenicii săi slavi au răspândit noul curent în peste o sută de mănăstiri și schituri rusești din 35 de eparhii printre care: Valaam. Soloveț, Alexandru Svirski din nordul Rusiei, Alexandru Nevski din Petersburg, Optina în centrul Rusiei, Simonov și Novospask la Moscova, Lavra Percerska / Lavra Peșterilor din Kiev, Noul Athos din Caucaz. Cei mai

mulți îi regăsim în obștea Mănăstirii Optina. Printre cei care au fost influențați de tradiția creată de Paisie Velicikovski, îl putem numi și pe Sfântul Serafim de Sarov, fiind considerat urmaș al spiritualității Cuviosului Paisie.

Mulți din ei au copiat textele ascetice la Neamț și le-au luat cu ei în țara de origine. Printre cei mai străluciți discipolii carea au promovat tradiția paisiană se înscriu: Ieromonahul Feofan din nordul îndepărtat al Rusiei la Mănăstirea Solovețsk, ieromonahul Cleopa care în 1811 împreună cu călugărul Leonid s-a mutat în mănăstirea Valaam. Pavel din Mănăstirea Simonov (Moscova). Atanasie din sihăstria Optina, locul care a fost organizat în totalmente după tradiția și învățăturile paisiene. Prima carte editată la mănăstirea Optina a fost anume: *Viața și scrierile starețului moldovean Paisie Velicikovski*. Schimamonahul Mitrofan care a fost alături de stareț timp de 30 de ani de la care au rămas 8 manuscrise copiate de acesta. Călugărul Iakin, care i-a fost alături mai bine de 20 de ani și de sub pana căruia sunt cunoscute 7 manuscrise scrise în perioada anilor 1769–1779. Ucenic remarcabil slav a fost și Platon, cunoscut drept autorul ultimei versiuni a „Vieții” starețului Paisie, publicată pentru prima dată în 1836 la Mănăstirea Neamț, cu text paralel în limba română și slavonă. Călugărul Mihai un alt elev prolific al lui Velicikovski, de sub pana căruia au rămas 11 manuscrise scrise între 1773–1786, care astăzi se regăsesc în Biblioteca Mănăstirii Neamț. Printre numeroșii ieromonahi slavi s-a numărat Ignatie, care s-a ocupat de copierea din opera Sfântului Dimitrie de Rostov, scrise atât pentru îndrumarea sa spirituală, ci și pentru frații săi.

Pe lângă scrierile dogmatice discipolii au fost antrenați și în copierea textelor laice. Ca de exemplu monahul bulgar Spiridon, care a redactat prin 1790 o *Istorie pe scurt a poporului slav-bulgar*.

Coroborând datele istoriografice din mai multe surse am constatat că multe manuscrise din obștea paisiană se regăsesc astăzi în Rusia. O bună parte din ele cuprinzând corespondența

starețului adresate diferitor personalități atât din mediul rus cât și din mediul românesc sau adresate ucenicilor din diverse lăcașuri cu anumite ocazii. Textele scrisorilor au fost incluse în mai multe codice mescilanee.

În Biblioteca Academiei de Științe a Rusiei din Sankt Petersburg se regăsesc 10 manuscrise, 9 dintre care aparținând lui Alexandru Iațimirski și una din colecțiile slavistului Polihronie Sârcu, ambii de origine basarabeană. Cele mai multe surse care pun în lumină moștenirea literară a starețului Paisie ne vorbesc despre manuscrisele din colecția lui Iațimirski, ca fiind fost sustrate în 1895 de către Iațimirski, în timpul vizitei sale de studiu în Țările Române și pe care le-a donat instituției respective în 1902 și 1903. Într-un studiu dedicat istoriei fondării colecției lui Iațimirski, lucrurile sunt prezentate într-o altă lumină. Precum că manuscrisele (28 la număr) și 2 cărți tipărite legate de personalitatea lui Paisie Velickovski, Iațimirski le-ar obținut de la preotul Teofil Ghepețki din satul Vorniceni (Basarabia). Toate manuscrisele de la biblioteca Academiei sunt în slavonă, tematica lor reprezintă lucrările patristice ale lui Ioan Damaschin, Nil Sinitul, Ioan Gură de Aur, Vasile cel Mare, Simeon Teologul [6, Nr. 252, 266, 268, 271, 275, 280, 281, 283, 284, 311]. În Muzeul Istoric de Stat al Rusiei din Moscova se păstrează 21 de manuscrise paisiene scrise de ucenicii din mănăstirile Simonov și Optina. Manuscrisele de la Simonov s-au păstrat în respectivul locaș până în 1905, ulterior au fost depuse la păstrare în Biblioteca Sinodului Rus unde s-au aflat până în 1920, iar după ce ajung în colecțiile muzeului [6, Nr. 246, 251, 254, 267, 270, 285, 288, 292, 295, 296, 297, 300, 302, 303, 305, 306, 310, 314, 319, 320, 322]. Exemplarul de la Optina i-a aparținut starețului Ambrozie, care a fost ucenicul lui Paisie până în 1777, după care revenise în Rusia. În colecțiile Bibliotecii de Stat a Rusiei din Moscova se păstrează 9 manuscrise slavone din școala paisiană care parvin din biblioteca Mănăstirii Krasnoslobodsk din Mordo-

via [6, Nr. 269, 282, 286, 289, 290, 291, 299, 310, 326]. Biblioteca Națională a Rusiei (Spb) deține un miscelaneu cu scrierile lui Paisie de la Neamț, copiat în 1815 de către Mitrofan [6, Nr. 321]. Manuscrisul s-a aflat în colecțiile Academiei Duhovnicești din Sankt-Petersburg, iar din 1919 se păstrează în actuala instituție.

Scrierile slavone paisiene, dar scrise de ieromonahi-moldoveni au ajuns și în Basarabia, prin intermediul călugărului Andronic Popovici și altor monahi întemeietori ai mănăstirii Noul Neamț, pentru a fi salvate de nimicirile în urma reformelor lui Alexandru Ioan Cuza [3, p. 42]. Printre manuscrisele aduse de la Neamț se afla cea mai completă culegere din scrierile starețului, astăzi depozitate în fondurile Agenției Naționale a Arhivelor din Republica Moldova.

Prin traduceri proprii ale lui Paisie și a ucenicilor săi în slavonă, nu s-a urmărit reanimarea culturii slavone care la acel moment nu mai era, ci mai degrabă s-a urmărit menținerea unui echilibru statornic în interiorul obștei pe care o conducea.

Traducerile și scrierile paisiene au format acea literatură care a constituit lectura de bază a călugărilor din Răsărit. După cum, menționează Ștefan Berechet „următoarele exemplare care au circulat prin bibliotecile din Rusia dovedesc cât de puternică brazdă de lumină a tras părintele Paisie în întunecata viață călugărească de atunci” [2, p. VII]. Scrierile sale sau răspândit într-un număr mare de exemplare fie manuscrise sau tipărite. Deoarece în secolul al XVIII-lea începutul secolului al XIX-lea în Rusia era foarte puțină literatură ascetică, lucrările cuviosului au suplinit acest neajuns și au îmbogățit duhovnicește viața călugărească și în spațiul rus.

Referințe bibliografice:

1. Arhimandrit Policarp Chițulescu. Lumina cuvântului pentru cei mulți. Traducători din Tara Românească și operele lor. In: Glasul Bisericii, 2019. nr. 10-12, pp. 249-271.

2. BERECHET, Ștefan. Autobiografia starețului Paisie Velicikovskii. Iași, 1918. VII, 11-27 p.
3. CERETEU, I. Valori cărturărești din biblioteca mănăstirii Noul Neamț (tipărituri din secolele XVI-XX). Ch., 2021. 991 p.
4. CETVERIKOV, Serghei. Starețul moldovean Paisie Velicikovski, Paris, 1976, 426 p.
5. IORGA, Nicolae. Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea. vol. II, București, 1901, pp. 390-398;
6. PELIN, V. Manuscrise românești din secolele XIII-XIX în colecții străine (Rusia, Ucraina, Bielarusia). Ch., 2017. 407 p.
7. URȘU, N.A. Școala de traducători români din obștea starețului Paisie de la Mănăstirile Dragomirna, Secu și Neamț. In: Români în reînnoirea isihastă. Studii închinare Cuviosului Paisie de la Neamț la bicentenarul săvârșirii sale din 15 noiembrie 1994. Iași: Trinitas, 1997. 208 p.

Biblioteca Națională a Republicii Moldova
Str. 31 August 1989, nr. 78 A
Chișinău, MD-2012
Republica Moldova
Tel./Fax: (37322) 22-14-75
E-mail: biblioteca@bnrm.md

**PĂRINȚI ȘI SCRITORII BISERICEȘTI
DIN SPAȚIUL ROMÂNESC
(SEC. XIX-ÎNCEP. SEC. XX)
Materialele Ateneului de Cultură și Credință
„Biserica Albă”
Simpozionul Național,
ediția a III-a**

Bun de tipar: 28.06.2023

Apărut: 2023

Coli de tipar: 8,5

Tiraj: 25 ex.

Tiparul sub comanda nr. 14,
executat la F.P.C. Primex-Com S.R.L.
Bd. Grigore Vieru, nr. 26
Chișinău, MD-2005
Republica Moldova
Tel.: (37322) 27-53-05,
(37322) 22-66-82
E-mail: primex@dnt.md